

Komparativní analýza vybrané oblasti sociální politiky zemí V4

Bc. Jarmila Talaverová

Diplomová Práce
2015/2016

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2015/2016

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Jarmila Talaverová**
Osobní číslo: **H140367**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Komparativní analýza vybrané oblasti sociální politiky v zemích V4**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek, koncepcí a souvisejících aspektů v oblastech sociální a rodinné politiky.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace komparativní analýzy vybraných částí rodinné politiky jednotlivých zemí V4.

Zpracování a vyhodnocování získaných dat.

Prezentace výsledků analýzy, jejich shrnutí a interpretace, doporučení pro praxi.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FRANCOVÁ, Hana a NOVOTNÝ, Aleš, 2008. Sociální politika v základech. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-125-3.

HARDY, Mária, BRIŇŇÁKOVÁ, Janka, MÁTEL, Andrej, 2013. Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii. Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Bratislava: VNZA SP sv. Alžbety. ISBN 978808132084-2.

KREBS, Vojtěch a kolektiv, 2005. Sociální politika. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-050-5.

MUNKOVÁ, Gabriela, 2004: Sociální politika v evropských zemích. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0780-8.

TOMEŠ, Igor a KOLDINSKÁ Kristina, 2003. Sociální právo evropské unie. Praha: C.H. Beck. ISBN: 80-7179-831-2.

Vedoucí diplomové práce:

doc. PhDr. Lenka Haburajová Ilavská, PhD.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání diplomové práce:

1. prosince 2015

Termín odevzdání diplomové práce:

15. dubna 2016

Ve Zlíně dne 1. prosince 2015

doc. Ing. Anežka Lengátová, Ph.D.

děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.

ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA DIPLOMOVÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- беру на ве́доміі, же дипломова́ пра́це буде́ уложена́ в електроні́ккє по́добє́ в універзі́тнім інформа́цінім сі́стємі́ доступна́ к на́гляднуді́;
- na mojí diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – diplomovou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné;
- na diplomové práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 16.4.2016

Klobouček Jan

¹⁾ Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování zdatostředněl. pracl:

²⁾ Vysoká škola nejvíše možně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Diplomová, diplomová, bakalářská a rigorózní práce odvolávané v souvislosti s obhajobou musí být již napsány před pracovními dny před konáním obhajoby v souladu s ustanovením vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v úvodu pracovních dnů školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze svévolných práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnožování.

(3) Platí, že odvoláním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na ujednání obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 2;

(3) Do práva autorského také naznačuje škola nebo školská či vzdělávací zařízení, včetně-li náhodou za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu - k výuce nebo k vlastní potřebě díla vytvořené dílem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho předmětu učení ke škole nebo školnému či vzdělávacímu zařízení (školské dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 50 Školní dílo;

(1) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení mají na obvyklých podmínkách právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Copířství a autorův nárok na dílo udělit svolení bez náležité důvěry, mohou se tyto osoby domáhat nápravního opatření chybějícího projevu jeho vůle v souvislosti s ustanovení § 35 odst. 3 ustanoví neplatnosti.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užití či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněným zájmem školy nebo školního či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školská či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výjimek jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložil, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlíží k výši výjimek dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Tato diplomová práce se zabývá porovnáním vybraných oblastí sociální politiky v jednotlivých zemích Visegrádské čtyřky (V4). Mezi tyto oblasti patří zejména rodinná politika a s ní související aspekty. Diplomová práce vymezuje pojmy sociální politika, subsidiarita, sociální solidarita, princip participace. Dále jsou diskutovány funkce, nástroje, objekty a cíle sociální politiky. Pro zpracování praktické části diplomové práce byla použita analýza rodinné politiky jednotlivých států Visegrádské čtyřky se zřetelem plnění barcelonských cílů. Závěrečná část obsahuje vyhodnocení výsledků výzkumu a přijetí relevantních závěrů a doporučení pro praxi.

Klíčová slova: sociální politika, Visegrádská čtyřka, V4, barcelonské cíle, Evropská unie.

ABSTRACT

This thesis is a comparison of selected areas of social policy in the individual countries of the Visegrad Four (V4). These areas include, in particular, family policy and other related aspects. The diploma thesis defines the concepts of social policy, subsidiarity, social solidarity, the principle of participation. There are also discussed features, tools, objects and social policy objectives. For the practical part of the thesis there was used the analysis of family policies of individual states of the Visegrad Four countries, taking into account the Barcelona objectives. The final part contains the evaluation of the results of the research and adoption of relevant conclusions and recommendations for practice.

Keywords: social policy, the Visegrad Four, V4, Barcelona objectives, European Union.

Chtěla bych poděkovat doc. PhDr. Lence Haburajové Ilavské, PhD. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích při zpracování mé diplomové práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	10
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 SOCIÁLNÍ POLITIKA	13
1.1 POJETÍ SOCIÁLNÍ POLITIKY	13
1.2 ZEMĚ VISEGRÁDSKÉ ČTYŘKY.....	14
1.3 VÝVOJ SOCIÁLNÍ A RODINNÉ POLITIKY V ČESKÉ REPUBLICCE.....	15
1.4 ZÁKLADNÍ PRINCIPY SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	19
1.5 FUNKCE A NÁSTROJE SOCIÁLNÍ POLITIKY	21
1.5.1 Funkce sociální politiky	22
1.5.2 Nástroje sociální politiky	23
1.6 OBJEKTY A SUBJEKTY SOCIÁLNÍ POLITIKY.....	24
1.7 CÍLE SOCIÁLNÍ POLITIKY	26
2 VYMEZENÍ RODINNÉ POLITIKY	28
2.1 MODELÝ RODINNÉ POLITIKY	29
2.2 VÝCHODISKA RODINNÉ POLITIKY	30
2.3 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY PRO PODPORU RODIN.....	31
2.4 CÍLE RODINNÉ POLITIKY	35
3 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY V EVROPSKÝCH ZEMÍCH	36
3.1 RODINNÁ POLITIKA V EVROPSKÉ UNII.....	36
3.1.1 Barcelonské cíle	38
3.2 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY V ČESKÉ REPUBLICCE	40
3.3 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY NA SLOVENSKU.....	43
3.4 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY V POLSKU	47
3.5 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY V MAĎARSKU	49
II PRAKTICKÁ ČÁST	53
4 SROVNÁNÍ VYBRANÝCH UKAZATELŮ VÝVOJE V ZEMÍCH V4	54
4.1 EKONOMICKÝ VÝVOJ ZEMÍ V4 PO ROCE 1989.....	54
4.2 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V ČESKÉ REPUBLICCE PO ROCE 1989.....	61
4.3 DEMOGRAFICKÝ VÝVOJ V DALŠÍCH ZEMÍCH V4 PO ROCE 1989	64
5 STÁTNÍ PODPORA RODIN S DĚTMI V SYSTÉMU SOCIÁLNÍ POLITIKY V ZEMÍCH V4	68
5.1 ANALÝZA VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY V ČESKÉ REPUBLICCE	68
5.2 ANALÝZA VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY NA SLOVENSKU	72
5.3 ANALÝZA VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY V POLSKU	74
5.4 ANALÝZA VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY V MAĎARSKU.....	76
6 SROVNÁNÍ VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY	78
6.1 SOCIÁLNÍ PODPORA RODIN	78
6.2 MODELOVÝ PŘÍKLAD.....	80
6.3 DOPORUČENÍ PRO ČESKOU REPUBLIKU	82
ZÁVĚR	83

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.....	84
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK.....	92
SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ	93

ÚVOD

Sociální politika v evropských zemích je postavena na několika základech. Jeden z důležitých základů, který je zároveň z hlediska dlouhodobého vývoje společnosti nejdůležitější, je rodinná politika. Jde společně se vzděláváním a výchovou o klíčovou součást určujícím budoucí vývoj politiky jednotlivých států. Rodina je dlouhodobě považována za základní jednotku společnosti. V České republice i dalších zemích bývalého sovětského bloku dochází od roku 1990 k základním změnám postojů mladé generace. Mladí lidé odkládají rozhodnutí zakládat rodiny. Naopak se věnují zábavě, kariéře, cestování a osobnímu rozvoji. Rozhodnutí o pozdějším založení rodiny vede však k nižšímu počtu narozených dětí. Důvody jsou tři: Je to jednak vyšší věk potenciálních rodičů a s tím související zdravotní důvody. Druhým důvodem jsou celkové změny zdravotního stavu související s civilizačními změnami ve společnosti, což vede k poklesu plodnosti mužů i žen. Třetím důvodem jsou kulturní a ekonomické změny ve společnosti, kdy rodiny upřednostňují méně dětí při zachování určité výše životní úrovně. Nástroje (zejména ekonomické), kterými stát řídí a ovlivňuje rodinnou politiku a působí do značné míry i na chování mladých lidí. Celkový vývoj porodnosti v postkomunistických zemích v současnosti ovlivní podobu a fungování států v dalších generacích a je zřejmé, že vzhledem ke stárnutí evropské populace a zároveň zvyšujícím se nárokům na kvalitu a délku života je současný trend neudržitelný.

Z toho vyplývá, že se rodinná politika do popředí zájmů všech evropských politiků a demografické argumenty patří k nejdůležitějším. Masivní stárnutí populace společně s nízkou porodností znamená velkou zátěž sociálního systému států. Proto je tato diplomová práce zaměřena na fungování rodinné politiky, a to zejména v zemích našeho regionu, tedy zemí Visegrádské čtyřky (Česká republika, Slovensko, Maďarsko, Polsko). Práce ovšem také analyzuje, jak oblast rodinné politiky řešena v rámci evropských institucí. Zejména bude analyzován dokument z roku 2002, který vznikl během březnového setkání hlav států v Barceloně, stanovící takzvané barcelonské cíle. Hlavní prioritou barcelonských cílů je poskytnutí rodinné péče pro 90 % dětí předškolního věku a pro 33 % dětí do tří let. Tyto cíle jsou součástí evropské strategie pro růst a zaměstnanost. Cílem této strategie je zlepšení podmínek zaměstnávání mladých rodičů. Dokonalejší systém péče o předškolní děti by mohl pomoci ženám k rozšíření možnosti výběru a pomoci jim ke sladění mateřských povinností a pracovního života. V důsledku toho by mělo tedy dojít i ke snížení počtu mladých lidí, rozhodujících se právě z těchto

důvodů odložit založení rodiny. Podle závěrů barcelonských cílů by měl být systém výhodný jak pro jednotlivce, tak i pro stát. Společnost by tak nepřicházela o potenciál mladých lidí věnovat rodině a současně i budovat kariéru.

Základní téma diplomové práce je srovnání rodinné politiky a s ní souvisejících opatření sociální politiky v rámci čtyř zemí Visegrádské čtyřky. Základní hypotézou je předpoklad, že všechny čtyři země měly podobný sociální systém v době komunismu, všechny čtyři země společně vstupovaly do Evropské unie, všechny čtyři země měly podobné politické, geografické i časové podmínky pro uplatňování barcelonských cílů, měly by tedy mít i velmi podobné systémy rodinné politiky.

S tím souvisí i sekundární hypotéza diplomové práce, tedy nástup žen do pracovního prostředí by měl být ve všech uvedených zemích velmi podobný, protože by ženy měly být motivovány podobným způsobem.

Aby bylo možné realizovat výše uvedenou analýzu, museli jsme zvolit vhodné nástroje pro její provedení. Nejdříve jsme museli použít nástroje analýzy typu „policy“, jehož princip spočívá v porovnání v souladu a nesouladu jednotlivých prvků národní rodinné politiky s normami, které jsou typické pro legislativu Evropské unie. Zároveň se hodnotí i faktory, které určují míru adaptační od tlaku. Druhá hypotéza navíc využívá dalších nástrojů této analýzy. V zásadě jde o zkoumání konceptu jednotlivých prvků rodinné politiky a v závislosti na nich pak budeme porovnávat, jak probíhají jednotlivé fáze naplňování cílů barcelonské smlouvy. V podstatě jde o míru porovnání implementace jednotlivých prvků rodinné politiky do národních systémů a o evaluaci jednotlivých fází. Díky tomu se pak porovná a potvrdí či vyvrátí sekundární hypotéza. Sekundární hypotéza srovnává motivaci žen na začlenění do pracovního procesu v zemích visegrádské čtyřky. Jako zdroje budou využívány zejména portály Evropské unie, stejně jako hodnotící zprávy Evropské unie týkající se jednotlivých členských zemí a zprávy webových agentur v souvislosti s hodnocením politiky ministerstva sociálních věcí jednotlivých zemí visegrádské čtyřky.

Závěrem bude vyhodnoceno, jakým způsobem se podařilo začlenit prvky rodinné politiky v zemích visegrádské čtyřky. Na základě toho bude uvedeno doporučení, která z toho vyplývají pro výše uvedené čtyři státy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 SOCIÁLNÍ POLITIKA

V úvodní kapitole budou vymezeny pojmy související se sociální politikou a jejími základními principy. Rovněž bude proveden stručný nástin vývoje sociální politiky v České republice, zejména pak po roce 1989.

1.1 Pojetí sociální politiky

Jak uvádí Krebs (2010, s. 19), za základní definice sociální politiky lze považovat to, že „sociální politika je politikou, která se primárně orientuje k člověku, k rozvoji a kultivaci jeho životních podmínek, k rozvoji jeho osobnosti a kvality života. Jedná se o systém s četnými komplikovanými vnitřními vazbami a vazbami na ostatní prvky společenského systému. Je specifická v každé zemi i době.“

Ovšem sociální politika je vnímána podle pojetí v užším či širším smyslu. V odborné literatuře se setkáváme s obojím pojetím.

Jak shodně uvádějí Krebs (2007, s. 25) a Potůček (1995), širší pojetí sociální politiky je definováno jako konkrétní jednání státu i ostatních subjektů, kterými je ovlivňována sociální sféra společnosti. Pak je sociální politika vnímána jako souhrn aktivit, které se váží bezprostředně k životním podmínkám lidí. Tento typ pojetí má význam zejména pro volbu dlouhodobých koncepcí, sociálních doktrín či vizí.

Užší pojetí sociální politiky pak redukuje sociální politiku na systém opatření, jimiž je nutno reagovat na sociální rizika nebo jejich možné negativní důsledky (tím máme na mysli stáří, nemoc, popřípadě invaliditu) a eliminovat sociální tvrdosti, které doprovázejí fungování tržního mechanismu (chudoba či nezaměstnanost). (Krebs, 2007, s. 25)

Zkoumání sociální politiky, zejména v kontextu České republiky a střední Evropy, ovlivnil svými publikacemi Martin Potůček. O zajímavém příkladu můžeme hovořit například v souvislosti s publikací „Politika a politický marketing“, kde Potůček (2013, s. 163 – 167) uvádí, jakým způsobem se některá zdánlivě humánní opatření sociální politiky na území hlavního města Prahy promítla do provázání politiků a finančních struktur, což přináší neblahé důsledky v korupčních skandálech na pražském magistrátu.

Další publikací, která má souvislost se sociální politikou zemí visehradské čtyřky a reflektuje jejich specifika, je „Tenory and Praktice ov tne Wolframe Statě in Eur ope in 20th Centuriy“, zejména stěžejní část, kde Zudová-Lešková analyzuje změny sociálního

státu v rámci středoevropských zemí. Zde Zudová-Lešková (2014, s. 136 – 145) analyzuje transformaci různých aspektů sociální politiku v kontextu ekonomických, politických a společných změn v bývalých socialistických zemích.

V této souvislosti je potřeba zmínit i analýzu Martina Potůčka „Discourses on Social Rights in the Czech Republic“ v rámci mezinárodní publikace „Social policy and citizenship: the changing landscape“ vydané v roce 2011 v rámci Oxford University Press. Potůček v této kapitole analyzuje čtyři diskursy (politický, akademický, občanský a administrativní) na toto téma v České republice mezi lety 1992 a 2010.

V tomto období se podstatným způsobem nezvyšovala pozornost věnovaná problematice sociálních práv. Dialogy se odehrávaly typicky v izolovaných souběžných epistemických komunitách, ať už vymezených, jak uvedeno výše, či ideologicky. Efektivní překonání bariér se vyskytlo mezi těmito sektory jen zřídka, nikoliv však mezi ideologickými proudy. (Potůček, 2011, s. 335-356)

Zajímavý globální náhled na celosvětový vývoj trendů v sociální politice rovněž nabízí renomovaná publikace Jillian A. Jimenez a Eileen Mayers Pasztor s názvem „Social Policy and Social Change: Toward the Creation of Social and Economic Justice“. Autorky (Jimenez, Pasztor, 2014) uvádějí na straně 19, že „většina učebnic věnovaných problematice sociálních koncepcí poněkud straní levice, ale dobrou sociální politiku lze provádět i v rámci liberálně orientované ekonomiky.“ Otázkou ovšem je, zda teorii vyplývající z této publikace, lze aplikovat ve specifických podmínkách desetiletých tradic sociálního státu, který je typický pro všechny státy visegrádské čtyřky.

1.2 Země Visegrádské čtyřky

Seskupení zemí bývalého východního bloku vzniklo ze snahy o spolupráci v oblastech společného zájmu v rámci integrace v Evropě. Maďarsko, Polsko, Slovensko a Česká republika historicky sdílely intelektuální a kulturní hodnoty, společné náboženské tradice a řadí se společně mezi postkomunistické země Evropy. Praktickým výsledkem spolupráce zemí Visegrádské skupiny bylo v roce 1992 založení Středoevropské dohody o volném obchodu (CEFTA). Tyto země rovněž usilovaly o přijetí za členy Evropské unie a vytyčeného cíle dosáhly 1. května 2004, kdy se staly řádnými členy EU.

Skupina V4 nebyla založena jako náhrada k úsilí o integraci celé Evropy, nesnaží se konkurovat funkčním strukturám a její aktivity nejsou směřovány k možné izolaci či

oslabení vztahů k ostatním zemím. Její snahou je podpora optimální spolupráce nejen se sousedními zeměmi ale i s ostatními se zájmem zaměřeným na demokratický evropský rozvoj.

Snahou skupiny zemí V4 je přispívat k budování evropské bezpečnostní architektury založené na efektivní, funkčně se doplňující a vzájemně posilující kooperaci a koordinaci mezi existujícími evropskými i transatlantickými institucemi. S ohledem na šíření a zachování kulturní soudržnosti se tyto země snaží vzájemně podporovat sdílení hodnot v oblasti kultury, vzdělávání, vědy a výměny informací a veškeré aktivity směřují k posílení stability středoevropského regionu. Aktéři vnímají svou součinnost jako výzvu, „jejíž úspěšné naplňování je nejlepším důkazem schopnosti integrovat se do širších struktur, jakou je například Evropská unie.“ (www.visegradgroup.eu)

1.3 Vývoj sociální a rodinné politiky v České republice

Po roce 1918 patřilo Československo díky sociální politice a sociálním opatřením mezi nejpokrokovější země Evropy převážnou zásluhou prezidenta T. G. Masaryka, který svou sociální filosofií, humanistickým postojem a sociálně - reformátorskými aktivitami ovlivnil sociální politiku první Československé republiky. (Haburajová Ilavská, 2010, s. 83)

Československá socialistická republika sociální politiku v tom smyslu, jak je chápána po roce 1989, de facto neměla. Sociální politika byla značně deformována. Byla víceméně omezena jen na aktivity státu v sociální oblasti. Existoval zde prakticky monopol státu ve sféře sociální i rodinné. Role nestátních subjektů byla silně potlačena a omezovala reálné možnosti účasti občanů na utváření jejich životních podmínek. Z ideologického hlediska sociální problémy neexistovaly. Ve společnosti však problémy byly skryty, řešeny byly nikoli systémy a mechanismy sociálními, ale prostřednictvím ekonomiky, zejména přezaměstnaností a cenovými dotacemi. Rozsáhlé a nepřehledné redistribuce respektovaly v nadměrné míře rovnostářské myšlenkové koncepty.

Jak uvádí Večerník (2005, s. 863–880), „nadměrný solidarismus i uniformita potlačovaly individuální motivaci. Dostatek zdrojů pro financování relativně rozsáhlých sociálních výdajů ze státního rozpočtu se v průběhu let stával stále problematičtější. Je nutno nicméně poznamenat, že sociální jistění obyvatelstva v minulosti se snad ze všeho nejméně setkávalo a setkává s odsudky. Systémy jako zdravotnictví, školství, sociální zabezpečení v minulosti relativně dobře fungovaly. Vycházely z dlouholeté a dobré

tradice a úrovně. Zatímco minulá politika a ekonomika byly odmítány, nebylo a není tomu tak vždy v sociální oblasti.“

Nutnost sociální reformy po roce 1989 jako procesu dlouhodobého, jehož smyslem bylo nastolení nové sociální politiky, byla sice obecně uznána a započata, ale konkrétní představa a naplňování reformy krystalizovalo postupně a relativně pomalu.

Transformace sociální politiky je procesem relativně dlouhodobým a v jistém slova smyslu časově neomezeným, protože sociální politika je vždy živým systémem a jako takovou ji nikdy nelze považovat za definitivní. Po roce 1989 probíhal proces, v němž se měnil minulý sociální systém v nový. Šlo zejména o odstranění státního monopolu a opuštění státního paternalizmu, o vytvoření plurality subjektů v sociální politice a o odklon od centrálního direktivismu v řízení a financování a o vytváření decentralizované správy na demokratickém základě.

Transformaci sociální politiky je nutno souběžně chápat i jako proces směřující ke kultivaci osobnosti člověka, ovlivňování a formování jeho postojů, chování a hodnotových orientací. Sociální reforma byla započata v roce 1990, kdy byl vládou České a slovenské federativní republiky přijat „Scénář sociální reformy“ (4. 10. 1990). Tento dokument měl převážně ochranný a garanční charakter a smyslem bylo započít a umožnit hladký průběh ekonomické reformy. Jak analyzuje Potůček (1997, s. 59 – 87), tento scénář položil také základy k vybudování sociální politiky nového typu a zavedl některé standardní sociální instituty (sociální pojištění, životní minimum, minimální mzdy apod.), nové instituce (úřady práce, decentralizovaná veřejná správa.), nové mechanismy (valorizace životního minima, důchodů, kolektivní vyjednávání aj.) a inicioval vytvoření sociální záchranné sítě.

Je potřebné podotknout, že zmíněný „Scénář sociální reformy“ rovněž inicioval celou řadu zákonů, např. zákon o zaměstnanosti, o životním minimu, sociální potřebnosti, o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, o zdravotním pojištění a další.

Záchrannou sociální sítí lze vymezit jako soubor různých legislativních norem upravujících různá sociálně-politická opatření, kterými stát garantuje všem občanům určitou minimální úroveň pomoci v případě, že se ocitnou v závažných a státem uznaných nouzových sociálních situacích. Záchranná síť měla plnit následující funkce: aktivně působit v politice zaměstnanosti a poskytnout nezbytné příjmy v případě nezaměstnanosti,

garantovat tzv. minimální mzdu, garantovat nezbytně nutnou výši příjmů sociálně potřebným občanům – tzv. životní minimum, poskytnout ochranu bydlení sociálně potřebným občanům – příspěvky na úhradu nákladů spojených s bydlením. (Vývoj sociální politiky, 2005)

V průběhu sociálně - ekonomické transformace a v souvislosti s akceptací tržních principů ekonomiky dochází k diferenciaci společnosti, postupně rostou příjmové a majetkové nerovnosti. Vznikají nové sociální problémy jako např. chudoba, sociální vyloučení, nezaměstnanost apod. Jde o to, že se naše společnost stala demokratickou, s ekonomikou opírající se o tržní kritéria a v souvislosti s tím se objevují do té doby často skryté sociální problémy, které totalitní komunistický režim řešil buď různými donucovacími mechanismy (např. postih příživnictví, potulky, povinnost být zaměstnán, administrativně direktivní mechanismus rozmisťování pracovních sil), nebo je vůbec nepřipouštěl a razantně potlačoval (nezaměstnanost, žebrání). Nová podoba sociální politiky v ČR se přetvářela postupně. Vytváření sociálního zabezpečení/sociální ochrany bylo postaveno na tzv. 3 pilířích:

- sociální pojištění,
- státní sociální podpora,
- sociální pomoc.

V průběhu 90. let doznala sociální legislativa mnoha změn. V roce 1992 začal fungovat první pilíř – sociální pojištění, od roku 1995 byl zaveden 2. pilíř – státní sociální podpora. Sociální pomoc byla upravena zákonem o sociální potřebnosti a životním minimu, celá řada dalších dávek a služeb byla upravena pouze podzákonnými normami (prováděcí vyhláška č. 182/1991 Sb. k zákonu o sociálním zabezpečení) a stále se volalo po systémové úpravě sociální pomoci. (Vývoj sociální politiky, 2005)

Podle Potůčka (1997, s. 59 – 87) je nutno konstatovat, že naší sociální politice se v transformačním období doposud nepodařilo připravit dlouhodobější program rozvoje celé sociální oblasti a dosáhnout celospolečenského konsenzu o řešení základních sociálně-politických problémů, k nimž patří zejména reforma důchodového systému. V ČR chybí vize a dlouhodobá koncepce sociální politiky.

Jak uvádí webová stránka mpsv.cz, v roce 2006 byla schválena nová právní úprava 3. pilíře - sociální pomoci, a to jak pomoci v hmotné nouzi, tak v sociální nouzi. V roce 2007 vstoupily v účinnost zákon o pomoci v hmotné nouzi a zákon o životním

a existenčním minimu, které zavedly nové dávky a novou konstrukci životního minima. Rovněž v roce 2007 byly nově upraveny sociální služby a vznikla nová dávka – příspěvek na péči, který měl pomoci nastartovat změnu financování sociálních služeb.

V souvislosti s problémy naší i celosvětové ekonomiky, nedostatkem finančních zdrojů a růstu státního dluhu je patrná snaha vlády prostřednictvím sociální reformy snižovat výdaje na sociální oblast. Budoucí podobu sociální politiky budou ovlivňovat tyto trendy: dynamičnost poznání, globalita, demografické poměry, nutnost propojování ekonomických a sociálních úvah a cílů. Sociální politika v současnosti zdůrazňuje především ochranné aspekty. Pro budoucnost je třeba podpořit široké vnímání sociální politiky, tj. kromě ochrany zdůraznit i její aktivní prvky a fakt, že je procesem kultivace člověka a přispívá k určitému morálnímu profilu společnosti.

Podle Krebse se stát jako bezprostřední vykonavatel v sociální oblasti stále příliš angažuje, ale jeho možnosti nést tíhu rozsáhlého sociálního zabezpečení jsou omezené. Finanční zdroje na sociální oblast limituje reálný rozpor mezi tím, jaké sociální služby a zajištění občané od státu očekávají či požadují, a tím, v jaké míře jsou ochotni daněmi a sociálními platbami sociální aktivity státu podporovat. Proto pro budoucí sociální politiku zůstává stěžejním problémem nazírání na roli státu v sociální politice a na problém solidarity (Krebs, 2007, s. 504).

Sametová revoluce v roce 1989 přinesla zásadní změny do sociální politiky bývalého socialistického Československa. Po roce 1989 neexistovala žádná dlouhodobá koncepce sociální a rodinné politiky. Naopak, hlavním úkolem politiků bylo dle jejich přesvědčení vytvořit liberální model, kde by byla posílena role a zodpovědnost jednotlivce. Role nově utvářeného systému měla spočívat v zajišťování podpory pro nejvíce potřebné. Hlavní snahou bylo vytvoření modelu, který by umožňoval co nejširší možnost volby, proto se z počátku ani neuvažovalo o zavedení systému, který by měl motivovat k jednomu typu chování.

První koncepce sociální politiky byla nastíněna v již výše uvedeném dokumentu nazvaném Scénář sociální reformy. Tam se uvádí, že cílem rodinné politiky je odstranění čistě populačního účelu rodinné politiky. Zároveň byly také odstraněny výhody pro mladé rodiny v bytové výstavbě a v průběhu první poloviny devadesátých let dvacátého století došlo dokonce ke zrušení novomanželských půjček. Souhrn těchto unáhlených opatření

a další faktory vedly k tomu, že z Československa (a následně z České republiky i Slovenska) se stala země s jednou z nejnižších porodností na celém světě.

To přineslo neblahé důsledky i v oblasti školství. Již v průběhu devadesátých let začal počet mateřských škol stejně jako jeslí klesat. Důvody byly zejména demografické, protože se rodilo se čím dál méně dětí. Dalším důvodem bylo podhodnocování finančních nákladů na provoz školských zařízení jak ze strany vlády pravicové (do roku 1997), tak i vlády levicové. To následně vedlo nejdříve k poklesu počtu mateřských škol. Za prvních 6 let takzvané ekonomické transformace klesl jejich počet ze 7335 na 4696, což je 36 %. Pokles postupně pokračoval i nadále, ale nebyl již tak strmý. Bohužel tato vlna bezhlavého rušení školských zařízení se následně přenesla nejdříve na základní a poté i na střední školy. Přitom je nesporným faktem, že k němu docházelo dokonce i v době ekonomického růstu a v době vlád levicových stran, takže devastace školského systému není spojena pouze s dobou ekonomických restrikcí a vlády pravicových vlád.

1.4 Základní principy sociální politiky

Za základní principy sociální politiky lze považovat několik myšlenkových konceptů. Jak uvádí Potůček (1995, s. 41 – 48), volbu a interpretaci základních principů ovlivňuje obecné filozofické myšlení a sociálně-politické doktríny. Nyní si zmíníme nejrozšířenější z těchto myšlenkových proudů:

Liberalismus

Jde o „myšlenkový koncept, který staví na osobní svobodě a individuální odpovědnosti. Sociální prospěch a blahobyt každého závisí na něm samém, jeho výkonu, osobním nasazení a ochotě nést rizika. Funkčnost sociální politiky je posuzována podle jejího vztahu k ekonomické efektivnosti. Nepodporuje solidaritu státu a redistribuční procesy.“ (Krebs, 2007, s. 27) Zdůrazňuje regulační schopnosti tržního mechanismu, které z hlediska uspořádání společnosti považuje za určující.

Aktivní (perspektivní) sociální politika usiluje o prevenci, tj. předchází vzniku sociálních problémů přijímáním určitých opatření „ex ante“ – změny a úpravy sociálního systému a pravidel jeho fungování.

Pasivní (retrospektivní) sociální politika řeší již vzniklé sociální problémy, reaguje „ex post“. Její charakter je vždy intervencionistický. (Krebs, 2010, s. 25)

Křesťanské sociální učení

Vychází z křesťanské filosofie, podle níž za sociální situace nenese zodpovědnost pouze jedinec, ale v omezené míře i systém a společnost, která předurčuje postavení jedince. Uznává osobní svobodu, ale upozorňuje na to, že bez mravní záruky neexistuje a že určitý díl odpovědnosti za sociální situaci ve společnosti padá i bohaté a mocné. Uznává nerovnost, ale nepovažuje všechny nerovnosti za spravedlivé a žádoucí. Pro toto učení je směřované odstranění bídy, a proto zdůrazňuje význam sociálních přesunů a dobročinné a charitativní aktivity založené na křesťanském milosrdenství. Svoboda jedince musí být podřízena i obecnému prospěchu a dobru. (Krebs, 2007, s. 27)

Demokratický socialismus

Usiluje na základě přijetí určitých pravidel o zajištění důstojných životních podmínek všem jedincům demokratickou cestou. Mezi těmito pravidly je vždy převzetí značné míry sociální odpovědnosti za jedince státem, silný veřejný sektor a rozsáhlé přerozdělování a solidarismus. Je v kontrastu ke konzervativní doktríně, silně propaguje rovnost jak v právech občanských, tak i v sociálních. (Krebs, 2007, s. 27-28)

Typy sociální politiky

Podle míry účasti státu v praxi sociální politiky jsou rozlišovány různé modely sociální politiky. Nejběžnější jsou:

Redistributivní typ, který vnímá sociální potřeby jako sociální práva, stát má v sociální politice dominantní roli a role nestátních subjektů je potlačena, orientuje se na univerzální poskytování dávek, je náročný na ekonomické zdroje a vyznačuje se vysokými mírami redistribuce.

Výkonový (korporativní) typ, jenž vychází z myšlenky, že sociální potřeby lidí mají být uspokojovány na základě vlastního výkonu a produktivity. Počítá s širší kooperací občanů při uspokojování sociálních potřeb.

Reziduální typ zdůrazňuje myšlenku osobní odpovědnosti každého za zajištění sociálních potřeb. Spoléhá zejména na tržní instituce a rodinu. Role státu je zde ze všech typů nejmenší, nejnižší je i rozsah redistribucí na sociální účely. Dávky, které stát poskytuje, jsou testovány příjmy.

Každý z těchto typů vychází z určitého myšlenkového konceptu. Ve skutečnosti neexistují v žádné zemi sociální politiky v čisté modelové podobě. Vždy jde o určitou kombinaci prvků všech typů s výraznější inklinací k některému z nich.

Jak uvádí Krebs (2010, s. 25), mezi nejvýznamnější patří tyto principy:

Princip sociální spravedlnosti – lze ho vymezit pravidly, podle nichž jsou ve společnosti rozdělovány příjmy a bohatství a také životní příležitosti a předpoklady mezi občany, případně sociální skupiny. Otázka, „jak se rozděluje, kdo a co dostává či nedostává a za co dostává“ navozuje otázku „co by měl dostávat a proč“ – tedy určité normativní kritérium.

Princip sociální solidarity – solidarita se realizuje především pomocí redistribuční a transferové politiky státu. Významná je však i solidarita jedinců, spolků, sdružení často založená na filantropii.

Princip subsidiarity – princip spojující osobní odpovědnost se solidaritou. Předpokládá určitou výchovu obyvatelstva k převzetí vlastní sebe zodpovědnosti. Podle principu subsidiarity je každý povinen nejdříve pomoci sám sobě, nemá-li tuto možnost, musí mu pomoci rodina a teprve dostane-li se do obtíží i ona, volá na pomoc jiná společenství. Teprve na posledním místě je k pomoci vyzván stát.

Princip participace – umožnění občanům podílet se na veřejném životě. Člověk přestává být pasivním příjemcem sociálně politických opatření (převážně státu), ale sám se na jejich tvorbě podílí a spolurozhoduje o jejich realizaci. Předpokládá to ovšem určitou úroveň vzdělanosti a informovanosti lidí.

Haburajová Ilavská (2012, s. 16) uvádí, že základními paradigmaty sociální ochrany v Evropě jsou principy solidarity a subsidiarity které mají svůj pevný ideologický, institucionální a filosofický základ ve všech členských státech EU.

1.5 Funkce a nástroje sociální politiky

Sociální politika k dosažení svých cílů musí plnit funkce závislé na rolích přisuzovaných danou společností. Tyto funkce jsou spojovány se schopností sociální politiky vyvolávat určité účinky vztahující se k objektům se schopností realizovat určitou cílově zaměřenou činnost a postupně se vymezovaly v historických podmínkách

jednotlivých zemí a měly v čase rozdílnou váhu. Úkolem státu je sladit funkce v praktickém politickém dění, přičemž v praktickém uplatňování je tato harmonizace obtížná.

1.5.1 Funkce sociální politiky

Nejčastěji jsou uváděny tyto funkce:

1. Ochranná funkce – řeší již vzniklé sociální situace jedince nebo sociální skupiny, při níž jsou tyto osoby znevýhodněny vůči osobám druhým z ekonomických či sociálních důvodů. Jde o zmírnění či odstranění důsledků určitých sociálních událostí, spojených s pracovním životem, nebo s životními stádii a ostatními událostmi, jako je např. narození dítěte, nemoc, stáří. Jde o funkci historicky nejstarší. (Krebs, 2007, s. 55)
2. Rozdělovací a přerozdělovací (redistribuční) funkce – řeší co, jak, za co a podle čeho rozdělovat. Přerozdělováním se zmírňuje výchozí nerovné postavení lidí v té míře, kterou společnost uznává za žádoucí. Přerozdělovací funkce se konkrétně uskutečňuje především prostřednictvím daní a transferů. Jejich efekty se promítají do životních podmínek lidí v podstatě dvojím způsobem – podporou příjmů, důchodů, zvýšením jejich hotovostí a dále formou užívání bezúplatných nebo v různé míře dotovaných služeb (včetně tzv. spotřebitelských dotací, např. do bydlení). K hlavním nástrojům přerozdělování patří státní rozpočet a veřejné rozpočty, dále soustavy pojištění a řada dalších institucí jako jsou např. neziskové organizace, nadace, církve aj. (Krebs, 2007, s. 56)
3. Homogenizační funkce - jde o dosahování určité stejnorodosti v uspokojování základních životních potřeb. Homogenizace v žádném případě neznamená nivelizaci podmínek života, ale proces, v němž společnost dospívá k poskytování stejných šancí vzdělávat se, pracovat, pečovat o své zdraví atd. Příkladem této funkce je sociální pomoc nízko-příjmovým skupinám obyvatelstva v situaci dorovnání příjmu do výše společensky uznaného standardu, čímž jsou vytvářeny předpoklady pro zhruba stejnorodé uspokojování základních životních podmínek.
4. Stimulační funkce – jde o podporu, podněcování a vyvolávání žádoucího sociálního jednání jednotlivců a soc. skupin jak v oblasti ekonomické, tak i mimo ni. Zahrnuje opatření vzdělávací politiky, opatření politiky zaměstnanosti, zdravotní politiky, rostoucí kupní sílu zprostředkovanou i vývojem sociálních

příjmů. Sociální politika těmito opatřeními podporuje všeobecnou hospodářskou politiku.

5. Preventivní funkce – snahou je zabránit zcela nebo alespoň v co největší míře tomu, aby k nežádoucím sociálním situacím vůbec docházelo (poškození zdraví, nezaměstnanost, bída alkoholismus, kriminalita apod.) Tuto funkci plní zvláště vzdělávací politika (např. poskytováním adekvátního vzdělávání pro plnění pracovních profesních rolí) zdravotní politika (důrazem na preventivní zdravotní péči). Funkce spolu vzájemně souvisí, působí komplexně na jedince i sociální skupiny a mají i jistý globální vliv na společnost jako celek. Složitým problémem je sladování těchto funkcí v praxi sociální politiky.

Vztahy mezi sociální a hospodářskou politikou jsou dány sepětím mezi sociální a ekonomickou sférou jako osobitými a relativně samostatnými sférami života společnosti. Vztah sociální politiky k hospodářské politice lze charakterizovat pasivně (hospodářská politika produkuje ekonomické zdroje, jejichž prostřednictvím se rozvíjí SP), pozitivně a aktivně (hospodářská politika nachází impulsy svého rozvoje v sociální politice zejména v tom, že kultivuje lidský potenciál, podporuje koupěschopnost, spoluvytváří motivace k ekonomickým aktivitám, přispívá k sociální stabilitě společnosti).

1.5.2 Nástroje sociální politiky

Nástroje sociální politiky by měly respektovat její základní principy a naplňovat její cíle. Můžeme rozlišovat nástroje různého řádu počínaje právním řádem a v jeho rámci sociálně právní legislativou a konče nástroji bezprostředně aplikačními, což jsou zejména sociální příjmy (dávky důchodového a nemocenského pojištění, dávky státní sociální podpory, peněžité dávky sociální pomoci a podpory v nezaměstnanosti), sociální služby, věcné dávky (léky a zdravotní pomůcky, ochranné zdravotní pomůcky), účelové půjčky (sociální efekt je dán výhodnějšími podmínkami jejich poskytování), úlevy a výhody poskytované různým skupinám obyvatelstva, ceny regulované státem.

Významným nástrojem z hlediska časového horizontu je sociální doktrína jako dlouhodobá směrnice pro praktickou sociální politiku a sociální program jako nástroj sloužící k prosazování doktríny, k hledání cest, jak dosáhnout dlouhodobých cílů, jakými prostředky a kroky.

1.6 Objekty a subjekty sociální politiky

Mezi objekty sociální politiky lze zařadit ty, pro něž jsou určena sociálněpolitická opatření a na něž jsou zaměřena. Lze říci, že opatření sociální politiky jsou primárně a jednoznačně orientována na osoby. Objekty jsou tedy všichni lidé a všechny skupiny osob bez rozdílu v oblasti vzdělávání a zdravotní péče.

Jiná situace nastává u skupin osob, které jsou stratifikovány podle jednotlivých opatření. Ať už se jedná o věk, vzdělání, příjem osoby či pohlaví. Další opatření jsou směřována pouze na některé obyvatele či skupiny. Objekty jsou podle potřeby a povahy jednotlivých opatření strukturovány např. z hlediska věku, pohlaví, vzdělání, příjmu apod.

Dle převažující cílové skupiny lze rozdělit objekty sociální politiky do tří skupin:

V případě liberálního pojetí sociální politiky jsou objekty chudí, kteří nemohou uspět na trhu práce. Opatření jsou zaměřována k motivaci k úspěchu na trhu práce a rovněž jako prostředek zabraňující sociálnímu vyloučení a jsou realizována pomocí adresných dávek v závislosti na finanční situaci.

Další skupinu tvoří pracující, u nichž je přístup založen na sociálním pojištění. Tyto opatření mají za cíl nahradit příjem v případě jeho snížení či ztráty.

Třetí skupina, vycházející ze sociálního občanství dle Marshala(1950) který do kontextu práv lidských řadí i sociální práva je tvořena občany. Systém sociálního zabezpečení zabezpečuje status občana pomocí univerzálních dávek určených specifickým skupinám osob, jako jsou např. rodiny s dětmi. Důležitým a hlavním aspektem je zabezpečení rovného a všeobecného přístupu k sociálnímu bydlení, vzdělání či zdravotní péči.

Stát je základní a hlavní subjekt sociální politiky. Ostatní subjekty jsou strukturovány a mohou se členit v obecné rovině na státní nebo nestátní či na tržní nebo netržní. Všechny subjekty společně realizují a formulují sociální politiku.

Subjekty sociální politiky jsou zejména tyto:

1. Stát, jeho orgány na místní, regionální a ústřední úrovni a regionální či místní orgány samosprávy

- významnou a důležitou úlohu hraje parlament vytvářející a schvalující legislativní opatření mající význam pro státní sociální politiku i pro ostatní subjekty nestátní povahy. Státní orgány zodpovídají za naplnění cílů sociální politiky státu v konkrétním místě a

čase. Mezi tyto státní subjekty řadíme např. MPSV, ústřední i územní orgány sociálního zabezpečení, Úřady práce. Nejmenší mi a atypickými jednotkami státu jsou obce, které realizují sociální politiku jak ze zákona, tak i z vlastního samosprávného rozhodování a na základě přenesené působnosti bývají pověřeny plněním úkolů sociální politiky ústřední státní správy. (Krebs, 2007, s. 49)

2. Komerční sektor – zaměstnavatelé a poskytovatelé komerčních služeb

-jsou povinni zabezpečovat státem stanovená opatření a nařízení, podílí se na sociální pojištění občanů s povinností dodržovat zákoník práce a s úřady spolupracovat. Mohou poskytovat i dobrovolná sociální opatření v rámci interní „firemní sociální politiky“ (Krebs 2007, s. 49)

3. Zaměstnanecké odbory a zaměstnavatelské odborové orgány

- zaměstnanecké komory, orgány tripartity

5. Občanské iniciativy

6. Církev

7. Občané, rodiny, domácnosti

V České republice v současnosti běží proces usilující o zvýšení rolí a vlivu nestátních organizací při realizaci státní politiky, stejně jako v ostatních zemích, kde je jejich role podstatně vyšší a cílem dosáhnout stejné míry i v České republice. Můžeme říci, že v rozvinutých zemích je jejich role dosti obvyklá. Tyto organizace mají status právnické nebo fyzické osoby nepodnikatelského či podnikatelského charakteru. Formou nadací, církevních organizací a občanských sdružení pomáhají státu realizovat sociální politiku bez účelu zisku z této činnosti. Hlavní myšlenkou dostupnost sociální služby bez ohledu na finanční situaci osob. (Krebs, 2007 s. 50)

Hlavní rolí neziskových organizací je posilování odpovědnosti občanů, solidárnost při řešení svízelných sociálních situací druhých, prohlubování sociální politiky určované státem etickým kodexem, který se snaží přijímat spoluzodpovědnost. Provoz nestátních organizací je pružnější, méně finančně náročný a účinnější než v případě institucí státních. I přes postupně vznikající a stál rozvíjející síť těchto zařízení je to stát, který jako hlavní aktér organizuje, systém financuje a kontrolním dohledem zabezpečuje ochranu občanů. (Krebs, 2007 s. 50)

1.7 Cíle sociální politiky

Obecný cíl je dlouhodobý a má svá vývojová stadia a lze jej rozložit do řady dílčích cílů, které by měly být formulovány s vědomím, zakotvení myšlenky zdůrazňující a posilující vlastní zodpovědnost rodiny i jejích členů a kompetentnost jejího jednání. Tato myšlenka je také plně v souladu s probíhajícími reformami sociálních systémů, že by se jejich prostřednictvím měly primárně vytvářet příznivé rámcové podmínky, směřující k podpoře prorodinného klimatu a k vytváření dobrých předpokladů pro plnění rodinných funkcí tak, aby na cílech mohlo participovat široké spektrum subjektů. To je důležité mimo již výše zmíněné skutečnosti i proto, že současná moderní rodina převedla zcela nebo alespoň zčásti některé své funkce na jiné společenské instituce a rovněž prostřednictvím institutů společnosti musí být rodina usměrňována jednak jako instituce, investující do rozvoje lidského kapitálu i jako instituce plnící subsidiární role, to znamená, že cíle musí také sledovat pomoc rodinám v případech, kdy se z objektivních důvodů nemohou vlastními silami s obtížnými a často těžko řešitelnými problémy vyrovnat samy.

Tvorba a formulace cílů je určitým druhem rozhodování, je konfliktní a je závislé na znalosti sociálního jevu, na sjednocení představ subjektů a objektů o užitečnosti a prospěšnosti řešit daný sociální jev, na postoji a chování obyvatelstva k sociální politice. Je výsledkem sociálního konsensu mezi jednotlivými společenskými vrstvami, sociálními partnery a politickými stranami.

Můžeme definovat dva odlišné přístupy k tvorbě cílů:

1. operativní – řeší konkrétní problémy, tak jak vznikají, neplánují dlouhodobé cíle, jde o typ historicky první
2. koncepční – hledá optimální řešení, důraz klade na koncepční řešení sociálních problémů

Sociální cíle jsou zakotveny v sociální doktríně, ve vizích, a v plánech. Důležitým aspektem posuzování cílů sociální politiky je vztah obyvatelstva k sociální politice země a k jejím cílům. Sociální politika se především zaměřuje ve prospěch obyvatel státu, a proto je velice významné, jaké názory na sociální politiku občané mají a jaké postoje k ní konkrétně zaujmají. Občané mohou se sociální politikou souhlasit a podporovat ji nebo se s ní neztotožňují a volí různé formy nesouhlasu a protestů. K prosazení cílů sociální politiky je nutné mnohdy značně složité vyjednávání, a hlavně aktivní účast

občanů a všech zúčastněných institucí. Proto je pro sociální politiku důležitá kontrola, nejen státními orgány a institucemi, ale i širokou veřejností a různými nevládními organizacemi. Ta je zárukou konečného sociálního smíru.

2 VYMEZENÍ RODINNÉ POLITIKY

Není snadné vymezit, co lze zařadit pod pojem sociální politiky, protože pohled na tuto problematiku se během let velmi změnil. Jedním z faktorů úhlu pohledu je kulturní prostředí, v důvodu rozdílného vnímání jednotlivých národů, což má za následek představu odlišně vymezených oblastí.

Velmi podstatnou roli v pohledu na vnímání rodinné politiky sehrávají demografické změny posledních let. I když každý stát má vlastní koncepci nastavení rodinné politiky je zřejmé, že v následujících letech budou řešeny shodné problémy ve všech státech společnosti.

Trendem dnešní postmoderní společnosti je výrazná orientace na výkon a ekonomickou prosperitu a současně na blaho jednotlivce. Ač si rodina zachovává stále vysokou hodnotu, na prorodinné aktivity nebývá vynakládáno dost času a sil. Lze pozorovat mezigenerační snižování rodinné pospolitosti, pokles členů jednotlivých domácností. Zvyšuje se vzestup finanční závislosti dětí na rodičích, kdy jsou tyto děti podporovány vzhledem ke studiu, omezené možnosti pracovního uplatnění rodiči do vysokého věku. Není výjimkou, že potomci bydlí s rodiči až do věku necelých třiceti let a až poté opouští společnou domácnost.

I přesto, že stát v sociální oblasti podporuje a zaměřuje se zejména na podporu osob či skupin v nepříznivé životní situaci, podpora zdravé a fungující rodiny zaměřuje zejména na podporu osob či skupin v nepříznivé životní situaci, ačkoli rodina je, byť rozšířena o řadu nových forem partnerství a soužití, stále považována za základ společnosti. Tato podpora je součástí investic do lidského kapitálu vytvářejícího se v rodině, a proto je rodina pro další rozvoj a vývoj společnosti nezbytná.

Definici rodinné politiky najdeme například u Potůčka (1999). Podle něho pojem rodinná politika zahrnuje dávky a služby s výhradním zaměřením na páry s dětmi či na osamělé rodiče. Definice zahrnuje hotovostní i věcnou podporu formou přímých finančních transferů rodinám a slev na daních pro rodiny s dětmi, mateřskou a rodičovskou dovolenou, zařízení péče o děti a dotace na zařízení.

Dle Krebse a Durdíkové (1997, s. 238) lze rodinnou politiku definovat jako "vědomé a cílené působení veřejných institucí na právní, ekonomický a sociální stav rodiny, na její členy a její prostředí".

Při definování rodinné politiky nelze opomenout i sociální funkci, jež rodina naplňuje. Proto v odborné literatuře nacházíme i pojetí rodinné politiky, podle kterého je „politikou podporující rodinu ve všech jejích základních sociálních funkcích (prorodinná politika) a vycházející z přesvědčení, že péče o děti a jejich výchova není jen soukromou záležitostí rodičů, ale i významným prvkem úspěšného rozvoje společnosti“.(Národní koncepce rodinné politiky, s. 3)

2.1 Modely rodinné politiky

V odborné literatuře najdeme velmi mnoho typů modelů rodinných politik. Autoři se vždy inspirovali již existující typologií a vždy jen něco málo přidali či upravili. Využijeme zejména dělení sociálních států dle Dekena (1992, s. 351-368):

Občanský, bývá označován jako univerzalistický, kde je dominantní úloha přebírána státem. Občanský stát je charakteristický univerzálností dávek vyplácených z daní a plošným vyplácením všem bez ohledu na sociální potřebnost. Stát je subjektem zabezpečujícím sociální práva všech svých občanů. Příkladem mohou být skandinávské země.

Konzervativně korporativní (někdy nazývaný korporativní model se státní dominancí). Tento stát je charakterizován vyplácením dávek určených pouze produktivním pracujícím občanům, a jejich výše se odvozuje od výše mzdy, jsou financovány příspěvky zaměstnavatelů a zaměstnanců. Dávky mají za cíl kompenzovat zvýšený životní náklady rodin s dětmi proti rodinám bezdětným. Zachování konzervativního přístupu k mužským a ženským rodinným rolím pramení historického vývoje. Je zde uplatněn významně princip subsidiarity, dle kterého sociální potřeby zajišťují jako první charitativní a neziskové instituce a až poté, co je podpora nedostačuje, nastoupí stát. Příkladem jsou země jako Německo, Rakousko, Belgie.

Reziduální sociální stát vychází typicky z liberální koncepce. Jak uvádí Večeřa (1993) „lidské potřeby jsou uspokojovány prostřednictvím rodiny (v níž jedinec žije) a trhu (na němž participuje). Sociální stát a jeho instituce přicházejí v úvahu až v případě, kdy tyto základní struktury zajištění lidské existence a lidských potřeb selhávají. Státní intervence do sociální oblasti jsou proto spíše minimální než optimální. Úroveň sociálních dávek je zaměřena pouze na pokrytí základních existenčních potřeb, řešení diferenciací se ponechává na dobrovolném sociálním pojištění. Současně je poskytování dávek spojeno s

důrazem na "odstrašující" efekt prostřednictvím sociální stigmatizace beneficentů a na testování sociální potřeby k vyloučení "nezasloužených chudých" (undeserving poors), tedy těch, kteří nepracují, ale pracovat by mohli. Veřejné sociální služby jsou málo rozšířené a stát přichází se sociální pomocí až v poslední instanci a odstraňuje pouze následky sociálních událostí". Příkladem je Velká Británie či USA.

Leninský model státu využívá kombinaci občanského a konzervativně korporativního modelu. Tento model se uplatňoval ve spojení s režimem ve státech střední a východní Evropy kladl důraz na univerzalitu. Stát měl monopol na poskytování sociálních služeb a sociální pomoc byla výsadou pro ty, kteří byli součástí „pracujícího lidu“, vyžadovala se určitá loajalita vůči státu a fyzická přítomnost na pracovišti. Ostatní občané byli kriminalizováni a vyloučení ze systému, docházelo k omezování lidských práv a systém plnil kontrolní funkci.(Deken, 1992)

2.2 Východiska rodinné politiky

Vytváření rodinné politiky je součástí kompetencí jednotlivých států a jejich národních politik, které jsou rozličně koncipovány. Tendence ke sjednocení se objevovaly pouze tam, kde se rodinná politika dotýkala sociálních aspektů. Mezi instituce, které zajišťují vzájemnou informovanost, patří zejména Evropská observatoř pro národní rodinné politiky.

Jak uvádí Freiová (1998) existují tendence vedoucí se sjednocení práva v rodinné oblasti. Na konferenci v Praze pořádanou Mezinárodní společností pro rodinné právo ve dnech 27.-29. 6. 1998 „přednesla profesorka Boele-Woelki z Utrechtské university jakýsi návrh cesty k jednotnému evropskému rodinnému právu.⁵⁸⁾ Řekla, že absence celoevropských norem brzdí sjednocení Evropy (zejména komplikuje mobilitu), a uvedla tři varianty, jimiž by se při vytváření jednotného rodinného práva mohlo postupovat: jde předně o variantu unifikace, nebo o variantu harmonizace, a třetí alternativa by podle ní mohla jít cestou komparativní, kdy by šlo o hledání společného jádra jednotlivých legislativ a jeho systemizaci“.

2.3 Nástroje rodinné politiky pro podporu rodin

Mezi nejčastěji používané nástroje pro podporu rodin lze zařadit přímé transakce peněžního charakteru spojené s péčí o děti, příspěvky či půjčky na bydlení a poskytnutí ekonomicky efektivních veřejných statků.

Pro jednodušší obeznámení budou tyto nástroje rozděleny podle sociálních událostí, to znamená nástroje související s rodičovstvím, mateřství či s výchovou dítěte a v neposlední řadě i se smrtí člena nebo živitele tak, jak uvádí Tomeš (1996, s. 109 -115) a Matějková, Paloncyová(s.31 - 46)

Mateřství

Zde lze zařadit sociální události spojené s těhotenstvím, narozením dítěte a bezprostřední dobu po porodu dítěte, tzv. šestinedělí.

Dávky při narození dítěte - porodné vyplácí většina zemí v Evropě a obvykle se jedná o dávku jednorázovou. Stanovuje se většinou jednotné výši bez testování rodinných příjmů z kompenzačních důvodů vzhledem k rostoucím nákladům vzniklým s narozením dítěte. Příkladem je i Česká republika. „O dávce testované se mluví tehdy, když je při stanovení nároku na dávku brána v úvahu finanční situace rodiny (např. Španělsko, Polsko). Až na výjimky, jako např. Irsko (jen při narození trojčat), náleží dávka matce již při narození prvního dítěte (ale např. ve Španělsku náleží matce porodné až od třetího dítěte) a je odstupňována s ohledem na vícečetný porod. V některých státech (např. Německo, Norsko) je nárok na dávku podmíněn délkou účasti v sociálním pojištění“ (Vaculíková, 2006, s. 8) Porodné je hrazeno ze státního rozpočtu a je vypláceno formou finanční dávky a poskytováno ve formě finanční dávky a hrazeno ze státního rozpočtu.

Nárokem ženy v pokročilém stupni těhotenství, v souvisejícím nejen s porodem ale i s péčí o dítě je tzv. mateřská dovolená. Jedná se o pracovní volno, po dobu jehož čerpání má žena nárok na peněžitou pomoc v mateřství. Mezinárodní organizace práce doporučuje pracovní volno v souvislosti s narozením dítěte v délce 14 týdnů, s kompenzací předchozího příjmu ze zaměstnání ve výši 2/3 denního vyměřovacího základu. Všechny státy Evropské unie poskytují matkám mateřskou dovolenou ve výši minimálně tři měsíců (dle směrnice Council Directive 96/34/EC). Pro srovnání lze uvést, že v České republice je poskytován příspěvek po dobu 28 týdnů, popř. 37 týdnů ve výši 70 % denního vyměřovacího základu. Novým trendem v posledních letech je takzvaná otcovská

dovolená, ve které má otec dítěte nárok na čerpání placeného volna v době po narození dítěte, nikoliv však před jeho narozením. Příkladem může být Belgie, kde otcí náleží desetidenní volno v době třiceti dnů od narození. (Vaculíková, 2006, s. 9)

Rodičovská dovolená

V kontextu s další péčí o dítě po vyčerpání otcovské či mateřské dovolené u rodiče dítěte se mluví o rodičovské dovolené. „Ve většině evropských zemí po dobu rodičovské dovolené rodiči (ať již otcí nebo matce) přísluší finanční kompenzace ušlého příjmu. Je tedy odvozena od výše předešlého výdělku. Jinak je tomu např. v České republice, kde rodiči nepřísluší náhrada mzdy, ale peněžitá dávka státní sociální podpory. Tento stát také vyniká v tom, že rodičovská dovolená je poskytována do tří let věku dítěte, zatímco rodičovský příspěvek je poskytován po dobu prvních čtyř let věku dítěte. Ve většině států je totiž běžné, že doba poskytování příspěvku je shodná s dobou rodičovské dovolené.“ (Vaculíková, 2006, str. 9)

Přídavky na děti

Přídavky na děti se řadí mezi nejstarší a nejvýznamnější nástroj podpory, náležitým rodinám s dětmi. Jedná se o dávku nárokovou a je rozdělena do dvou kategorií na dávku univerzální či testovanou (adresnou). V případě adresné dávky je testován celkový příjem rodiny, u dávky univerzální není příjem rodiny zohledněn. Přídavky jsou vypláceny ve většině vyspělých států na každé dítě, jen např. ve Francii či Japonsku na první dítě nenáleží. Maximální věkovou hranicí pro poskytování je zpravidla 16 let věku dítěte, tzn. ukončení školní docházky. Pokud se ale dítě i nadále věnuje studiu, přídavky na děti rodičům i nadále náleží. Nejvyšší věkovou hranicí se vyznačuje Německo (27 let), Česká republika a Slovensko (oba státy 26 let). Ve většině zemí je pro účely zjištění nároku započítáván příjem obou rodičů a při dosažení vyššího příjmu než je stanoveno, nárok na celou dávku zaniká (metoda tzv. náhlé smrti). V přibližně třetině vyspělých zemí se přídavky na děti zvyšují s počtem dětí v rodině. Někde je také zohledňován věk dítěte (s rostoucím věkem narůstá i výše příspěvku). V řadě zemí je ve výši dávky zohledněn i zdravotní stav dítěte (invalidita) či ztráta rodičů. U přídavků na děti je trendem posledních let prosazování univerzálnosti nároku na tyto dávky. Testování příjmu rodičů s sebou nese několik negativ. Je to hlavně snadná zneužitelnost systému, kdy do testování příjmů je zahrnut jen jeden člen domácnosti, i když ve skutečnosti by se měla započítávat

také finanční situace druhého člena (např. nesezdané soužití). Tím dochází ke zvýhodňování nesezdaného soužití oproti manželství.

Univerzálnost dávek také snižuje administrativní náklady spojené s výplatou dávek, zajišťuje větší transparentnost a spravedlnost systému. Argumentem může být také názor, že by se mělo zohlednit to, že každá rodina, která se rozhodla mít dítě, nese zvýšené náklady spojené s péčí o dítě. Důvodem, proč je stále běžnější vyplácení adresných dávek, je lepší zacílení na rodiny, které pomoc opravdu potřebují. Pokud by státy zavedly univerzální přídavky na děti, chudoba některých rodin s dětmi by se pak musela řešit poskytováním ostatních sociálních dávek, aby i ony měly zajištěny dostatečné prostředky na živobytí.

Podpora při ošetřování člena rodiny

Dalším příspěvkem rodinám s dětmi je dávka s názvem podpora při ošetřování člena rodiny, v České republice tzv., ošetřovné, které je poskytováno osobě, která musela zůstat doma pro osobní překážku v práci spočívající v ošetřování jiného nemocného člena rodiny, jestliže zdravotní stav nemocného vyžaduje ošetřování jinou osobou. Jedná se o dávku peněžitou a tato dávka je ve většině případů omezena jak počtem dnů, tak i zohledněna věkem dítěte, anebo sociální situací v rodině (např. matka samoživitelka).

Daňové úlevy

Významnými nástroji, jejichž důležitost a používání stále roste, jsou daňové úlevy. Existují dvě formy, tzv. sleva na dani, která snižuje částku daňového, nebo o nezdanitelnou částku základu daně z příjmu, která zmenšuje základ, z něhož se vypočítává daňová povinnost. Oblíbenost těchto typů nástrojů se stále zvyšuje, protože motivuje občany a rozvíjí jejich iniciativu vydělat si na své živobytí sami. V Evropě se lze setkat s různými typy daňových dávek, například u příležitosti narození dítěte, adopce, na předškolní péči o děti, na školní potřeby, na přípravu na povolání, na bydlení rodiny či zdravotní pomůcky pro dítě zdravotně postižené. Odpočet částek od základu daně se v mnoha zemích používá k podpoře rodin s dětmi, kdy je umožněn odpočet na dítě do určitého věku a rovněž zohledňuje i počet dětí v rodině. Zvláštní kategorií daňových úlev je možnost uplatnit tzv. společné zdanění manželů. Používá se v případě, že jeden z manželů má velmi nízký příjem a pomůže tak snížit partnerovi daňovou zátěž celé rodiny. Sečítají se totiž daňové základy obou manželů a rozdělí se na dvě části rovným dílem. Partner s vyšším příjmem tedy spadá do nižšího zdaňovacího pásma a sníží se mu

tak odvod daně. Možnosti aplikace se v jednotlivých státech velmi liší. Např. v Norsku se společné zdanění uplatňuje, i když partneři nejsou sezdáni. V Belgii se zase tento způsob může použít, jen když jeden z partnerů má příjem nulový. (Vaculíková, 2006, s. 10)

Slevy a příspěvky

Dalšími nástroji, které podporují výchovu dětí v rodině, jsou různé druhy rodinných či studentských slev, příspěvků na dopravu, na školní pomůcky, v mnoha zemích jsou také poskytovány rodinám s dětmi veřejné statky zdarma (studium na školách, zdravotnictví, poradny, krizová centra a mnoho dalším). Paleta nabízených služeb či podpor je skutečně široká.

Smrt živitele rodiny

V případě smrti člena rodiny se automaticky nemusí jednat o snížení životní úrovně rodiny. Opačná situace ale nastává tehdy, pokud zemřel živitel rodiny, ve většině případů životní úroveň klesá. Jestliže rodina není schopna tuto svízelnou situaci řešit, stát v těchto případech poskytuje jednorázovou pomoc (pohřebné, což je částka na úhradu výdajů spojených s vypravením pohřbu) nebo pomoc dlouhodobou formou sirotčích, vdovských či vdoveckých důchodů. Pozůstalostní dávky jsou vypláceny ve většině vyspělých zemí a patří k nejstarším nástrojům ve společnosti.

Rodinná politika je značně významnou součástí státní politiky pro existenci rodin. Méně majetným domácnostem pomáhá zvyšovat životní úroveň a umožňuje těmto rodinám mít větší počet dětí. Umožňuje to pomocí systému finanční podpor (sociální dávky či placené volno k péči o děti). Rovněž je nápomocna v případech, kdy je žádoucí skloubit pracovní život s péčí o děti (nabídka veřejných zařízení péče o děti) a snížit výdaje spojené s výchovou dětí (daňové úlevy, rodinné slevy). V případech smrti živitele rodiny a ztráty hlavního příjmu je jejím úkolem zabránit rodinám klesnout pod hranici chudoby., Svými opatřeními se stát také snaží podpořit osobní nezávislost členů domácnosti (rovnoprávnost v péči o dítě mezi muži a ženami).

V současné době jsou rodinné politiky všech evropských států zaměřeny na pomoc nezaopatřeným dětem, pomoc rodinám neúplným, v nouzi. Rovněž je zjevná snaha o akceptaci jiných forem soužití (registrované partnerství, nesezdané soužití) a v neposlední řadě podporuje iniciativu jednotlivce nezasahováním státu do vlastního rozhodování rodin.

2.4 Cíle rodinné politiky

Pokud jde o cíle rodinné politiky, nemůže být sporu o tom, že pro tuto oblast lze naformulovat celou řadu cílů, které bude moci jistě přijmout jako opodstatněné, možná že i reálné, a které mohou být i konsensuálně přijaty. Cíle rodinné politiky by v první řadě měly v sobě obsahovat určitou filozofii, myšlenkový koncept, měly by sledovat zákonitosti společenského vývoje, zobrazovat potenciály budoucího vývoje a být v potřebné míře konkretizovány.

Cíle rodinných politik se stát od státu liší. Při studiu odborné literatury lze ale několik společných tendencí přece jen nalézt. Rodinná politika by měla podporovat soukromou iniciativu. Přesvědčení, že „stát se o nás postará“ je stále možno objevit u lidí se zkušeností s totalitními režimy, ale většina z nich už ví, že tento trend je dávno pryč. Jejím cílem je vybudovat povědomí o tom, že pro společnost je stejně důležitý pracující člověk jako člověk pečující o dítě. Snahou státu je posílení vážnosti rodiny ve společnosti. Někdy se v literatuře objevuje cíl nejen zrovnoprávnit, ale také zvýhodnit rodiny oproti ostatním formám života, a to právě s ohledem na její nenahraditelnou úlohu ve státě - a tou je výchova dalších generací. S tím souvisí i snaha nastavit optimální podmínky pro výchovu dětí a posílit přesvědčení lidí o prospěšnosti výchovy dětí v úplné a dobře fungující rodině. Do této skupiny lze zařadit i cíl státu zmírnit rostoucí náklady rodičů spojené s péčí o děti. Cílem by měla být podpora zdravé funkční rodiny, zdůraznění prospěšnosti manželského svazku (oproti nesezdanému soužití) a založení rodiny. V poslední době se stále častěji hovoří o nutnosti řešení, jak sladit pracovní aktivity rodičů s výchovou dětí, především u žen. Stát by tedy měl upravit systém tak, aby to umožňoval. V některých státech lze najít také cíl zaměřený na zvýšení celkové porodnosti v zemi, což stát koriguje opatřeními na podporu porodnosti.

Nelze říci, že státy se snaží dosahovat všech výše vyjmenovaných cílů najednou. Obvyklejší je, že v souladu se zvoleným modelem rodinné politiky se zaměří na plnění určitého konkrétního cíle.

3 NÁSTROJE RODINNÉ POLITIKY V EVROPSKÝCH ZEMÍCH

V rámci této kapitoly nejdříve provedeme stručný náhled koncepce rodinné politiky v rámci Evropské unie jako celku. Po jejím vysvětlení, včetně stanovení takzvaných Barcelonských cílů, provedeme seznámení s rodinnou politikou, jak je aplikována v jednotlivých zemích Visegrádské čtyřky.

3.1 Rodinná politika v Evropské unii

Jak uvádí zpráva sociálního výboru Evropského parlamentu (SOC/399 - Rodinná politika a demografické změny – vydaná v Bruselu dne 4. května 2011), rodinné politiky prováděné v Evropě mají různé inspirace a různý obsah, avšak vytýčily si společný cíl. Tímto cílem je poskytování podpory rodinám. Globálnější národní a regionální politiky, investiční politiky a politiky v oblasti vzdělávání, bydlení a zaměstnanosti mohou z určitého členského státu či regionu učinit atraktivní místo pro rodiny a vytvořit pro ně příznivé prostředí. Srovnání zavedených systémů je zajímavé, neboť umožní rozpoznat osvědčené postupy, ale je jisté, že pokud mají být tyto systémy plně efektivní, je třeba, aby nabídka služeb a mechanismy podpory reagovaly na očekávání rodin a rodičů nebo budoucích rodičů. Tato očekávání se mohou v každém členském státě lišit v závislosti na národní kultuře, sociálních zvyklostech a tradicích. Je tedy zapotřebí, aby se orgány veřejné moci vyvarovaly ideologií a navrhly opatření, jež poskytnou jednotlivcům skutečnou možnost volby založit si rodinu a mít počet dětí podle jejich přání. Ačkoliv nejsou rodinné politiky v pravomoci Evropské unie, může Unie vydávat zákony v oblastech, které se týkají sladění rodinného a pracovního života, v oblasti rovnosti mezi ženami a muži v zaměstnání a v oblasti ochrany a rozvoje dítěte. Evropská Unie může rovněž hrát užitečnou roli, pokud jde o znalost situací a demografického vývoje a výměnu osvědčených postupů mezi členskými státy.

Dnes je pod vedením Evropské unie rozvíjeno několik iniciativ spolu se souvisejícími finančními prostředky a strukturálními fondy či Evropským sociálním fondem již mají politiky ve prospěch rodin a mohou tyto politiky podporovat. Bylo by žádoucí je lépe začlenit a podřídit je určité autoritě, či přinejmenším koordinaci orgánu, jenž bude pověřen definováním všech politik a stanovením směrů činnosti a průzkumu. Bylo by možné přiřknout vůdčí a koordinační úlohu Evropské komisi, a to z političtějšího hlediska a z hlediska řízení, zejména díky Evropské alianci pro rodiny.

Bylo by žádoucí, aby se asociace zastupující rodiny zapojily do přípravy rodinných politik nebo aby měly vliv na rodiny, a to jak na úrovni Evropské Unie, tak na úrovni členských států. Mnoho politik dohodnutých na evropské úrovni má přímý dopad na život rodin. EHSV tedy doporučuje, aby byl ve všech evropských politikách zaujat k rodinnému rozměru transversální přístup, zejména při realizaci studií dopadu, které jsou nyní nezbytné pro všechny evropské právní předpisy, a tento rozměr byl zahrnut do veškerých hodnocení stávajících politik, jež musí být přezkoumány.

Sociální výbor Evropského parlamentu ve své zprávě zdůrazňuje, že typické evropské rodiny se mění. Porodnost je již po několik desetiletí hluboko pod hranicí generační obnovy, odsouvá se věk prvního mateřství, zvyšuje se míra rozluk párů, procento neúplných domácností a rodin bez stálého příjmu, prodlužuje se délka života, narůstá počet závislých starších osob, což je dáno především demografickou tendencí. Vývoj struktur rodiny představuje nové výzvy, jež je zapotřebí zohlednit při plánování a koordinaci rodinných politik a poté v jejich provádění. Úpadek rozvětvených rodin ve prospěch „nukleárních“ rodin byl zapříčiněn mimo jiné urbanizací a změnami životního stylu, avšak také individualističtějším chováním, výskytem nových rizikových sociálních skupin a častějším sociálním vyloučením. Do této skupiny patří dlouhodobě nezaměstnaní, rodiny s jedním rodičem, chudí pracovníci a chudé děti nebo děti ohrožené chudobou. Tyto jevy bohužel ovlivňují celou evropskou společnost. Odhaduje se, že 17 % Evropanů je zasaženo chudobou a sociálním vyloučením, což má dopady na rodinnou politiku.

Ačkoli je ukazatel porodnosti pod hranicí generační obnovy v celé Evropské unii, různorodost se projevuje jak v demografické situaci členských států a jejich různých regionů, tak v oblasti rodinných politik. Konstatujeme rovněž, že sama hustota obyvatelstva se v jednotlivých členských státech velice liší, některé regiony mají značnou hustotu a jiné se vylidňují, což nastoluje otázku územního plánování a zachování veřejných služeb, včetně služeb pro rodiny. Slogan Evropské unie „jednota v rozmanitosti“ je tedy v této oblasti zvláště opodstatněný. Stárnutí evropské populace, tedy zvýšení poměru seniorů, je jistě vysvětleno pozitivním aspektem (zvýšení naděje dožití a zdravý život seniorů), ale druhá příčina je negativní: výrazný pokles natality, což vede k tomu, že nedochází ke generační obnově.

Žádný členský stát nedosahuje hodnoty nutné k tomu, aby se populace alespoň sama obnovovala, i když dva členské státy (Francie a Irsko) k tomu mají blízko. Ve Spojených státech amerických porodnost této hodnoty téměř dosahuje, zatímco průměrná porodnost

v Evropské unii je nižší přibližně o čtvrtinu. V tomto obecném rámci se jedná o výrazné kontrasty. Osmnáct členských států má pozitivní přirozené saldo obyvatelstva, počet narození tedy převyšuje počet úmrtí, zatímco devět členských států má saldo negativní – počet úmrtí je tedy vyšší než počet narození (ve stoupajícím pořadí: Portugalsko, Estonsko, Itálie, Lotyšsko, Litva, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Německo).

Většina vnitřních politik členských států se týká přímo rodin či má dopad na rodiny. Patří mezi ně politika pro boj proti sociálnímu vyloučení, politika v oblasti odborné přípravy, bydlení, veřejné dopravy, energetiky, sociální pomoci, vzdělávání, zaměstnanosti atd. To poukazuje na nutnost monitorovat tyto politiky průřezovým způsobem z hlediska jejich dopadu na rodiny (family mainstreaming). Rodinná politika obecně zahrnuje fiskální opatření a rodinné přídatky, činnosti na podporu rovnosti mezi ženami a muži v zaměstnání, služby týkající se péče o děti a závislé osoby, rodinná práva v rámci programů důchodového pojištění a možnost sladit rodinný a pracovní život: rodičovské dovolené, volba zkráceného pracovního úvazku. Takovéto politiky existují v celé Evropské unii, i když v jednotlivých zemích se klade důraz na ten či onen aspekt, anebo jsou vnímány spíše jako sociální politiky, nežli politiky rodinné.

Tato rozmanitost není překvapující, neboť tradice, potřeby, sociální a filosofické přístupy a také očekávání rodin jsou v každé zemi odlišné. Povaha těchto politik se rovněž liší: někdy se týkají více otázek morálky a občanství, jindy spíše otázek hospodářských a politických, anebo se zaměřují na porodnost. Bez ohledu na jejich původ jsou dobré duševní a zdravotní rozpoložení i vzdělání dětí základním prvkem rodinných politik, stejně jako to, aby rodiče vychovali tolik dětí, kolik si přejí, a sloučili své rodinné odpovědnosti se svým pracovním a společenským životem.

3.1.1 Barcelonské cíle

Evropská rada na svém zasedání v Barceloně v březnu 2002 vyzvala členské státy, že by „měly odstranit překážky účasti žen na trhu práce a s přihlédnutím k poptávce po zařízeních péče o děti a struktuře nabídky těchto služeb na vnitrostátní úrovni usilovat o to, aby do roku 2010 byly schopny poskytovat péči pro nejméně 90 % dětí ve věku od tří let do věku povinné školní docházky a pro nejméně 33 % dětí mladších tří let“, jak uvádí podrobně Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů o Provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku.

Barcelonské cíle jsou nedílnou součástí evropské strategie pro růst a zaměstnanost. Většina rodičů se z neutěšených finančních důvodů vrací zpět do pracovního procesu do tří let věku dítěte. Dokument o plnění Barcelonských cílů přesně nespecifikuje, která zařízení a jakou péči o děti by měl stát poskytovat, ale klade si za cíl zpřístupnit v roce 2010 jakoukoliv formu péče o děti 33% dětí do tří let věku.

V dnešní době je nabídka zařízení poskytujících péči o tyto děti nedostatečná a proklamovaná „svoboda rodiny“ v podstatě neexistuje. Možnost využití dvouleté rodičovské dovolené s dřívějším návratem na trh práce využije je omezený počet rodin. Je to důvodu vyššího finančního zatížení a aplikují to jen rodiny bohatší, které si mohou dovolit soukromou péči o dítě, např. chůvu. Tento návrat do pracovního života je ale důležitý pro rodiny samoživitelek, nebo pro rodiny s nižším příjmem, které z existenčních důvodů nemohou přispívat do rodinného rozpočtu pouze příjmem jednoho z partnerů a rodičovským příspěvkem.

Zařízení pro děti do tří let tak, jak existují v dnešní době, jsou nesrovnatelná s jeslemi sedmdesátých let dvacátého století, kdy byla preferována kolektivní péče a jednotnost. V dnešní době tyto zařízení vycházejí z moderních trendů dnešní doby a přizpůsobují se potřebám rodičů, nelze je tedy „rozvinutým systémem jeslí z doby totality“ srovnávat. Například ve Švédsku patří institucionalizovaná péče o děti, která je součástí vzdělávacího systému, k péči vyznačující se vysokou kvalitou. I přes existenci těchto zařízení je jejich kapacita nedostačující, i když je jejich počet neustále zvyšován a jejich zřizování je podporováno státem. (Vaculíková, 2006)

Aplikaci barcelonských cílů lze vyvodit z dokumentu „Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů: provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku“. Viz odkaz:

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0638:CS:HTML>

Z jeho znění vyplývá, že „Kvalita zařízení péče o děti představuje pro rodiče prvořadou otázku, která určuje, zda se své děti těmto zařízením rozhodnou svěřit. To zahrnuje různé aspekty, např. druh nabízené služby, standardy kvality, počet pracovníků a jejich vzdělání. Zajištění minimální kvality pro všechny je rovněž otázkou rovných příležitostí jak pro děti, tak pro rodiče. Komise již zdůraznila nutnost podporovat kvalitu zařízení péče o děti předškolního věku – sociálních služeb obecného zájmu – zejména vypracováním

dobrovolného rámce kvality.“(Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů: provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku)

„V případě ostatních standardů kvality má v oblasti regulace a kontroly důležitou úlohu stát, i když jsou tyto pravomoci čím dál více vykonávány na úrovních nezávislých na veřejné správě. Je třeba rovněž upozornit na trend diverzifikace způsobů péče, zvláště ve formě soukromých jeslí nebo péče o děti v domácnostech, která rozšiřuje pro rodiče škálu výběru, ale znesnadňuje kontrolní postupy kvality péče poskytované dětem. Zlepšení kvality vyžaduje dodržování přísných standardů, které je zajišťováno kontrolami, ale i minimální vzdělání u všech pracovníků oboru, zlepšení pracovních podmínek a možnosti celoživotního vzdělávání, jakož i ohodnocení těchto povolání, a to zejména finanční.“(Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a výboru regionů: provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku)

MPSV chystá v rámci rodinného balíčku rozšíření péče o děti o institut tzv. vzájemné rodičovské výpomoci. Osoby, které budou moci poskytovat vzájemnou rodičovskou výpomoc a nebudou procházet žádným vzděláváním, budou to osoby, které jsou rodiči dětí do 7 let věku, jsou bezúhonní a mají osobní a další předpoklady pro zajištění řádné péče o svěřené dítě, a kteří svým způsobem života zaručují, že budou péči schopni vykonávat. Stát bude evidované poskytovatele vzájemné rodičovské výpomoci kontrolovat a regulovat minimálně, což, jak vyplývá z předešlého odstavce, znesnadňuje kontrolní postupy kvality péče poskytované dětem. Kvalita péče bude podpořena pouze maximálním počtem dětí (4) v péči evidovaného poskytovatele, na rozdíl od jeslí, kde jedna kvalifikovaná pečovatelka pečuje o 6 až 8 dětí, zase však se nemusí starat o nic jiného než o péči, protože na úklid i stravu jsou zde specializovaní pracovníci.

3.2 Nástroje rodinné politiky v České republice

V úvodu si nastíníme finanční stránku rodinné politiky, tedy systém nárokovaných sociálních dávek, které mají za cíl podpořit rodinnou politiku.

Přídavek na dítě je všeobecný systém financovaný z daní, který všem osobám s bydlištěm v České republice, jejichž děti žijí v České republice, zaručuje dávky podmíněné

ověřením majetkových poměrů a závislé na výši příjmů. Oprávněnými příjemci přídaveků jsou všechny děti s trvalým pobytem v České republice. Přídavek může být vyplácen až do konce povinné školní docházky (obvykle do 15 let věku dítěte), avšak může být vyplácen až do 26 let věku, pokud dítě pokračuje ve studiu na vysoké škole nebo se soustavně připravuje na budoucí povolání nebo nemůže pracovat či připravovat se na budoucí povolání ze závažných zdravotních důvodů. Nárok na přídavek na dítě je omezen na rodiny s příjmem nepřevyšujícím 2,4násobek životního minima rodiny.

Rodičovský příspěvek je určen rodičům, kteří osobně celodenně pečují o dítě nízkého věku. Jedná se o systém všeobecné ochrany financovaný z daní, který zajišťuje výplatu pevné částky osobám, na něž se vztahují zákony České republiky, nebo které mají bydliště v České republice a jejichž děti žijí v České republice. Rodiče mohou nárokovat rodičovský příspěvek v případě, že osobně a celodenně pečují o nejmladší dítě v rodině.

Rodičovský příspěvek je vyplácen do vyčerpání částky 220 000 Kč (8 541 EUR) a to nejpozději před dosažením 4. roku věku dítěte. Za předpokladu, že alespoň jeden z rodičů je nemocensky pojištěn, je možné, aby si rodič zvolil výši rodičovského příspěvku (v rámci určených mezí) a tím také dobu jeho vyplácení. Výše rodičovského příspěvku je vypočítána z denního vyměřovacího základu pro výpočet nemocenských dávek. Příspěvek není příjmově testovanou dávkou. Rodič může vykonávat výdělečnou činnost, aniž by ztratil nárok na rodičovský příspěvek. Nicméně, tento rodič je povinen zajistit, že je dítě během jeho/její pracovní doby v péči jiné dospělé osoby.

Porodné je jednorázová sociální dávka pro rodiny s nízkými příjmy, která má těmto rodinám pomoci pokrýt náklady spojené s narozením jejich prvního dítěte. Rodiny mají nárok na porodné za předpokladu, že příjem rodiny v kalendářním čtvrtletí předcházejícím narození dítěte nepřesahuje 2,7násobek životního minima rodiny. Výše porodného činí 13 000 Kč (505 EUR) za první živě narozené dítě. V případě dvojčat (nebo v případě vícečetného porodu) činí částka porodného 19 000 Kč (757 EUR). Od 1. 1. 2015 je porodné vypláceno ve výši 10 000 Kč i na druhé narozené dítě. Na porodné u prvního dítěte tak v roce 2015 dosáhnou domácnosti s čistým příjmem do 20 817 korun, u matky-samoživitelky do 13 176 korun. Při narození druhého dítěte se do životního minima rodiny počítají už dvě děti. Pokud je první z nich mladší šesti let, mají na porodné u druhého dítěte nárok rodiny s příjmem do 25 515 korun měsíčně, u matky-samoživitelky do 17 874 korun. V případě staršího sourozence se hranice životního minima ještě mírně zvyšuje.

K ostatním rodinným dávkám patří:

1. příspěvek na úhradu potřeb dítěte,
2. odměna pěstouna,
3. příspěvek při převzetí dítěte,
4. příspěvek na zakoupení motorového vozidla.

Přídavek na dítě je stanoven pevnou částkou podle věku dítěte. Přídavek činí:

- 500 Kč (19 EUR) pro děti do 6 let věku,
- 610 Kč (24 EUR) pro děti od 6 do 15 let věku,
- 700 Kč (27 EUR) pro děti od 15 do 26 let věku.

Výše porodného činí 13 000 Kč (505 EUR) za první živě narozené dítě. V případě dvojčat (nebo v případě vícečetného porodu) činí částka porodného 19 000 Kč (757 EUR). Od 1. 1. 2015 je porodné vypláceno ve výši 10 000 Kč i na druhé narozené dítě. Nárok na porodné mají pouze rodiny s příjmy do 2,7násobku životního minima rodiny. Na porodné u prvního dítěte tak v roce 2015 dosáhnou domácnosti s čistým příjmem do 20 817 korun, u matky-samoživitelky do 13 176 korun. Při narození druhého dítěte se do životního minima rodiny počítají už dvě děti. Pokud je první z nich mladší šesti let, mají na porodné u druhého dítěte nárok rodiny s příjmem do 25 515 korun měsíčně, u matky-samoživitelky do 17 874 korun. V případě staršího sourozence se hranice životního minima ještě mírně zvyšuje.

Správu rodinných dávek zajišťují krajské úřady práce a jejich kontaktní pracoviště. Společenské změny v letech 1989 až 1990 Po změnách v roce 1989 neexistovala žádná, explicitně formulovaná rodinná politika, cílem bylo spíše vytvořit liberální model, kde by byla posílena role a zodpovědnost jednotlivce. Role státu měla spočívat v zajišťování podpory pro nejvíce potřebné. Snahou bylo vytvořit návrh, který by umožňoval co nejširší možnost volby, proto se z počátku ani neuvažovalo o zavedení systému, který by měl motivovat k jednomu typu chování. První zmínku o rodinné politice najdeme ve Scénáři sociální reformy ze dne 4. 10. 1990, kde se uvádí, že cílem rodinné politiky je „odstranění čistě populačního účelu rodinné politiky.“ Kromě toho byly rovněž odstraněny výhody pro mladé v bytové výstavbě a došlo ke zrušení novomanželských půjček. Tyto a další faktory vedly mimo jiné k tomu, že z Česka se stal stát s jednou z nejnižších porodností na celém světě.

3.3 Nástroje rodinné politiky na Slovensku

Přídavky na děti a rodičovský příspěvek se vyplácejí rodičům s nezaopatřenými dětmi, adoptivním rodičům a pěstounům, kterým byly svěřeny nezaopatřené děti do náhradní péče, ať už jsou zaměstnanci, osoby samostatně výdělečně činné nebo uchazeči o zaměstnání. Jedná se o příspěvkové dávky financované ze státního rozpočtu a jejich výše nezávisí na příjmech oprávněné osoby ani na věku nezaopatřených dětí. Státní příslušníci z jiných členských států Evropské unie (EU), Evropského hospodářského prostoru (EHP), Švýcarska a v některých případech i z třetích zemí mají ve vztahu k rodinným dávkám stejná práva a povinnosti jako občané Slovenské republiky.

Príspevok pri narodení dieťaťa je jednorázová státní sociální dávka, kterou vyplácí ÚP ve výši 829,86 EUR v případě, že jde o první z třetí narozené dítě, které se ožilo nejméně 28 dní. 151,37 EUR, v případě, že jde o dítě narozené ze čtvrtého a dalšího porodu anebo za dítě z předchozí skupiny, které se 28 dní nedožilo. O 75,69 EUR se zvyšuje částka příspěvku (829,86 EUR, resp. 151,37 EUR) pro dvojčata a víceročata.

Rodičovský příspěvek (rodičovský príspevok) je sociální dávka vyplácená rodičům nebo adoptivním rodičům jako státní podpora na výchovu a obživu dětí mladších 3 let obecně a mladších 6 let v případě dětí s dlouhodobými zdravotními obtížemi.

Rodičovský příspěvek se vyplácí v případě, že:

1. rodič zajišťuje běžnou péči o dítě,
2. dítě je skutečně jím vyživovanou osobou,
3. místo trvalého nebo dočasného pobytu rodiče se nachází na území Slovenské republiky (tato podmínka se nevztahuje na migrující pracovníky původem z členského státu EU, EHP nebo ze Švýcarska),
5. nezaopatřené dítě má trvalý nebo přechodný pobyt na území Slovenské republiky (tato podmínka se nevztahuje na rodinné příslušníky migrujících pracovníků původem z členského státu EU, EHP nebo ze Švýcarska).

Daňový bonus (daňový bonus) se vyplácí rodičům, kteří mají na Slovensku trvalé či přechodné bydliště, osobám, které zajišťují náhradní rodinnou péči, nebo adoptivním rodičům, jejichž výdělek přesáhl 6násobek měsíční vnitrostátní minimální mzdy a kteří se starají o dítě mladší 25 let. Daňový bonus (daňový nástroj) je všeobecný systém

financovaný ze státního rozpočtu, který poskytuje možnost snížení daně z příjmu o 21,41 EUR měsíčně na jedno dítě.

Příspěvek při péči o dítě (príspevok na starostlivosť o dieťa) se vyplácí pracujícím nebo studujícím osobám, které pečují o dítě. Vyplácí se v případě, že dítě i oprávněné osoby mají trvalé nebo přechodné bydliště na Slovensku.

Osoby, které zajišťují péči o děti v pěstounské péči nebo o děti umístěné do náhradní péče na základě rozhodnutí soudu nebo orgánu sociální péče, mají nárok na dávky při náhradní péči.

Přídavek na dítě je paušální dávka, která nezávisí ani na příjmech rodiny, ani na věku dítěte či počtu dětí v rodině. Vyplácí se měsíčně na každé nezaopatřené dítě, přičemž lze tyto částky kumulovat. Vyplácí se v plné výši za kalendářní měsíc, i pokud jsou požadované podmínky splněny pouze po část daného měsíce. Výši paušálního přídavku na nezaopatřené dítě může vždy k 1. září upravit nařízení vlády Slovenské republiky.

Přídavek na dítě (prídavok na dieťa) vyplácí stát každému, kdo musí zajišťovat výchovu a obživu vyživovaného dítěte, pokud splňuje následující podmínky:

1. dítě je skutečně jím zaopatřovanou osobou,
2. místo trvalého nebo dočasného pobytu příjemce se nachází na území Slovenské republiky (tato podmínka se nevztahuje na migrující pracovníky původem z členského státu EU, EHP nebo ze Švýcarska),
3. nezaopatřené dítě má trvalý nebo přechodný pobyt na území Slovenské republiky (tato podmínka se nevztahuje na rodinné příslušníky migrujících pracovníků původem z členského státu EU, EHP nebo ze Švýcarska).

V současné době činí 23,52 EUR na dítě. Přídavek na dítě se vyplácí až do konce povinné školní docházky dítěte, což je v současné době do věku 16 let. Tato lhůta může být prodloužena až do věku 25 let, pokud dítě studuje v denním studiu nebo se věnuje odborné přípravě a nemá vlastní příjmy. Pokud dítě trpí dlouhodobě zdravotními potížemi, a nemůže se proto plně věnovat dennímu studiu nebo jinému vzdělávání, vyplácí se přídavek na dítě až do jeho 18 let.

Jakoukoli změnu situace, která může mít vliv na nárok, výši nebo dobu pobírání této dávky, musí oprávněný příjemce do 8 dnů nahlásit místnímu úřadu práce, sociálních věcí

a rodiny. Přídavek na dítě může být vyplácen jediné fyzické osobě, i když podmínky pro poskytnutí této dávky splňuje několik osob. Nárok na přídavek na dítě může uplatňovat:

1. jeden z rodičů nezaopatřeného dítěte, jakož i jeho adoptivní rodič,
2. osoba, které bylo dítě svěřeno do náhradní péče,
3. plnoleté dítě, které nevydělává a není samo rodičem, jehož rodičům byla upravena vyživovací povinnost a které uzavřelo manželství nebo jehož manželství bylo rozvedeno.

Rodičovský příspěvek je paušální dávka vyplácená měsíčně, a to bez ohledu na výši rodinného příjmu. Pokud má v průběhu téhož období jeden z rodičů nárok na mateřský příspěvek v částce nižší, než je paušální rodičovský příspěvek, bude tento příspěvek vyplácen v částce odpovídající rozdílu mezi pobíraným mateřským příspěvkem a platným paušálním rodičovským příspěvkem. Rodičovský příspěvek nelze vyplácet v případě, že je přiznána dávka v mateřství vyšší než částka paušálního rodičovského příspěvku. Výši paušálního přídavku na nezaopatřené dítě může vždy k 1. září upravit nařízení vlády Slovenské republiky. V současné době činí rodičovský příspěvek 203,20 EUR měsíčně, rodiče dvojčat mají nárok na 254 EUR a trojčat 304,80 EUR. V případě vícečetného porodu (dvojčata, trojčata atd.) se základní výměra zvyšuje o 25% za každé další dítě. Je však snížena na 50% v případě, že rodiče nezajistí povinnou školní docházku.

Jakoukoli změnu situace, která může mít vliv na nárok, výši nebo dobu pobírání této dávky, musí oprávněný příjemce do 8 dnů nahlásit místnímu úřadu práce, sociálních věcí a rodiny. Nárok na rodičovský příspěvek může uplatňovat jeden z rodičů dítěte, nebo každá osoba, které bylo dítě svěřeno do náhradní péče.

Příspěvek při péči o dítě je státní podpora pro rodiče nebo náhradní rodiče (kteří nepobírají rodičovský příspěvek) na pokrytí nákladů péče o dítě. Jeho výše odpovídá doloženým výdajům do výše rodičovského příspěvku v případě péče o dítě zajišťované oficiálním poskytovatelem péče nebo 25 % částky rodičovského příspěvku v případě, že o dítě pečuje osoba, která není samostatně výdělečně činná (např. prarodič) nebo není oficiálním poskytovatelem péče. Oprávněným příjemcům se vyplácejí pravidelné dávky (s výjimkou případu malých dětí, které byly svěřeny jiným fyzickým osobám, než jsou jejich rodiče, a dětem umístěným u fyzické osoby na základě justičního rozhodnutí v souvislosti s předběžným opatřením) po dobu této náhradní péče za podmínky, že tito příjemci nepobírají souběžně žádnou jinou sociální podporu od státu, přičemž tyto

pravidelné dávky pak představují pouze doplňkovou platbu. Jednorázová dávka vyplácená dětem umístěným do péče či náhradní péče je určena na zajištění určitých základních potřeb dotčených dětí. Soustavně se poskytují malým dětem, které byly bezprostředně před svěřením do náhradní péče umístěny v dětských domovech. Lze je rovněž poskytnout dětem, které v dětském domově před svěřením do náhradní péče nebyly, ale nemají nezbytnou osobní výbavu: to posoudí úřad práce, sociálních věcí a rodiny, který je příslušný pro výplatu dávky. Jednorázová dávka vyplácená dětem odcházejícím z náhradní péče má pomoci dětem opouštějícím náhradní péči dosáhnout nezávislosti. Příjemcem je dítě, které dosáhlo plnoletosti ze zákona.

Pravidelné dávky pro náhradní rodiče mají poskytnout pomoc náhradním rodičům, kteří pečují alespoň o jedno dítě, které jim bylo svěřeno. Toto poslání musí plnit osobně, mimo zařízení pro pěstounskou péči, a může se rovněž týkat dětí, které jim byly svěřeny dočasně s cílem budoucího poručnictví. Na tyto dávky nemohou uplatnit nárok rodinní příslušníci Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění v přímé linii (prarodiče, praprarodiče). Na podporu zachování rodinných svazků budou dávky zvýšeny v případě péče o 3 nebo více sourozenců.

Tyto dávky nemohou být vypláceny v případě, že náhradní rodič nebo jeho manžel/manželka pobírají souběžně dávku v mateřství (podle zákona o sociálním pojištění) nebo denní dávku v nemoci či obdobné dávky, které jsou jim vypláceny v cizině.

Zvláštní pravidelný příspěvek pro náhradní rodiče má za cíl poskytnout podporu pro náhradní rodiče, kteří se starají o těžce postižené dítě, pokud tito náhradní rodiče nebo dané dítě nepobírají žádnou jinou finanční podporu určenou k tomuto účelu a pokud vykonávají své poslání osobně, mimo zařízení pro pěstounskou péči (jak je uvedeno v zákonu o sociální podpoře).

Žádosti o přídavky na dítě a rodičovské příspěvky musí být podány písemně u úřadu práce, sociálních věcí a rodiny v místě trvalého nebo přechodného bydliště žadatele. V těchto pobočkách si lze opatřit pro tento účel připravené tiskopisy a seznam požadovaných podkladů k žádosti. Pokud má nezaopatřené dítě trvalý pobyt v jiném členském státě Evropské unie, zohledňují se ustanovení koordinace systémů sociálního zabezpečení v EU. Žádost o dávky při náhradní péči musí být podána u úřadu práce, sociálních věcí a rodiny v místě trvalého bydliště žadatele. Tyto úřady zajišťují také správu těchto dávek. Nárok na tyto dávky je vázán na hmotnou situaci dítěte, kterou nezávisle posoudí úřad. Rozhodnutí by mělo být vydáno ve lhůtě 30 dnů.

V souvislosti s narozením dítěte a péči o něj je tedy možné na Slovensku požádat ještě o tyto dávky:

- Příplatek k přídatku na dieťa ve výši 11,03 EUR měsíčně
- Príspevok na starostlivosť o dieťa ve výši nejméně 41,10 EUR bez povinnosti doložení výdajů a nejvíce 280 EUR s doložením výdajů
- Príspevok rodičům viac súčasne narodených detí ve výši 110,36 EUR

Materské je dávkou nemocenského pojištění a stejně jako v České republice je určena pro případ ztráty nebo snížení příjmu z výdělečné činnosti a na zabezpečení příjmu v důsledku těhotenství a mateřství. Materské je vypláceno za splnění zákonných podmínek a vypočítává se jako 70% vyměřovacího základu. Podpurná doba vyplácení je 34 týdnů, v případě osamělé matky 37 týdnů u matky dvojčat a víceročata 43 týdnů.

3.4 Nástroje rodinné politiky v Polsku

O rodinné dávky mohou v Polsku žádat osoby, které splňují tyto podmínky:

1. v době, kdy budou pobírat dávky, budou mít bydliště v Polsku,
2. jejich rodinný měsíční příjem nesmí přesáhnout 504 PLN (119 EUR) na osobu nebo 583 PLN (138 EUR) na osobu (v případě, že se jedná o rodinu, která vychovává zdravotně postižené dítě).

Základní rodinnou dávkou je rodinný přídatek (zasiłek rodzinny) a doplňkové příspěvky (dodatki). Rodinný přídatek se vyplácí ode dne narození dítěte až do doby, kdy dosáhne věku 18 let, nebo do doby, než dostuduje, maximálně však do věku 21 let nebo 24 let, pokračuje-li dítě ve studiu a je-li středně či těžce zdravotně postižené. Vyplácí se na měsíčním základě. Souběžně s rodinným přídatkem lze přiznat i určité příplatky:

1. porodné v podobě paušální částky (dodatek z tytułu urodzenia dziecka), který může být poskytnut do jednoho roku věku dítěte,
2. příspěvek na péči o dítě, který je vyplácen osobě na rodičovské dovolené (dodatek z tytułu opieki nad dzieckiem w okresie korzystania z urlopu wychowawczego), a to pod podmínkou, že bezprostředně předtím, než získala nárok na tuto dovolenou, pracovala po dobu minimálně 6 měsíců. Tento příspěvek může být přiznán na dobu maximálně 24 měsíců, či 36 měsíců, pokud se dotčená osoba stará

- o více dětí narozených při stejném vícečetném porodu, nebo 72 měsíců v případě, že je dítě zdravotně postižené,
3. příspěvek pro rodiče samoživitele (dodatek z titulu samotnego wychowywania dziecka) se poskytuje matce samoživitelce či otci samoživiteli, skutečnému poručíkovi nebo zákonnému poručíkovi bez rozhodnutí soudu přiznávajícího výživné od druhého rodiče dítěte z důvodu úmrtí tohoto rodiče nebo proto, že je otec dítěte neznámý. Tento doplňkový příspěvek může být přiznán osobě pokračující ve studiu v případě, že oba její rodiče zemřeli. Výše částky tohoto doplňkového příspěvku je navýšena v případě, že rodina vychovává zdravotně postižené dítě nebo pokud rodinné příjmy na osobu nepřesahují 50 % stanovené maximální částky,
 4. příspěvek pro rodiny s velkým počtem dětí (dodatek z titulu wychowywania dziecka w rodzinie wielodzietnej), který je vyplácen měsíčně na třetí a každé další dítě, na které lze tento příspěvek nárokovat,
 5. příspěvek na odbornou přípravu a rehabilitaci zdravotně postiženého dítěte (dodatek z titulu kształcenia i rehabilitacji dziecka niepełnosprawnego) se poskytuje do 16 let života dítěte, pokud je zdravotní postižení dítěte úředně potvrzeno nebo pokud je úředně potvrzeno střední nebo těžké zdravotní postižení dítěte (v případě dítěte ve věku od 16 do 24 let),
 6. příspěvek na začátek školního roku (dodatek z titulu rozpoczęcia roku szkolnego), který je vyplácen jednou ročně na začátku školního roku,
 7. příspěvek na studium dítěte mimo místo bydliště (dodatek z titulu podjęcia przez dziecko nauki poza miejscem zamieszkania), který je vyplácen za účelem pokrytí nákladů na ubytování a cestovních nákladů do místa školní docházky. Tento doplňkový příspěvek se vyplácí 10 měsíců v roce.

Mezi rodinné dávky se rovněž počítají dávky na poskytnutí péče, to znamená příspěvek na lékařskou péči a příspěvek na ošetrovatelskou péči. Na příspěvek na lékařskou péči (Zasiłek pielęgnacyjny) mají nárok zdravotně postižené děti mladší 16 let nebo osoby starší 16 let s těžkým nebo středním zdravotním postižením, které je úředně potvrzeno a které vzniklo před dosažením věku 21 let. Tento příspěvek je rovněž přiznán osobám starším 75 let, které nemají nárok na příspěvek na péči jako doplněk starobního nebo invalidního důchodu. Tento příspěvek je vyplácen bez ohledu na příjem rodiny.

Příspěvek na ošetrovatelskou péči (Świadczenie pielęgnacyjne) je vyplácen osobám, které jsou z důvodu péče o dítě nuceny opustit své zaměstnání. Může být vyplácena matce, otci, skutečnému poručníkovi dítěte nebo jiné osobě, která je povinna platit výživné, v případě, že tato osoba nepracuje nebo zanechala svého zaměstnání či jiné výdělečné činnosti za účelem péče o dítě:

1. jemuž byl vydán úřední doklad, který potvrzuje jeho zdravotní postižení a uvádí
2. nezbytnost trvalé nebo dlouhodobé péče nebo asistence poskytované jinou osobou
3. z důvodu značně snížené schopnosti samostatného života a potřeby nepřetržité a
4. každodenní účasti poručníka na léčbě, rehabilitaci a výchově dítěte, nebo
5. jemuž byl vydán úřední doklad potvrzující těžké zdravotní postižení. Tento příspěvek je vyplácen bez ohledu na příjem rodiny.

O rodinné dávky mohou zažádat:

1. oba rodiče,
2. jeden z rodičů,
3. zákonný poručník dítěte,
4. skutečný poručník dítěte, to znamená osoba, která o dítě pečuje a která u soudu podala žádost o jeho osvojení,
5. osoba, která dosáhla plnoletosti a pokračuje ve studiu, ale která není vyživována ze strany rodičů, protože zemřeli, nebo která na základě soudního rozhodnutí pobírá od svých rodičů výživné pod podmínkou, že o výživném bylo rozhodnuto dříve, než studující osoba dosáhla plnoletosti

3.5 Nástroje rodinné politiky v Maďarsku

System rodinné podpory v Maďarsku zahrnuje tyto dávky:

1. rodinné přídatky,
2. příspěvky na domácí péči o dítě,
3. podpora na výchovu dětí,
4. porodné,
5. dávka v těhotenství a po porodu,
6. podpora na péči o dítě.

První čtyři dávky přiznává a poskytuje maďarská státní pokladna a její krajské orgány. Dvě poslední dávky přiznává a poskytuje Státní fond zdravotního pojištění a jeho krajské

orgány a ve velkých podnicích oddělení pro výplatu sociálního pojištění. Rodinné přídatky jsou měsíční příspěvky na výdaje na výchovu a vzdělání dětí. Rodinné dávkky náleží biologickému rodiči, manželovi či manželce biologického rodiče, adoptivnímu rodiči, dennímu pečovateli, profesionálnímu dennímu pečovateli, poručníkovi a každé osobě, k níž je dítě prozatímně umístěno. Tyto osoby mohou žádat o rodinné přídatky na rostoucí výdaje od narození dítěte a pro dítě, které již překročilo školní věk a které studuje nebo je zapsáno k docházce do státního školského zařízení do věku 20 let (v případě speciálních vzdělávacích potřeb až do věku 23 let) a žije s těmito osobami. V případě určitého počtu neomluvených hodin ve škole musí být výplata dávky zastavena. Rodinné přídatky nenáleží studentům zapsaným na vysokou školu. Dítě žijící dočasně mimo rodinu za účelem studia v Maďarsku nebo v zahraničí nebo za účelem léčby je rovněž považováno za dítě vychovávané doma.

Příspěvek na domácí péči o dítě náleží rodiči, adoptivnímu rodiči, dennímu pečovateli a poručníkovi na výchovu dítěte, které s ním žije do věku 3 let nebo v případě dvojčat do ukončení prvního roku povinné školní docházky a v případě dítěte trpícího dlouhodobou nemocí nebo dítěte s vážným postižením do věku 10 let. Příjemcem těchto příspěvků se může stát také jeden z prarodičů, jestliže dítě dosáhlo věku 1 roku a je vychováváno a ošetřováno v domácnosti prarodičů a jestliže jeho rodiče k tomu dali písemný souhlas.

Rodič pobírající příspěvky na domácí péči o dítě nesmí vykonávat výdělečnou činnost, dokud dítě nedosáhlo 1 roku věku. Je-li dítě starší než 1 rok, může rodič pracovat maximálně 30 hodin týdně, případně déle, pracuje-li z domova. Rodič, jehož dítě je nemocné, může vykonávat výdělečnou činnost bez časového omezení, je-li dítě starší než 1 rok. Rodič dvojčat starších jednoho roku může pracovat na plný úvazek, v takovém případě však obdrží pouze obecnou výši příspěvku na domácí péči o dítě. Pokud se rozhodne pracovat nejvýše 30 hodin týdně, má na dvojčata nárok na vyšší částku. Prarodič nemůže vykonávat výdělečnou činnost do 3 let věku dítěte, je-li dítě starší než 3 roky, může příjemce vykonávat výdělečnou činnost maximálně 30 hodin týdně nebo bez časového omezení v případě práce z domova.

Podpora na výchovu dětí náleží rodiči, dennímu pečovateli a poručníkovi, který ve své domácnosti vychovává tři nebo více nezletilých dětí. Tato podpora je přiznávána od dosažení věku 3 let do dosažení věku 8 let nejmladšího dítěte. Osoba pobírající podporu na výchovu dětí může vykonávat výdělečnou činnost v délce maximálně 30 hodin týdně anebo bez omezení, pokud tuto činnost vykonává z domova. Příspěvek na domácí péči

o dítě a podporu na výchovu dítěte nelze slučovat. Porodné a dávka v těhotenství a po porodu

Rodič považovaný za účastníka zdravotního pojištění – matka nebo otec – může pobírat do věku 2 let dítěte podporu na péči o dítě. Tato podpora je poskytována jednomu z rodičů po konci období poskytování dávky v těhotenství a po porodu nebo po konci stejně dlouhého období. Tato dávka se neposkytuje v následujících případech:

1. příjemce vykonává výdělečnou činnost v jakémkoliv režimu (s výjimkou odměny za činnost pod ochranou autorských práv) nebo vykonává výdělečnou činnost vyžadující povolení kompetentních orgánů,
2. příjemce dostává plnou výši své mzdy, aniž by pracoval (jestliže dostává pouze část své mzdy, pobírá vyrovnávací příspěvek na péči o dítě),
3. příjemce pobírá jiné pravidelné peněžité dávky (například dávky v nemoci, invalidní důchod, starobní důchod), upravené zákonem č. III z roku 1993 o správě a poskytování dávek sociálního zabezpečení,
4. příjemce nemůže své dítě vychovávat ve své domácnosti a dítě bylo dočasně umístěno, svěřeno prozatímně nebo dlouhodobě do výchovného zařízení nebo bylo umístěno do sociálního zařízení na dobu delší než 30 dní,
5. dítě příjemce bylo umístěno do zařízení s denní péčí (například do jeslí nebo do mateřské školky), s výjimkou zařízení pro začlenění nebo znovu začlenění do života,
6. příjemce je ve vyšetřovací vazbě, byl mu uložen trest odnětí svobody nebo byl uvězněn.

Výše podpory na péči o dítě je 70 % průměrné denní mzdy, avšak nesmí přesáhnout 70 % dvojnásobku minimální mzdy.

V roce 2015 je měsíční výše rodinných přídatků:

1. pro rodiny s jedním dítětem 12 200 HUF (43 EUR),
2. pro osamělou osobu vychovávající jedno dítě 13 700 HUF (48 EUR),
3. pro rodiny se dvěma dětmi 13 300 HUF (47 EUR) na každé dítě,
4. pro osamělou osobu vychovávající dvě děti 14 800 HUF (52 EUR) na každé dítě,
5. pro rodiny se třemi a více dětmi 16 000 HUF (56 EUR) na každé dítě,
6. pro osamělou osobu vychovávající tři a více dětí 17 000 HUF (60 EUR) na každé dítě,

7. pro rodiny vychovávající dítě trpící dlouhodobou nemocí nebo dítě s vážným postižením 23 000 HUF (81 EUR),
8. pro osamělou osobu vychovávající dítě trpící dlouhodobou nemocí nebo dítě s vážným postižením 25 900 HUF (91 EUR).

Tyto přídavky jsou přiznávány a poskytovány za celý měsíc bez ohledu na datum podání žádosti a na datum přerušení vyplácení dávek.

Výše měsíčních příspěvků na domácí péči o dítě je bez ohledu na počet dětí stejná jako minimální výše starobního důchodu; s výjimkou dvojčat, kde se částka násobí podle počtu dětí; pro necelý měsíc se příspěvky vypočítávají na základě 1/30 měsíčního důchodu.

Výše podpory na výchovu dětí je bez ohledu na počet dětí stejná jako minimální výše starobního důchodu; pro necelý měsíc se příspěvky vypočítávají na základě 1/30 měsíčního důchodu.

Podpora na péči o dítě činí 70 % denního průměrného hrubého výdělku v předchozím roce, přičemž horní hranice se rovná 70 % dvojnásobku minimální mzdy.

Za rodinné dávky nese odpovědnost ministerstvo národních zdrojů (Emberi Erőforrások Minisztériuma). Dávky na podporu rodin jsou vypláceny z ústředního rozpočtu a fondu zdravotního pojištění (Egészségbiztosítási Pénztár), ale v praxi je reguluje a spravuje Maďarská státní pokladna a Státní fond zdravotního pojištění. O dávky se žádá u Maďarské státní pokladny. V regionálních pobočkách nebo na internetu lze získat náležité formuláře. Jedná se o internetovou stránku www.allamkincstar.gov.hu. Formuláře jsou rovněž k dispozici v angličtině.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 SROVNÁNÍ VYBRANÝCH UKAZATELŮ VÝVOJE V ZEMÍCH V4

V úvodu praktické části práce se zaměříme na srovnání základních ukazatelů souvisejících s rodinnou politikou v rámci zemí Visegrádské čtyřky. Nejdříve se zaměříme na ekonomický vývoj všech čtyř zemí se zvláštním zřetelem na situaci po roce 1989, dále se budeme věnovat demografickému vývoji a v závěru čtvrté kapitoly vývoji porodnosti v uvedených zemích.

4.1 Ekonomický vývoj zemí V4 po roce 1989

Středoevropské a východoevropské země, často nazývané jako země bývalého východního bloku či země postkomunistické se počátkem 90. let 20. století vydaly cestou ekonomické transformace. Tato přeměna se zakládala na změně vlastnických vztahů (restituce, privatizace), úplných změnách právního systému a ve vytváření nových organizací v tržních podmínkách. Dalším důležitým krokem bylo zlepšení struktury celého hospodářství. Stabilně klesal podíl primárního sektoru a stále se navyšoval podíl sektorů terciálního.

Nejzásadnější otázkou, se kterou se transformační ekonomiky potýkaly, byla forma privatizace. Existovaly dvě metody – čekání na investory nebo rozdávání takzvaně „zadarmo“. Česká republika spolu s Polskem zvolila metodu rozdávání. Forma kupónové privatizace prakticky rozdala státní majetek do rukou malých akcionářů, teoreticky tedy do rukou všech občanů. Opačně tomu bylo v Maďarsku. Maďarská vláda se přihlásila k privatizačnímu gradualismu. Stát dohlížel na podniky do té doby, než se našel strategický investor. Nevýhodou bylo to, že při prodeji státního majetku vzrůstala korupce. (Kubová, 2009)

Srovnáme-li celkový ekonomický výstup státu, je nejvhodnější vyjádření výstupu na jednoho obyvatele, zejména hrubého domácího produktu (zkratka HDP). Hrubý domácí produkt v zemích Visegrádské čtyřky pomocí ukazatelů míry růstu reálného HDP na obyvatele a HDP na obyvatele v paritě kupní síly. Růst či pokles HDP ve stálých cenách charakterizuje, o kolik procent reálně stoupl či klesl hrubý domácí produkt ve stanovaném období oproti stejnému období předchozího roku. Není tedy vyjádřením bohatství dané země, jak je často mylně interpretováno, nýbrž vyjadřuje přírůstek tohoto bohatství za dané období. Celkově nelze říci, že by HDP ovlivňoval finance spotřebitelů, pouze o financích

vypovídá. HDP odráží pouze aktivity spojené s působením trhu a finančními toky, proto je z hlediska udržitelného rozvoje často kritizován a nazýván falešným ukazatelem. (Kubová. 2009)

Pro naše srovnání ekonomických ukazatelů jsme použili již realizované výzkumy Vaculíková – Srovnání rodinné politiky v České republice a ve Švédsku a Kubová - Vývoj ekonomik zemí V4. Dále jsme zvolili výstupy statistického úřadu EU (Euro státu) a data Českého statistického úřadu.

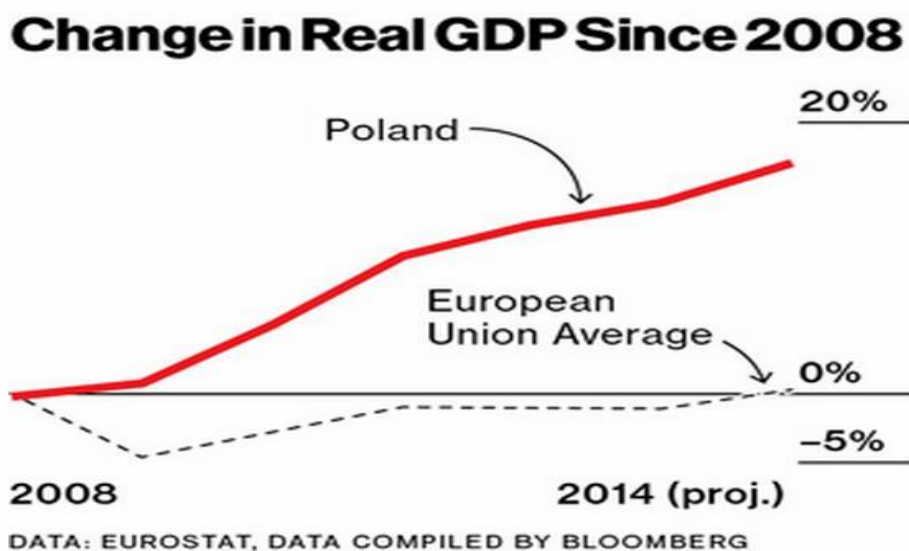
Musíme konstatovat, že nejvýznamnějším tempem postupovalo Slovensko, nicméně Česká republika se také těšila dynamickému růstu. Bohužel byl výrazně zpomalen v roce 2006. Polsko dosáhlo nejvyššího růstu roku 2007 a dosahovalo přibližně stejných růstových hodnot jako Česká republika. Největší propad z porovnávaných zemí pozorujeme v Maďarsku. Česká republika se těšila také dynamickému růstu, především v období od 2002 – 2006. Nicméně v roce 2006 došlo ke zpomalení. V období od 2000-2003 postupně zrychlovala dynamika růstu spotřeby domácností. Hospodářské výsledky roku 2004 byly ovlivněny změnami fungování ekonomiky v důsledku vstupu do EU. To znamenalo širší zapojení České republiky do mezinárodní směny, teda vyšší dovoz i vývoz.

Slovenská ekonomika se vyznačovala nejdynamičtějším a nejvýraznějším růstem. Růst byl založen na zvyšování vývozu a na základě domácí poptávky. V roce 2000 tvořil HDP na obyvatele zhruba jen 40 % průměru EU a relativně rychlého hospodářského vývoje se dosáhlo roku 2001. V konvergenčním procesu se tak Slovensko ukázalo na lepší pozici. Tempo hospodářského růstu roku 2002 zrychlilo navzdory nepříznivému vlivu konjunktury ve světovém hospodářství. Především zlepšující se konkurenční schopnost Slovenska spolu se snižováním mzdových nákladů, také uvolněná rozpočtová disciplína ve volebním roce 2002 napomohla dynamickému růstu. Roku 2003 se pokračovalo v pozitivním růstu díky exportu, ale soukromá spotřeba klesala vlivem zvyšování cel. Největší pokrok lze sledovat mezi roky 2005 a 2006, kdy se míra růstu reálné HDP na obyvatele zvýšila o 1,9 %. V roce 2007 činila míra růstu reálného HDP dokonce 10,3 %. Pro rok 2008 tato míra činila 6,2 %, přesto patří ekonomika Slovenska za nejrychleji rostoucí ze zkoumaných zemí Visegrádské čtyřky. Do popředí táhla slovenskou ekonomiku především domácí poptávka, která vystřídala vysokou zahraniční poptávku z předchozích let. Rostla také konečná spotřeba domácností a stále se zvyšovalo zadlužení obyvatelstva. Docházelo také k růstu investic a to především investice do zásob a investice do strojů a staveb.

Co se týče Polska, to vykazovalo v roce 1999 míru růstu reálného HDP na obyvatele 4,6 %, což bylo nejvíce z porovnávaných zemí. Do roku 2003 však míra růstu klesala, a to až na hodnotu 1,2 % roku 2001. Toto zpomalení je vysvětlováno výkyvem tvorby hrubého fixního kapitálu do záporných hodnot. Od roku 2002 – 2004 pozorujeme růst tažený tvorbou hrubého fixního kapitálu. Roku 2005 vykázalo propad až na 3,7 % míry růstu HDP. V dalších dvou letech však dosahovala přibližně stejných růstových hodnot jako Česká republika. Mezi lety 2004 a 2005 byl růst zbrzděn díky nízké soukromé spotřebě, která nastala vlivem vyšší inflace a nízkému růstu mezd. Polsko pak v dalších letech oživil příliv investic s dotacemi z EU. V roce 2007 pak dosáhla polská ekonomika nejvyššího růstu, a to 6,7%.

Jak uvádí www.investicniweb.cz, Polsko bylo v roce 2009 jedinou stabilní ekonomikou Evropy, zatímco se ostatní státy potýkaly s hospodářskou krizí a HDP EU klesl o 4,5%. Za prudkým růstem stojí tvrdá ekonomická opatření polské vlády i přesto, že bezprostředně po zavedení měly za následek nezaměstnanost a s tím související utlumení kupní síly.

Obr. 1 : Vývoj HDP v Polsku

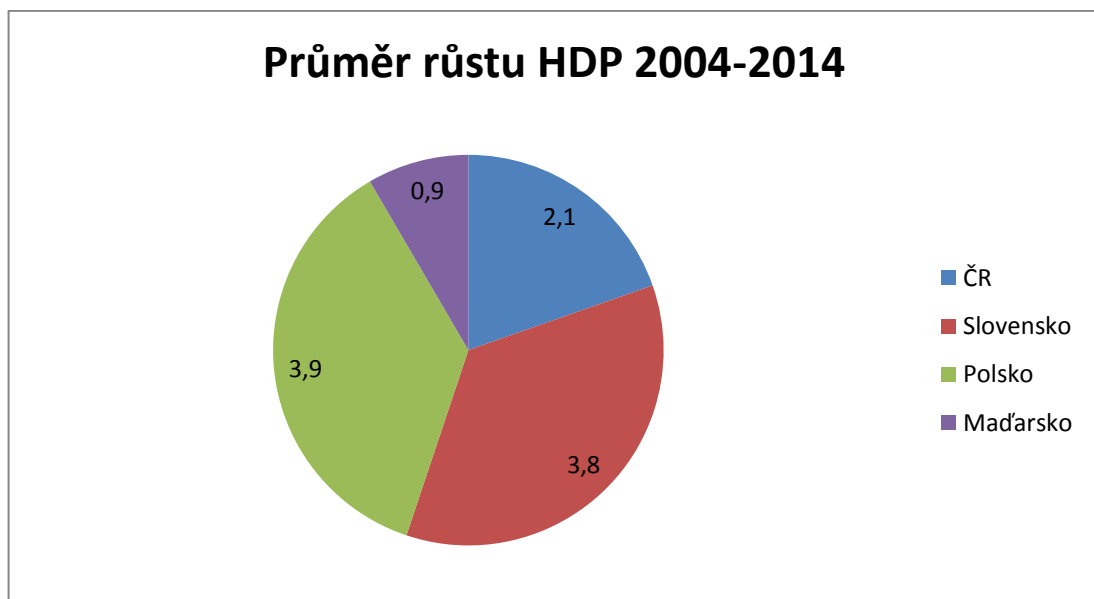
Zdroj: www.investicniweb.cz

Zajímavě se vyvíjela ekonomika v Maďarsku. Z poptávkových komponentů se na jejím vývoji podílely zejména investice a vývoz. V roce 2004 Maďarsko vykazovalo 4,9 % míry růstu HDP zejména díky investicím do strojů a do silničních komunikací. Podpůrný

vliv na dynamiku ekonomického výkonu v letech 2004 -2007 měla depreciační měny a pokles úrokových sazeb. Ale slabé výsledky zahraničního obchodu přispěly k poklesu míry růstu HDP a v roce 2008 dokonce činila tato hodnota 0,8 % a v roce 2009 činil pokles -6,3 %, což je nejvyšší míra poklesu v zemích V4. Velkým problémem maďarské ekonomiky je stav veřejných financí. Ty mají vliv na domácí spotřebu, která tímto výrazně zpomaluje. Hlavní otázkou zůstává, jestli se maďarská vláda odhodlá k reformám státní správy, samosprávy a zdravotnictví pro udržitelnost růstu HDP.

Z analýzy publikované na Eurostat.eu za celé uplynulé desetiletí vyplývá, že v důsledku finanční a hospodářské krize klesla celková výkonnost hospodářství členských států EU. V období let 2004 až 2014 průměrné roční tempo růstu EU-28 dosahovalo 0,9 % a eurozóny (EZ-19) 0,7 %. K nejvyššímu růstu, podle tohoto měřítka, došlo v Polsku (průměrný růst 3,9 % ročně) a na Slovensku (3,8 % ročně).

Graf 1 : Průměr růstu HDP v zemích V4

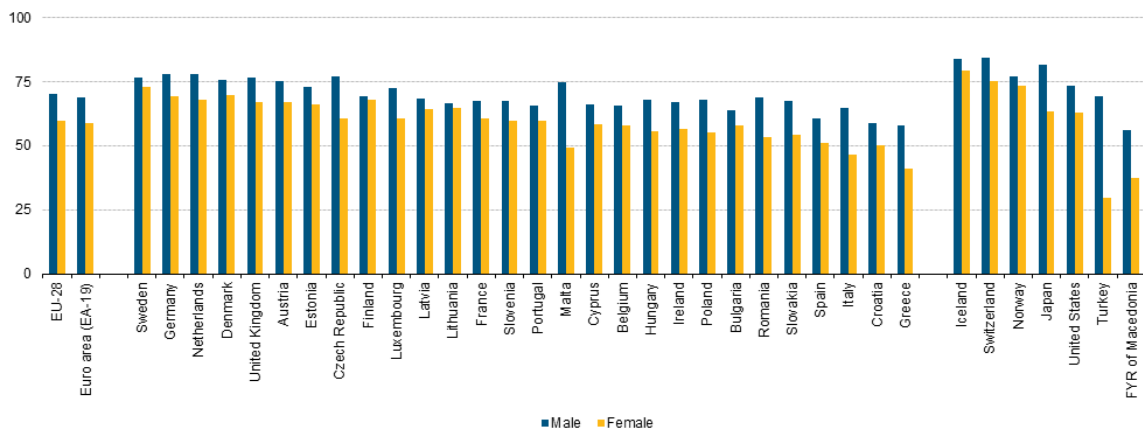
Zdroj:EUROSTAT

Zaměříme - li se na sociální dopady ekonomického vývoje, nejvýznamnějším faktorem zkoumání je nezaměstnanost, která je vždy závislá a podstatně ovlivněna ekonomickou situací v konkrétní zemi. Snahou politiky státu je rovnováha mezi poptávkou a nabídkou pracovních příležitostí. Politika zaměstnanosti podporuje jednak uchazeče o zaměstnání

poskytováním rekvalifikací a rovněž zaměstnavatele motivuje poskytováním příspěvků ke zřizování nových pracovních míst.

Kromě toho působí na trh práce a oblast zaměstnanosti řada dalších faktorů. Mimo demografického vývoje má vliv i migrační situace, hospodářská a sociální politika, produktivita práce, cena práce atd.

Obr.2 : Nezaměstnanost v závislosti na pohlaví v zemích EU

(*) The figure is ranked on the overall employment rate.
Source: Eurostat (online data code: ifsi_emp_a)

Zdroj: EUROSTAT

Genderová analýza pak ukazuje, že ve všech zemích EU je nezaměstnanost mužů obecně nižší, než nezaměstnanost žen. Stále větší počet žen je zaměstnán v sektoru služeb. Hlavním důvodem je větší ochota žen pracovat na částečný úvazek. Je velmi důležité, aby ženy i muži měli rovné postavení a stejné příležitosti na trhu práce.

Z výše uvedených realizovaných výzkumů a z výstupních dat ČSÚ a Euro států vyplývá, že nejvyšší rozdíly míry nezaměstnanosti podle pohlaví lze pozorovat v Polsku roku 2000, kdy míra nezaměstnanosti žen dosahovala 18,2 % a mužů 14,4 %. Vysoký rozdíl můžeme vidět i v předchozím roce 1999, tehdy míra nezaměstnanosti žen dosahovala hodnoty 11,8 % a mužů 15,3 %. Kromě Polska i Česká republika vykazuje do roku 2008 vysoké rozdíly v míře nezaměstnanosti podle pohlaví. Nejvyšší rozdíl však v roce 2003 (7,8 % oproti 9,9 %). Velmi zajímavý je pohled na Maďarsko v letech 1999 – 2003 a na Slovensko v letech 2000/2001. Míra nezaměstnanosti žen byla nižší než mužů, konkrétně roku 2000 v Maďarsku se míra liší o hodnotu 1,4 %.

Obecná míra nezaměstnanosti vyjadřuje podíl počtu nezaměstnaných na celkové pracovní síle (v procentech). Sledováním nezaměstnanosti se ve většině zemí zabývají organizace typu statistického úřadu či ministerstva práce. V České republice je nezaměstnanost zjišťována Českým statistickým úřadem (ČSÚ) na základě tzv. Výběrového šetření pracovních sil (VŠPS), které se používá hlavně pro mezinárodní srovnávání, a to především v rámci zemí a také registrovaná míra nezaměstnanosti.

Co se týče obecné nezaměstnanosti, rozsah zaměstnaných osob kolísal v závislosti na konjunktúře ekonomik. Na obecné nezaměstnanosti se nejvíce podílejí osoby se středním vzděláním bez maturity. Největší problémy mělo s dlouhodobou mírou nezaměstnanosti Slovensko v roce 2002, kdy vykazovalo hodnotu 12,2 %. Kromě Slovenska se potýkalo s problémy dlouhodobé nezaměstnanosti také Polsko (roku 2003 dosahovala míra dlouhodobé nezaměstnanosti 11,0 %). Podíváme-li se na procentuální změnu míry v dlouhodobé nezaměstnanosti v posledních letech, můžeme si všimnout, že největších úspěchů dosáhlo Polsko se zlepšením o 2,5 % za pouhý jeden rok. Naopak ke zlepšení nedošlo v Maďarsku, kde se dokonce celková míra dlouhodobé nezaměstnanosti zvýšila o 0,2 %.

Další důležitý faktor ovlivňující sociální smír je míra inflace, která ve svém důsledku ovlivňuje růst cen. V České republice došlo v roce 1999 k plánování inflace v rámci projektu s názvem „Dlouhodobá měnová strategie“. Došlo tak k velkému průlomu, když se míra inflace z roku 1998 ve výši 10,7 % snížila na 1,8 %. Příčinou je protiinflační tažení ČNB a pokles cen potravin díky cenovým válkám hyper-marketů. V roce 2000 inflace činila 3,9 %. Hlavní příčinu lze spatřit především ve zvyšování cen ropy. Od roku 2001 inflace dále rostla. Příčinou byl stálý růst cen ropy a deregulace cen nájemného, elektřiny, plynu, dopravy a pošt. Následující rok 2002 překvapil svou nízkou mírou inflace. Příčina mohla spočívat v pozastavení deregulací cen. Cenový pokles nedával možnost k vysoké ziskovosti, a proto se mnoho investičních projektů nerealizovalo.

Česká republika v roce 2003 dokonce zažívala několikaměsíční deflaci, díky nízkému růstu cen potravin a oděvů, obuvi a odeznění vlivu nadměrného posílení koruny. Inflace se nacházela hluboko pod cílovým pásmem, do cílového pásma se vrátila až v roce 2004, kdy dosáhla hodnoty 2,6 %. Tato hodnota byla ovlivněna především zvýšením cen v oddílech bydlení, pošty a telekomunikací. V dlouhodobém srovnání byla inflace roku 2005 vcelku nízká, tj. 1,6 %. Na snižování cenové hladiny mělo vliv snižování cen v oddílech odívání a obuv, zařízení a provoz domácností. Vyšší cenový růst v roce 2006

ovlivnil vývoj cen v oddílech bydlení, potraviny a nealkoholické nápoje. Za růstem cen roku 2007 jsou především dražší potraviny, ale také doprava, stravování a ubytování. Míra inflace za rok 2007 činila rovná 3 %. Tržní ceny byly nejvíce ovlivněny růstem cen potravin, pro ukázkou ceny pekárenských výrobků rostly o 11,8 %, mléko o 18,4 %, sýry o 14,4 %, plodová zelenina o 34,8 %. Ceny ostatních výrobků, například motorové nafty rostly o 7,3 %. Průměrná meziroční míra inflace v roce 2008 byla 6,3 %, což je hodnota výrazně vyšší než v roce 2007. Tento vývoj ovlivnila řada faktorů, mezi které patřil zejména citelný vzestup cen potravin, zvýšení sazby DPH z 5 % na 9 % u některého zboží a služeb, zvýšení spotřební daně u tabákových výrobků, zvýšení cen energií, regulovaného nájemného a zavedení regulačních poplatků ve zdravotnictví.

Zdrojem inflace v Maďarsku roku 1999 byla akcelerace cen potravin. Bylo tedy potřeba stabilizovat a řídit inflační očekávání žádoucím směrem. Roku 2001 přešla maďarská centrální banka na cílování inflace. Po zavedení tohoto systému začala míra inflace klesat. Jednou z příčin je také pokles ceny ropy. Protikladně působil vývoj mezd, a to nárůstem reálných mezd, tedy růstem domácích výdajů na spotřebu. Volební rok 2002 vedl k uvolnění fiskální politiky. Navýšil se tak deficit na 9,2 % HDP. Roku 2003 došlo k zavedení spotřební daně na alkohol a tabák, růstu cen v sektoru služeb a růstu cen plynu. Roku 2004 inflace měřená CPI, dosáhla 6,8 %. Roku 2005 se dezinflační tendence vrátily na hodnotu 3,5 %. Už v roce 2006 mělo Maďarsko obrovský státní dluh. S příchodem finanční krize došlo k zastavení finančních trhů a došlo k odklonu investorů.

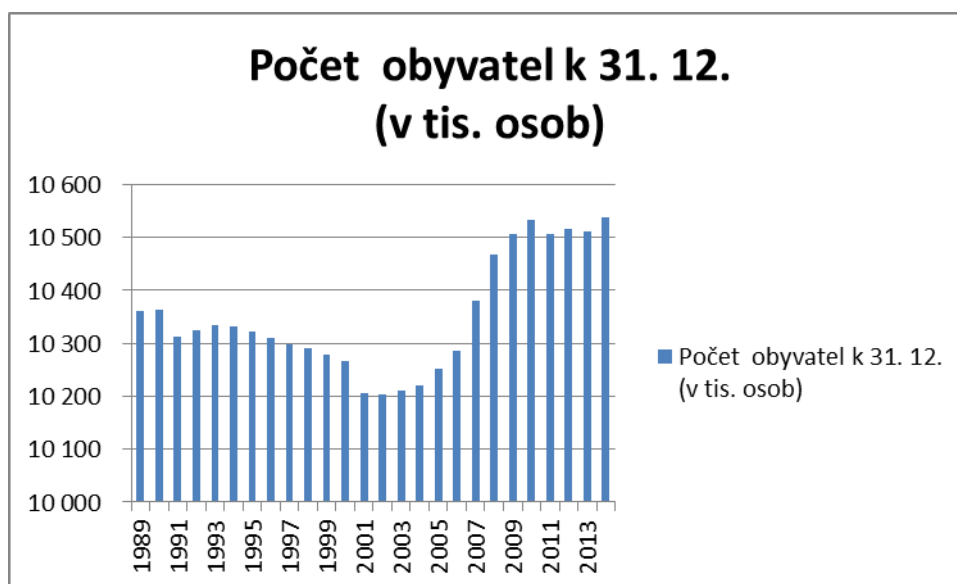
Jiná situace byla v Polsku. Centrální banka Polska přijala dokonce v roce 1998 takzvané inflační cílování. Strategickým cílem bylo snížení meziročního tempa růstu cen pod 4 %. NBP tohoto cíle v letech 1998 – 2000 nedosáhla, ale dlouhodobého cíle ano. V roce 2000 inflace prudce vystřelila nahoru, jednou z příčin je ruská finanční krize, na kterou Polsko reagovalo expanzivní fiskální politikou. Roku 2000 NBP zavedla jiný kurzový režim, a to řízený folacin. Na konci roku 2003 dosáhla inflace 0,7 %, a to díky příznivým podmínkám na trzích potravin a paliv, ale také díky snížení spotřební daně na alkohol. Rok 2004 byl pod vlivem vstupu Polska do EU (zvýšená poptávka, celní politika, zemědělská politika atd.). Vlivem silné apreciacie zlotého 2005 se míra inflace snižovala. Roku 2007 činila hodnota inflace 2,6 %, což je dvojnásobek hodnoty předchozího roku. Velkou roli hrály ceny potravin a ropy⁴³. Následující rok se tato hodnota ještě zvýšila na 4,2 %.

Inflace na Slovensku byla rovněž poněkud variabilnější. Míra inflace na konci roku 1999 dosahovala hodnoty 10,4 % a v roce 2000 dokonce 12,2 %. Vývoj roku 2003 byl především ovlivněn vysokými energetickými náklady a zvyšující se cenou ropy, ale zároveň také docházelo k posilování směnného kurzu slovenské koruny. Vstup do EU ovlivnil makroekonomický i cenový vývoj. Byla zavedena jednotná sazba DPH 19 % a došlo ke zvýšení spotřební daně na cigarety a víno. Opačný efekt způsobily ceny potravin díky nárůstu konkurence a otevření trhu, takže téměř pro celý rok 2005 je charakteristický pomalý cenový růst. Nízká inflace a udržení mírného tempa růstu cen patřily k hlavním podmínkám vstupu Slovenska do eurozóny. Země přísná ekonomická kritéria splnila. Díky tomu se od ledna roku 2009 Slovensko stalo v pořadí šestnáctou zemí měnové unie, v níž se platí eurem.

4.2 Demografický vývoj v České republice po roce 1989

Na základě údajů z Českého statistického úřadu vyplývá, že za první pololetí roku 2009 se počet obyvatel ČR zvýšil o 21,6 tisíc na 10 489,2 tisíce, z tohoto čísla bylo 80 % tvořeno přírůstkem zahraničních migrantů.

Obr. 3: Počet obyvatel v ČR k 31. 2. 2014

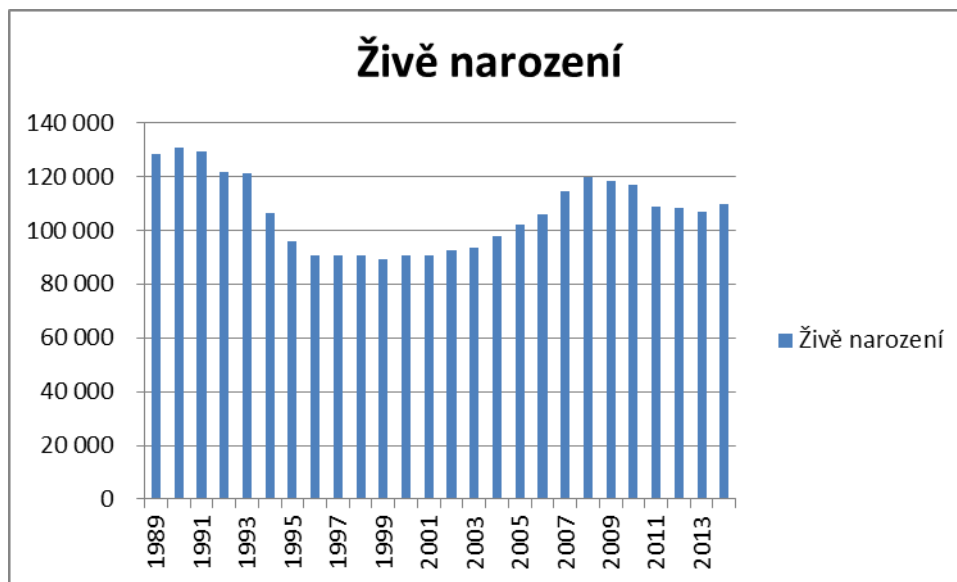

Zdroj: ČSÚ

Počet živě narozených dětí se během ledna až června roku 2009 snížil o 1,6 tisíce oproti stejnému období předchozího roku. Ubylo i sňatků, o 2,9 tisíce a dosáhl počtu 18,7 tisíc. ČSÚ dále uvádí, že: „Po oživení v roce 2007 se sňatečnost vrátila na nízkou úroveň předchozích několika let, resp. se dále snížila. Část poklesu sňatečnosti je dána

pokračujícím odkládáním uzavření manželství do pozdějšího věku.“ Z následujícího grafu je patrný snižující se počet narozených dětí, zejména během devadesátých let 20. století.

Obr. 4 : Počet živě narozených dětí

Zdroj: ČSÚ

Z dat ČSÚ vyplývá, že v roce 1995 poprvé klesl roční počet živě narozených dětí pod 100 tisíc. V roce 1999 se živě narodilo dokonce méně než 90 tisíc dětí, což je historické minimum. Od roku 2001 však počty živě narozených dětí začaly opět pozvolna narůstat, v letech 2004-2005 již meziroční růst činil více než 4 %. Od roku 2008, v němž se živě narodilo 119 570 dětí, tedy s výjimkou roku 1993 nejvíce v historii samostatné České republiky, se počty narozených dětí snižovaly o 1 % ročně. Došlo tak ke stagnaci rostoucího trendu počtu narozených dětí, která byla odborníky očekávána. Zvýšený počet narozených dětí v posledních pěti letech oproti letům předešlým souvisel s trendem posunu mateřství do pozdějšího věku u početných generací žen narozených v polovině 70. let.

Tento vývoj není v rámci Evropy ojedinělý, i když je fakt, že u nás dosahuje nejnižších hodnot. Prakticky v celé Evropě se však rodí méně a méně dětí a klesá počet dětí v rodině. Vývoj porodnosti v České republice měl po celé devadesátá léta klesající tendenci a podobně klesal i počet míst v předškolních zařízeních. V následujících letech docházelo k nárůstu porodnosti a to hlavně díky populačně silným ročníkům sedmdesátých let. Z vývoje je patrné, že bude nutné provést patřičné změny. Počet míst pro děti v předškolní péči by se měl začít na místo poklesu navyšovat, protože současná

situace začíná být neudržitelná. Velkým nedostatkem České republiky je zejména velmi nízká úroveň služeb v péči o děti mladší tří let. V jeslích je v současné době umístěno pouze 0,5 - 2 % dětí mladších tří let. Jeden z faktorů, proč tomu tak je může být i nízká motivace rodičů k tomuto kroku ze strany státu, navíc časně odkládání dětí do péče mimo rodinu není doporučováno ani některými psychology, což rodiče může ovlivnit: „vezmeme-li v úvahu vývojovou úroveň dítěte, můžeme říct, že jeho umístění v jeslích je předčasné a tedy psychologicky náročné...Přinášejí dítěti zvýšené nároky na jeho organismus fyzicky a především psychicky zvýšeně zatěžují.“

Je tedy patrné, že v České republice docházelo v průběhu devadesátých let současně ke dvěma trendům. Za prvé se přenášela finanční zodpovědnost na kraje a obce, což znamenalo snižující se počet míst pro předškolní děti. Tento trend však byl do jisté míry vyvažován klesajícím počtem dětí předškolního věku a zároveň se snižovalo i procento z těchto dětí, které tyto služby využívaly.

Přestože se situace v České republice za posledních pětadvacet let podstatně změnila, strukturální složení obyvatelstva nedává důvod k optimismu. Populace stárne a vymírá, stejně jako ve většině států Evropy. Od pádu železné opony se narodilo o víc jak jeden milion dětí méně, než je potřeba pro generační výměnu a tedy dlouhodobou udržitelnost populace. K té je nutná celková plodnost (fertilita) přibližně 2,1 dítěte na matku. V České republice se v roce 2012 pohybovala na hodnotě 1,45, což značí třetinu pod nutným číslem a za rok 2013 jsou výsledky ještě nižší.

Aby byla populace České republiky stabilní a dlouhodobě udržitelná, je potřeba, aby byl pro průměrnou českou rodinu standard tři děti. Problémem je i zvyšování průměrného věku matek (nyní asi 30 let). Založení rodiny ve vyšším věku totiž snižuje počet narozených dětí a v současné ekonomizované společnosti má tento úbytek nejen hospodářská situace jak v rodině, tak i ve společnosti, ale i změna a vliv životního stylu.

V polovině roku 2013 vydal Český statistický úřad dlouhodobou prognózu, popisující stav populace. Z prognózy vyplývá, že do poloviny století zaujme počet seniorů nad 65 let třetinu populace oproti současným 17%. Ekonomicky aktivních obyvatel bude už jen něco přes polovinu a to se podepíše na domácí spotřebě, daních, nákladech na zdravotnictví, nedostatku zaměstnanců v některých oborech, ceně práce, na udržitelnosti sociálního systému atd. Počet obyvatel má klesnout asi o jeden milion a do konce století o tři. Podle nízké varianty bude mít Česká republika v horizontu projekce 8,07 mil. obyvatel, podle

střední 9,44 (odpovídá situaci z poloviny padesátých let) a podle vysoké 10,83. Výsledkem pracovní verze výpočtu střední varianty bez uvažování migrace byl celkový počet obyvatel o 1,31 mil. nižší než při migračním zisku dvaceti pěti tisíc osob ročně.

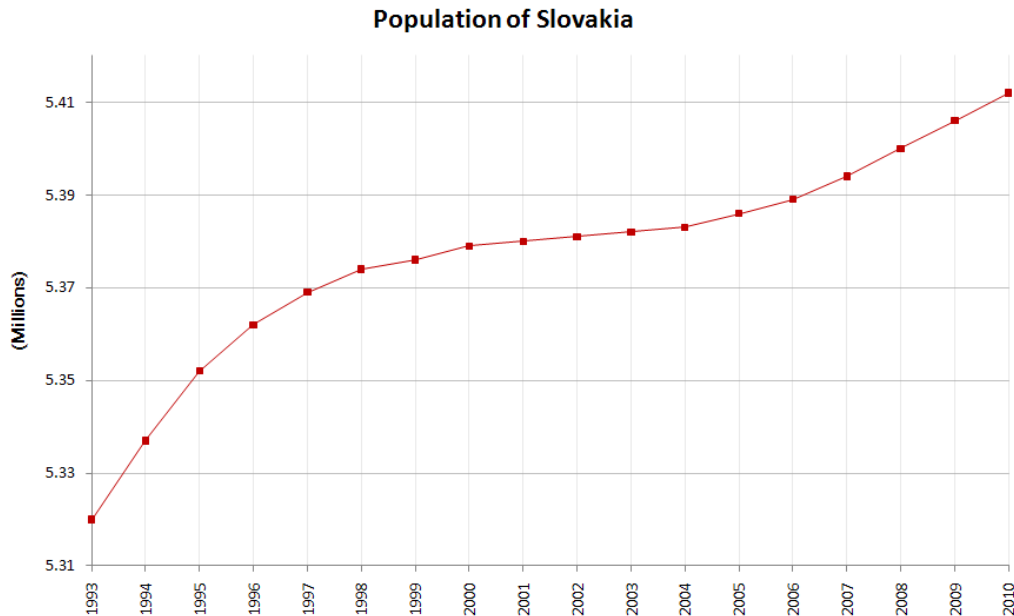
Jak uvádí Brucin, Kučera (2004) „hlavní výsledky prognózy týkající se změn věkové struktury obyvatel potvrzují, že v nadcházejících letech bude základním rysem vývoje obyvatelstva jeho další stárnutí. Podle očekávání odpovídajících střední variantě prognózy by se průměrný věk naší populace měl postupně zvýšit z 39,1 roku v roce 2002 na 41,1 roku v roce 2010 a následně až na 47,7 roku v roce 2065.“

Jak uvádí Burcin, Kučera (2004) „hlavní výsledky prognózy týkající se změn věkové struktury obyvatel potvrzují, že v nadcházejících letech bude základním rysem vývoje obyvatelstva jeho další stárnutí. Podle očekávání odpovídajících střední variantě prognózy by se průměrný věk naší populace měl postupně zvýšit z 39,1 roku v roce 2002 na 41,1 roku v roce 2010 a následně až na 47,7 roku v roce 2065.“

4.3 Demografický vývoj v dalších zemích V4 po roce 1989

Co se týče Slovenska, tam se dlouho demografický vývoj ubíral stejným směrem jako v Česku. Ale po vstupu Slovenska do Eurozóny a relativně dobrým hospodářským výsledkům začala růst i porodnost. Slovensko má v současnosti nejvíce obyvatel v historii, a to celkem 5,4 milionu, k 31. prosinci 2014 5 421 349 obyvatel. Přitom žen bylo v roce 2014 na Slovensku více než mužů, a to 51,3%. I přesto je nejzávažnějším demografickým problémem Slovenska stárnutí populace. Loni dosáhl průměrný věk obyvatel 39,9 roku. Průměrný věk mužů byl o tři roky nižší než průměrný věk žen, muži měli v průměru 38,2 roku, ženy 41,4. Stárnutí obyvatelstva je důsledkem několika změn, jako je například snížení porodnosti či odkládání mateřství do vyššího věku. V roce 2014 se podle údajů Statistického úřadu SR narodilo 55 033 živých dětí, což je o 210 více než rok předtím. Naopak, zemřelo 51 346 osob, a tedy o 743 méně než v roce 2013. Slováci uzavřeli v loňském roce 26 737 sňatků, tento počet se však snížil. Slováci se loni nejvíce brali v Bratislavském kraji, nejméně v Banskobystrickém. Na 100 uzavřených sňatků připadlo 39 rozvodů. Rozvodovost však od roku 2008 klesá, stejně jako potratovost, ale zvyšuje se podíl spontánních potratů, stejně jako průměrný věk ženy při potratu. Celkově je však vývoj v porovnání a Českou republikou velmi pozitivní.

Obr. 5: Počet obyvatel Slovenska od roku 1993

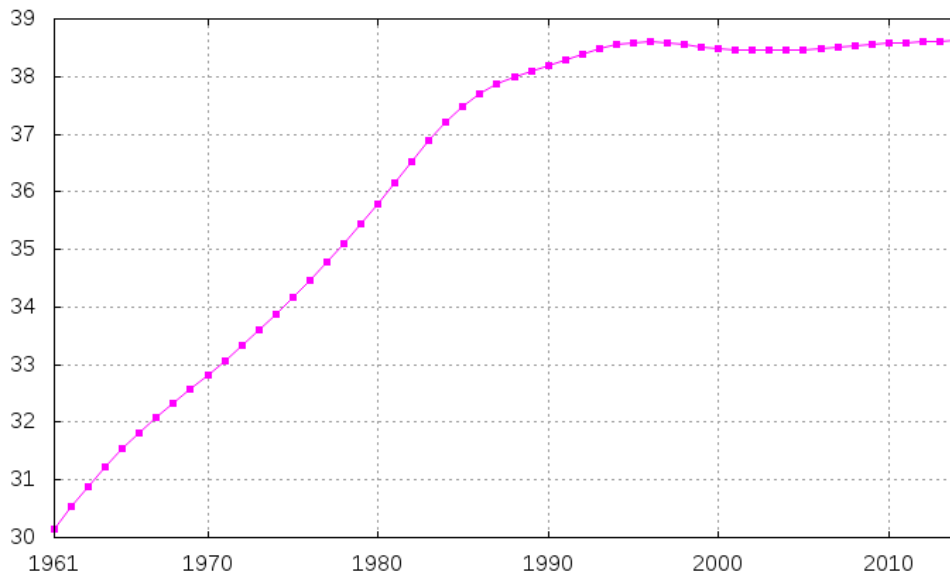

Zdroj: Ročenka FAO, 2011.

V Polsku můžeme pozorovat praktický stejný demografický vývoj jako v České republice. Obyvatelstva trvale ubývá a počet dětí narozených v rodinách trvale klesá. Nic na tom nemění ani silná katolická víra většiny polského obyvatelstva. Je tedy zřejmé, že ekonomické stimuly jsou pro většinu polských obyvatel mnohem více motivující než náboženské přesvědčení a s tím související dogmata, jako je například zákaz potratů či boj katolické církve proti antikoncepci.

Z demografického hlediska přitom země ke konci roku 1989 vykazovala relativně vysoký potenciál pro dlouhodobý růst. Do pracovní síly postupně začaly vstupovat silné populační ročníky, což by spolu relativně vysokými měrami plodnosti mělo znamenat zachování stabilního podílu dětské části populace (tedy pracovní síly budoucnosti). Zejména druhá okolnost je však podmíněna stabilním vývojem demografických determinant porodnosti a plodnosti. Potenciál Polska se však z důvodu nižšího podílu dětské složky a nižších měr plodnosti zdá být menší polského. Toto je však jen čistě demografický pohled, neboť svou roli sehraávají i jiné faktory, zejména pak kvalita institucí, ať už jde o systém vzdělávání (využití budoucího potenciálu mladé složky populace) či nastavení penzijního a zdravotního systému, který hlavně pro Polsko určuje efektivní využitelnost relativně starší pracovní síly. Vývoj počtu obyvatel ilustrují následující data:

Obr. 6: Počet obyvatel Polska od roku 1961

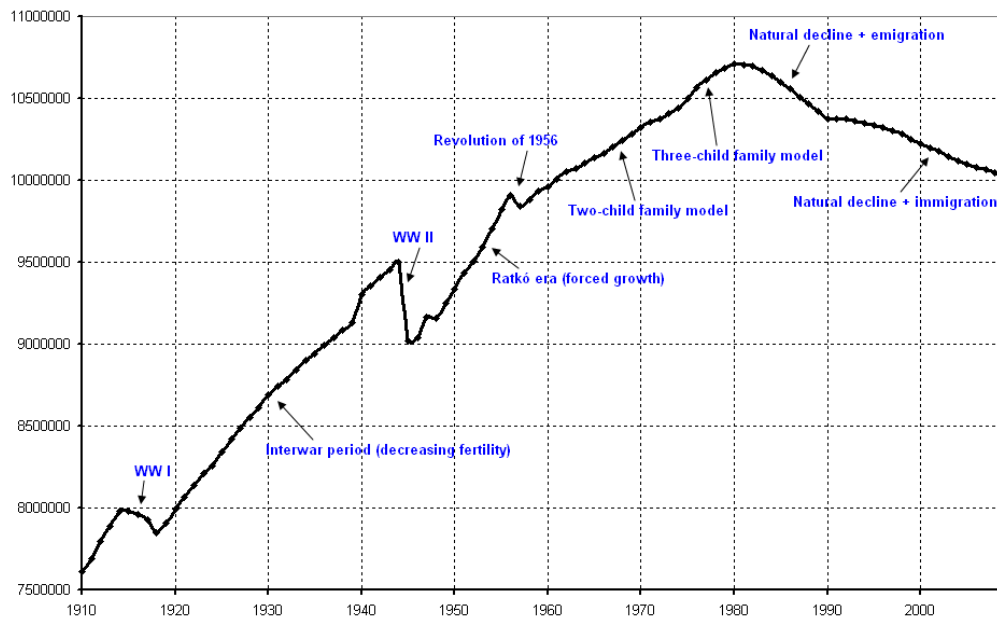

Zdroj: *Ročenka FAO, 2011.*

Když se podíváme na demografický vývoj v Maďarsku, vidíme opět tendence srovnatelné se situací v Polsku či České republice. Přechod z centrálně plánované ekonomiky na ekonomiku tržní však měl celospolečenské důsledky, které se promítly i do demografického vývoje. Patrný je zejména výrazný pokles dětské složky populace a značný nárůst složky produktivní, což je zcela v souladu s tím, jak početné populační ročníky přecházejí z jedné věkové skupiny do druhé. Za pozornost rozhodně stojí i nárůst populace 65 let a starší, který však zatím není nijak dramatický. Dramatický pokles dětské složky však zřetelně indikuje změnu v reprodukčním chování.

I přes klesající porodnost zatím Maďarsko není zcela vymírající zemí. Významné pro reprodukci obyvatel jsou zejména migrační přírůstky etnických Maďarů z Rumunska a Srbska, jejich natalita tvoří až 20 % počtu narozených dětí. Je nutné si ovšem uvědomit, že tento údaj v sobě obsahuje rozmanitou věkovou strukturu populace, zejména pak ekonomicky aktivní. Navíc jsou tyto údaje zkresleny obtížným monitoringem emigrující populace. Pokud by nastolený trend pokračoval, může hrát migrace v demografickém vývoji Maďarska mnohem významnější roli než doposud. Jak se vyvíjel počet obyvatel Maďarska na území současné Maďarské republiky, můžeme vidět v Grafu č. 5 :

Obr. 7 : Počet obyvatel Maďarska od roku 1910

Zdroj: Hungarián Central Statistical Office, 2010.

Celkově tedy můžeme shrnout, že země Visegradské čtyřky se potýkají s vážnými potížemi v oblasti přírůstku obyvatel, s výjimkou Slovenska, kde je zatím mírný přírůstek, ovšem věková struktura obyvatel je z hlediska demografických prognóz rovněž poněkud pesimistická.

5 STÁTNÍ PODPORA RODIN S DĚTMI V SYSTÉMU SOCIÁLNÍ POLITIKY V ZEMÍCH V4

V této kapitole se budeme věnovat systému podpory rodinné politiky v jednotlivých zemích Visegradské čtyřky. Je potřeba říci, že v důsledku společného historického vývoje v druhé polovině dvacátého století, přesněji řečeno mezi lety 1948 až 1989, můžeme pozorovat velmi podobné rysy.

5.1 Analýza vybraných nástrojů rodinné politiky v České republice

Podle Zákona o rodině č.94/1963 Sb., který byl nahrazen od 1.1.2004 občanským zákoníkem – právním předpisem č. 89/2012 Sb je v České republice dítě obvykle svěřeno do péče svých rodičů. V péči o děti se setkáváme se situacemi, kdy se dítě z nejrůznějších důvodů ocitá mimo vlastní rodinu. Stává se to třeba tehdy, jestliže rodiče zemřeli, nebo se nemohou či nechťejí o dítě postarat z nejrůznějších důvodů. Skutečné osiření dítěte je v dnešní době relativně vzácné, častější je tzv. „sociální osiření“, kdy nezájem o dítě trvá delší dobu a tím se vývoj dítěte poškozuje. Pokud se rodiče nemohou o dítě postarat, přebírá za něj zodpovědnost určený opatrovník, na kterého se vztahují stejné práva i povinnosti jako na rodiče dítěte. Pěstounská péče však není naším tématem, zaměříme se spíše na finanční stránku pomoci státu mladým rodinám.

Podle zákoníku práce, který poskytování upravuje, náleží, ženě (zaměstnankyni) mateřská dovolená po dobu 28 týdnů, jestliže se jí narodilo jedno dítě. Pokud se však ženě narodí dvě nebo více dětí, náleží jí mateřská dovolená po dobu 37 týdnů. Zaměstnankyně nastupuje na mateřskou dovolenou obvykle od začátku 6 týdne před očekávaným termínem porodu, avšak může na ni nastoupit i dříve a to od začátku 8 týdne před očekávaným termínem porodu. Nastane-li situace, kdy žena vyčerpá méně než 6 týdnů z mateřské dovolené před porodem, z důvodu dřívějšího porodu než stanovil lékař, náleží mateřská dovolená zaměstnankyni od dne jejího nástupu na ní až do uplynutí 28 týdnů či 37 týdnů (v případě, že žena porodí 2 či více dětí současně). Bohužel může nastat i situace, kdy zaměstnankyně porodí mrtvé dítě, v tomto případě jí náleží mateřská dovolená po dobu 14 týdnů. Dle § 195 odst. 5 zákoníku práce „Mateřská dovolená v souvislosti s porodem nesmí být nikdy kratší než 14 týdnů a nemůže v žádném případě skončit ani být přerušena (§ 198 odst. 2) před uplynutím 6 týdnů ode dne porodu. Pokud matka nesmí pracovat, nebo pro závažné dlouhodobé onemocnění se nemůže starat o dítě,

tato dávka může být vyplacena i otci dítěte, který o dítě pečuje. Během šesti týdnů po porodu se může matka s otcem v péči střídát, dávka je však vyplácena tomu, kdo o dítě pečuje, pokud splňují podmínky pro vyplacení.

Zaměstnankyni po celou dobu, v níž mateřskou dovolenou čerpá, přísluší volno. Během této doby má žena nárok na peněžitou pomoc v mateřství v případě splnění podmínek předchozího zaměstnání a doby nemocenského pojištění. Doba čerpání mateřské dovolené je stanovena jako odpracovaný fond pracovní doby, což znamená, že na ženu je pohlíženo, jako kdyby byla aktivně v pracovním procesu ovšem bez nároku na mzdu a znamená to, že za dny čerpání mateřské dovolené vzniká ženě nárok na řádnou dovolenou. Žena, může svého zaměstnavatele požádat o poskytnutí dovolené tak, aby bezprostředně navazovala na skončení mateřské dovolené a zaměstnavatel je povinen této žádosti vyhovět. V tomto případě se ovšem jedná o zákonnou výjimku z pravidla, že dobu čerpání určuje zaměstnavatel.

Rodičovskou dovolenou, poskytuje zaměstnavatel na vlastní žádost matce (ženě) bezprostředně po ukončení mateřské dovolené. Rodičovská dovolená slouží ke zdokonalení a prohloubení péče o jejich dítě a o rodičovskou dovolenou si může požádat i otec dítěte. V případě, že si o ni požádá, náleží mu ode dne narození dítěte v délce, o kterou zažádal, pouze však do tří let věku dítěte. V případě, že rodič má zájem zůstat na rodičovské dovolené do čtyř let věku dítěte, je nutný souhlas zaměstnavatele.

Rodičovský příspěvek je dávkou státní sociální podpory. Délka rodičovské dovolené je variabilní, což znamená, že oprávněná osoba si může zvolit dobu čerpání v délce 2,3 nebo 4 roky. Tuto délku je možné si měnit i v průběhu čerpání, což znamená, že pokud se jeden z rodičů rozhodne zprvu pro variantu rychlejší, může si v průběhu čerpání zvolit variantu jinou. Zákonem o státní sociální podpoře v (§30 zákona č.117/1995 Sb.) se stanoví, že rodičovský příspěvek rodiči nenáleží, jestliže v rodině druhý z rodičů má po celý kalendářní měsíc nárok na peněžitou pomoc v mateřství nebo peněžitou pomoc poskytovanou podle předpisů nemocenského pojištění, a to v době ode dne narození dítěte. Souběh poskytování rodičovského příspěvku oběma rodičům současně je tak vyloučen.

Protože existuje možnost volby délky rodičovského příspěvku, tak v praxi dochází k situacím, že jeden z rodičů pobírá rodičovský příspěvek kratší dobu, než je na rodičovské dovolené. Rodič, který vyčerpá rodičovský příspěvek dříve, než vyčerpá rodičovskou dovolenou, již do konce rodičovské dovolené žádný rodičovský příspěvek nedostane.

Nemá však povinnost platit sociální a zdravotná pojištění, které je hrazeno státem z důvodu, že péče o dítě do 4 let věku se počítá jako náhradní doba pojištění, kdy není pojistné placeno a přesto je toto období zohledněno při výpočtu důchodu.

Můžeme říci, že v rámci systému státní sociální podpory existuje celkem šest dávek. Pro případ podpory rodin se nabízejí tyto dávky:

A) dávky poskytované v závislosti na výši příjmu

- přídavek na dítě,
- porodné
- příspěvek na bydlení,

B) ostatní dávky

- rodičovský příspěvek,
- dávky pěstounské péče,
- pohřebné

Z výčtu dávek je patrné, že systém státní sociální podpory je komplexní, je určen převážně rodinám s nezaopatřenými dětmi. Jeho výhodou je, že je postaven na životním minimu, které jednak určuje nárok domácnosti na dávku a na straně druhé i výši přiznané dávky. Vývoj výše výdajů na výplatu dávek státní sociální podpory významně ovlivnily nejen změna demografické struktury ale i pravidelné valorizace životního minima. Reálná úroveň dávek je totiž zajištěna jejich vazbou na životní minimum, které vláda valorizuje svým nařízením vždy od 1. ledna podle skutečného vývoje spotřebitelských cen, pokud náklady na výživu a na ostatní základní osobní potřeby přesáhnou ve stanoveném rozhodném období 5 %. Částku životního minima může vláda za mimořádných okolností zvýšit také mimo termín pravidelné valorizace. To se děje především, pokud úhrnný index spotřebitelských cen vzroste alespoň o 10 %. Životním minimem se pro potřeby státní sociální podpory rozumí minimální společensky uznaná hranice peněžních příjmů k zajištění výživy a ostatních základních osobních potřeb, pod touto hranicí nastává stav hmotné nouze.

Přídavek na dítě je základní dávkou, poskytovanou rodinám s dětmi, která jim pomáhá krýt náklady spojené s výchovou a výživou nezaopatřených dětí. Při výpočtu dávky je testován příjem za předchozí kalendářní rok. Přídavek na dítě je poskytován ve třech

úrovních, v závislosti na výši příjmů. Jeho výše je stanovena násobkem částky životního minima nezaopatřeného dítěte podle jeho věku a příslušného koeficientu, který se odvíjí od příjmů rodiny.

Účelem *rodičovského příspěvku* je kompenzovat rodiči ztrátu příjmu v souvislosti s jeho celodenní péčí o malé dítě. Nárok na rodičovský příspěvek má jeden z rodičů, jestliže po celý kalendářní měsíc osobně celodenně a řádně pečuje o dítě do 4 let věku nebo do 7 let, je-li dítě dlouhodobě zdravotně postižené. Podmínkou je, že dítě nenavštěvuje jesle, mateřskou školu nebo jiné zařízení pro děti předškolního věku déle než pět kalendářních dnů v kalendářním měsíci. Pokud se jedná o dítě, které dovršilo 3 roky věku, může pravidelně navštěvovat mateřskou školu nebo jiné obdobné zařízení v rozsahu nepřevyšujícím čtyři hodiny denně.

Souhrnně lze konstatovat, že systém státní sociální podpory tedy vychází z uplatňování principu solidarity mezi vysoko příjmovými rodinami a rodinami s nízkými příjmy a solidarity bezdětných s rodinami s dětmi. Ze struktury výdajů na jednotlivé dávky je patrné, že rodinné dávky státní sociální podpory jsou důležitým zdrojem příjmů zejména pro rodiny v raném věku dítěte. Objem rodičovských příspěvků spolu s přídatky na děti tvoří více než dvě třetiny veškerých výdajů na státní sociální podporu. Je v nich vyjádřena snaha státu zmírnit rozdíly v životní úrovni domácnosti bezdětných občanů a rodičů, kteří vynakládají svůj čas i prostředky na výchovu příští generace. Je také pozitivní, že systém výrazněji přihlíží k nepříznivým sociálním situacím, v nichž se rodiny nacházejí (např. zdravotní postižení dítěte, neúplnost rodiny apod.).

Rodina je podporována také skrze sociální pojištění těmito dávkami:

- peněžitá pomoc v mateřství,
- vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství,
- podpora při ošetřování člena rodiny

Všechny tyto dávky jsou podmíněné účastí v systému sociálního pojištění, tedy platbou pojistného. Peněžitá pomoc v mateřství náleží pouze matce po dobu 28 týdnů a činí 70% redukováného denního vyměřovacího základu za kalendářní den. Tato dávka nahrazuje ženě ztrátu příjmu a umožňuje jí starat se o potomka v prvních měsících jeho života. Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství se vyplácí ženě, která v důsledku těhotenství nebo mateřství byla přeřazena na jinou práci, kde dosahuje nižšího výdělku. Pro rodiny s malými dětmi je důležitou dávkou podpora při ošetřování člena rodiny, která

rodiči nahrazuje příjem, pokud pečuje o nemocné dítě do 10 let věku. Výše této dávky činí 60 % z denního vyměřovacího základu a dávka se poskytuje maximálně devět kalendářních dnů.

Rodinám, jejichž příjmy nedosáhly ani životního minima, náleží dávky sociální pomoci, kterými jim stát příjem do životního minima dorovnáva. V těchto situacích se nezkoumá pouze příjem rodiny, ale testuje se i její majetek. V hmotné nouzi, o kterou se zde jedná, se totiž nachází občan, který si není schopen zlepšit svou situaci zvýšením příjmů pomocí aktivní činnosti ani prostřednictvím zpeněžení svého majetku. Stát může podporu rodin s dětmi realizovat buď přímo formou peněžních transferů nebo nepřímými nástroji prostřednictvím různých úlev určité sociální skupině nebo určité aktivitě. Nejčastější podoba nepřímé finanční pomoci jsou různé **daňové úlevy**, které užívá většina evropských zemí. Z hlediska státu se jedná o daňový výdaj, resp. Nepřímý daňový výdaj prostřednictvím snížení předpokládaného daňového příjmu.

5.2 Analýza vybraných nástrojů rodinné politiky na Slovensku

Slovensko v posledních letech podporuje rodiny s dětmi zejména formou daňových úlev. Chtějí tím citlivě vyřešit problémy mezi slovenským obyvatelstvem s relativně malým počtem dětí a romským obyvatelstvem s vysokým počtem dětí, aniž by byly úřady obviněny z protěžování určitého etnika. Proto na Slovensku nepodporují paušálně rodiny podle počtu dětí. Daňové úlevy mohou mít podobu podílu ze základu daně nebo formu daňového bonusu. Výhodou daňových nástrojů je nižší administrativní náročnost, výhodou přídatků je univerzální přístupnost. Daňové nástroje jsou totiž přístupné pouze občanům, kteří jsou daňovými poplatníky, jinými slovy, těm, kteří chodí do zaměstnání nebo podnikají. Není ovšem snadné nastavit tento systém tak, aby nedocházelo k nežádoucím vedlejším účinkům. Smyslem těchto podpor je přispět k výchově dítěte po celou dobu jeho dětství a mládí, takže příspěvky se vyplácejí až do doby, dokud je v té které zemi člověk považován za dospělého a samostatného (ukončení vysoké školy, dovršení 18 let a jiné).

V souvislosti s narozením dítěte a péči o něj je možné na Slovensku požádat o dávky státní sociální podpory a dávky vyplácené z nemocenského pojištění. Dávky státní sociální podpory vyplácí stejně jako v České republice Úřad práce.

U příspěvku při narození dítěte se jedná o dávku jednorázovou, která má za úkol pokrytí výdajů spojených se zabezpečením nezbytných potřeb při narození dítěte. Oprávněnou osobou je matka, která dítě porodila. Otec má nárok na porodné, pokud matka zemřela

nebo po ní bylo vyhlášeno pátrání či bylo dítě mladší než 1 rok svěřeno do výchovy otci právoplatným rozhodnutím soudu. Porodné rovněž náleží osobě, která převzala dítě mladší než 1 rok do pěstounské péče. Na porodné mají nárok uvedené osoby, pokud mají trvalý pobyt na území Slovenska.

Další dávkou SSP je přídavek na dítě, vyplácený měsíčně, kterou stát přispívá oprávněné osobě na výchovu a výživu nezaopatřeného dítěte a je vyplácena po dobu nezaopatřenosti dítěte, nejdéle však do věku 25 let.

Příplatek k přídavku na dítě je vyplácen rodině tehdy, jestliže nemá nárok na uplatnění daňového bonusu za splnění stejných podmínek, jako u přídavku na dítě. Nejrozšířenější dávkou SSP je rodičovský příspěvek. Jedná se o měsíční dávku, která náleží rodiči celodenně a řádně pečující o dítě a doba čerpání je stanovena do 3 let věku dítěte. Může na ni nastoupit žena i muž. V případě zdravotních obtíží dítěte vyžadujících péči rodičů je dovolená stanovena až do 6 let věku dítěte. Během rodičovské dovolené je oprávněné osobě (rodič dítěte, osvojitel pěstoun) vyplácen rodičovský příspěvek. Podmínkou nároku na tuto dávku je osobní a řádná péče rodiče o děti do 3 let, trvalý nebo přechodný pobyt oprávněné osoby i dítěte na území Slovenské republiky. Podmínka péče je splněna i tehdy, zabezpečí-li ji rodič jinou osobou starší 18 let. Dítě však nesmí být umístěno do jeslí, mateřské školy nebo jiného podobného zařízení. Výjimku tvoří zdravotní postižení dítěte nebo rodičů.

Alternativou rodičovského příspěvku je měsíční „príspevok na starostlivosť o dieťa“, kterým stát přispívá oprávněné osobě na úhradu výdajů vynaložených při péči o dítě a požádat si může pouze pracující nebo studující rodič. Tato dávka je vyplácena diferencovaně, to znamená, že je vyplácena v rozdílné výši dle toho, zda oprávněná osoba doložila výdaje na péči o dítě. Doba vyplácení je shodná jako u rodičovského příspěvku.

Při narození tří a více dětí, nebo v případech, kdy se rodičům narodily v průběhu dvou let opakovaně dvojčata, mají rodiče nárok rovněž na příspěvek. Je vyplácen jednou ročně a je určen na zvýšené výdaje v souvislosti s péčí o víceročata.

Podobně jako v České republice má jeden z rodičů nárok na uplatnění daňového bonusu. Jedná se o daňovou úlevu u nezaopatřeného dítěte, nejdéle do 25 let věku, která je poskytována daňovému poplatníkovi na vyživované dítě žijící s ním ve společné domácnosti formou snížení daně z příjmů, respektive zálohou na daň, kterou by musel jinak zaplatit. O sumu daňového bonusu se snižuje daň, nikoliv základ daně, což zaměstnanci – daňovému poplatníkovi přímo zvýší jeho mzdu.

Mateřská je dávkou nemocenského pojištění – pojištění pro případ ztráty nebo snížení příjmu z výdělečné činnosti a na zabezpečení příjmu v důsledku těhotenství a mateřství. Mateřskou vyplácí Sociální pojišťovna za splnění podmínky nároku na tuto dávku. Je poskytována pouze jednou z rodičů a její výše závisí od výše vyměřovacího základu, který je rozdílný u každé pojištěnky a vypočítává se jako 70% vyměřovacího základu a je vyplácena za dny. Podpůrčí doba je 34 týdnů, v případě osamělé matky 37 týdnů. U matky, které se narodilo dvě a více dětí se podpůrčí doba prodlužuje na 43 týdnů.

5.3 Analýza vybraných nástrojů rodinné politiky v Polsku

Porodné je podobně jako v České republice definováno jako jednorázová dávka vyplácená v souvislosti s porodem dítěte. Porodné bylo v Polsku vypláceno od roku 1974. Nárok na něj měly zaměstnané nebo nezaměstnané manželky zaměstnaného muže. Dále tedy bylo vypláceno porodné každému narozenému dítěti ve výši dvojnásobku přídatku na děti. V roce 1992 však byla výše porodného stanovena na 12 % průměrné měsíční mzdy v národním hospodářství. V roce 1995 byla zvýšena na 15 % a v roce 1999 na 20 %. Přesná výše porodného byla vzhledem ke své definici vyhlášována každé tři měsíce. Při vícečetném porodu náleželo porodné na každé dítě ve stejné výši. Od roku 1999 se nárok na porodné neposuzoval na základě ekonomické aktivity, ale podle toho, zda byla žena, případně manžel plátcem pojištění. Porodné bylo do roku 2002 dávkou nezávislou na příjmu rodiny, v roce 2002 došlo k důležitým opatřením v rodinné politice, která se dotkla i porodného. Nárok na něj je dnes testován podle výše příjmu rodiny. Na počátku roku 2002 představovalo porodné ještě 409,46 PLN, ale nyní je výše porodného jen 195 PLN. Zemře-li matka při porodu, má na porodné nárok otec dítěte.

Peněžité pomoci v mateřství je dávka, náležící matce v souvislosti s narozením a péčí o novorozence. Během mateřské dovolené zůstává v Polsku v platnosti pracovní smlouva ženy. Mateřská dovolená byla v Polsku uzákoněna v roce 1924. Od roku 1946 náležel všem zaměstnaným matkám tzv. poporodní příspěvek. V roce 1948 došlo ke sjednocení délky dovolené a doby vyplácení příspěvku na 12 týdnů. V roce 1972 byla délka mateřské dovolené prodloužena na 16 týdnů u prvního dítěte a na 18 týdnů u druhého a dalšího dítěte. Od roku 1974 měla žena při vícečetném porodu nárok na 26 týdnů mateřské dovolené. Výše příspěvku vypláceného po dobu mateřské dovolené byla stanovena na 100 % průměrné mzdy za poslední čtvrtletí. Zajímavostí je, že u příležitosti narození dítěte má

otec jinak nárok na 2 dny placené dovolené. Další zajímavostí je, že mateřská dovolená je v Polsku povinná. Výše dávky v mateřství pak odpovídá 100 % průměrné mzdy v posledních třech měsících před nástupem na mateřskou dovolenou. Příspěvek v mateřství je daněn, pokud příjmy překročí stanovenou minimální hranici 518,16.

Rodičovská dovolená navazující na mateřskou dovolenou byla v Polsku uzákoněna v roce 1968. V té době měly pracující ženy nárok na jeden rok neplacené dovolené. V roce 1972 byla rodičovská neplacená dovolená prodloužena na 3 roky a žena si ji mohla vybrat až do 4 let věku dítěte. Během této dovolené měla žena nárok na přídavky na děti a na bezplatnou zdravotní péči pro ni a rodinné příslušníky. Rodičovská dovolená byla započítávána při výpočtu starobního důchodu. Během rodičovské dovolené zůstávala v platnosti původní pracovní smlouva.

V roce 1975 byla rodičovská dovolená prodloužena až o 3 roky, pokud to vyžadoval zdravotní stav dítěte. Placená rodičovská dovolená, tj. rodičovský příspěvek, byla zavedena v roce 1981. Příspěvek byl nejprve vyplácen po dobu 18 kalendářních měsíců po skončení mateřské dovolené. V roce 1982 byla doba vyplácení rodičovského příspěvku prodloužena na 24 měsíců, respektive 36, pokud to vyžadoval zdravotní stav dítěte, v případě vícečetného porodu nebo v případě matek - samoživitelek. V současné době je rodičovská dovolená v Polsku stanovena na 3 roky. Tato dovolená může být vybrána maximálně do 4 let věku dítěte. Matka a otec mohou být na společné rodičovské dovolené maximálně po dobu 3 měsíců.

Od roku 2002 se za limitní rozhodný příjem pro nárok na rodičovský příspěvek považuje sociální minimum připadající na jednoho člena domácnosti ve výši 548 PLN u úplné rodiny a 612 PLN u neúplné rodiny. Také přídavky na děti mohou dostat pouze rodiny s maximálním příjmem 548 PLN (612 PLN u neúplných rodin).

V rámci péče o rodinu jsou dále v Polsku poskytovány následující dávky:

- finanční pomoc pro těhotné ženy, ženy vychovávající děti či jiné osoby pečující o dítě, jestliže matka zemřela,
- pečovatelský přídavek: pro rodiny zatížené výchovou a péčí o handicapované dítě nebo jiného člena rodiny, který vyžaduje stálou péči z důvodu nemoci či stáří,
- rodinný důchod: dávka přiznávaná v případě úmrtí živitele rodiny,
- předčasný důchod z důvodu péče o handicapované dítě: pro matku, která nemůže být dále

- zaměstnaná vzhledem ke zdravotnímu stavu dítěte a jejíž doba praxe je alespoň 20 let. Pokud matka zemřela nebo se z vážných důvodů nemůže o dítě starat sama, náleží předčasný důchod otci nebo osobě, která dítě přijala do výchovy nebo je jejím právním poručníkem,
- stálý přídavek: pro osoby, které nezačaly pracovat nebo ukončily pracovní poměr z důvodu péče o dítě vyžadující stálou péči, a které nenabýly oprávnění k předčasnému důchodu z důvodu péče o handicapované dítě,
- dočasný přídavek: pro osoby a rodiny, jestliže příjem samostatně hospodařící osoby nebo rodiny nepřekračuje stanovenou úroveň a příjmy nebo finanční úspory nestačí na pokrytí základních potřeb (např. z důvodu dlouhodobé nemoci, zdravotního postižení, nemožnosti získat zaměstnání).

5.4 Analýza vybraných nástrojů rodinné politiky v Maďarsku

V Maďarsku bývala do roku 1992 rovněž velmi štedrá podpora rodin s dětmi. Podpora při narození dítěte měla do roku 1992 formu jednorázového finančního příspěvku vypláceného po porodu. V roce 1992 dosahovala výše porodného dvou třetin čistého průměrného měsíčního příjmu. V roce 1993 byla tato jednorázová dávka nahrazena tzv. dávkou v těhotenství. Na ni měly nárok těhotné ženy od 4. měsíce těhotenství a □ do posledního dne měsíce předcházejícího měsíc, kdy začala mít rodina nárok na přídavky na děti. V roce 1996 byla tato dávka zrušena a nahrazena opět jednorázovou dávkou mateřské pomoci, její □ výše dosahuje 150 % minimálního důchodu bez ohledu na příjem rodiny. Podmínkou pro vyplacení této částky jsou alespoň čtyři lékařské prohlídky během těhotenství (alespoň jedna u předčasných porodů). Matky, které dají své dítě po porodu k adopci, nemají na tuto dávku nárok.

Mateřský příspěvek náleží maďarským ženám, které pečují po porodu o své děti, po dobu 24 týdnů. Během této doby je v současné době ženě vypláceno 70 % její průměrné mzdy v předchozím roce (maximálně však dvojnásobek minimální mzdy. Na mateřskou dovolenou může žena nastoupit 4 týdny před porodem. Podmínkou nároku na mateřský příspěvek je placení sociálního pojištění po dobu alespoň 180 dní v uplynulých 2 letech. Od prosince 2002 má otec nárok na 5 dní dovolené během prvních 2 měsíců po narození dítěte.

Rodičovská dovolená souvisí s příspěvkem v rodičovství (GYED) ve výši 65-75 % předchozí mzdy do 2 let věku dítěte. V roce 1996 byl tento příspěvek zrušen, ale v roce

2000 byl opětovně zaveden ve výši 70 % průměrné předchozí mzdy rodiče, maximálně však ve výši dvojnásobku minimální mzdy. Podmínkou nároku je placení sociálního pojištění po dobu alespoň 180 dní v uplynulých 2 letech. Příspěvek je daněn. Na rodičovskou dovolenou může nastoupit i otec. Během rodičovské dovolené nesmí mít rodič žádný pracovní příjem, předpokladem pro vyplácení příspěvku je tedy celodenní péče o dítě. Doba strávená na této rodičovské dovolené se započítává jako odpracovaná při výpočtu starobního důchodu, po dobu rodičovské dovolené platí pracovní smlouva.

Rodinné dávky představují nejrozšířenější finanční podporu rodin s dětmi. V roce 1990 se tyto dávky staly dávkami plošnými. Během školní docházky do věku 16 let (případně max. 20 let), je přídavek na dítě nahrazen tzv. školním přídavkem, jeho vyplácení je tedy podmíněno školní docházkou.

6 SROVNÁNÍ VYBRANÝCH NÁSTROJŮ RODINNÉ POLITIKY

V závěrečné kapitole se budeme věnovat sociální podpoře rodin v České republice, a to včetně modelového příkladu. Jak si ukážeme, konstrukce systému sociální podpory má bohužel řadu hluchých míst, což také částečně vysvětluje čím dál menší ochotu mladých českých rodin zakládat rodiny a tím je v konečném důsledku ohrožen populační vývoj našeho státu.

6.1 Sociální podpora rodin

V České republice existuje teoreticky velmi propracovaný systém sociální podpory rodin, a to zejména rodin s dětmi. Umožňují dosáhnout na celou sociálních dávek.

Jako základní finanční podpora rodiny fungují následující **sociální dávky**, které můžeme rozdělit od 6 skupin. Jako první skupina jsou dávky nemocenského pojištění, které zahrnují následující dávky:

- Peněžité pomoci v mateřství,
- Ošetřovné,
- Vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství.

Další skupinou finanční výpomoci rodinám s dětmi jsou dávky státní sociální podpory, což zahrnuje:

- Přídavek na dítě,
- Rodičovský příspěvek,
- Příspěvek na bydlení,
- Porodné,
- Pohřebné,
- Dávky péstounské péče.

Třetí skupinu dávek zahrnují dávky pomoci v hmotné nouzi, které obvykle dělíme do tří základních typů dávek:

- Příspěvek na živobytí,
- Dopltek na bydlení,
- Mimořádná okamžitá pomoc.

Čtvrtá skupina sociálních dávek obsahuje příspěvek na péči, který se liší podle typu péče na celou řadu skupin s různým kódovým označením.

Pátá skupina zahrnuje takzvané pozůstalostní důchody, což jsou

- Vdovský a vdovecký důchod,
- Sirotčí důchod.

Poslední skupinu finanční pomoci pak tvoří různá daňová zvýhodnění či snížení daně nebo daňového základu.

Kromě toho lze rodinnou politiku podporovat i různými formami **sladění pracovního, osobního a rodinného života z hlediska pracovních vztahů**. Jde o tyto formy podpory:

- Mateřská dovolená,
- Rodičovská dovolená,
- Pracovní volno,
- Pružná pracovní doba,
- Práce konaná doma,
- Převedení na jinou práci,
- Pracovní cesty a přeložení,
- Zákazy některých prací,
- Přestávky ke kojení,
- Rozvázání pracovního poměru.

Rodinám ulehčují situaci i **služby péče o děti**, což jsou následující formy:

- a) Služby péče o děti do tří let věku
 - Zdravotnická zařízení – jesle,
 - Služby péče o děti dle zákona o živnostenském podnikání.
- b) Služby péče o děti předškolního věku (3 – 6 let)
 - Mateřské školy,
 - Služby péče o děti dle zákona o živnostenském podnikání.
- c) Služby péče o děti mladšího školního věku

Nedílnou součástí státní rodinné politiky je i náhradní rodinná péče, která má dle zákona tyto formy:

- Osvojení,
- Pěstounská péče.

A konečně existují i formy pomoci rodině v nepříznivé sociální situaci:

- Sociální poradenství,
- Sociálně-zdravotní služby,
- Osobní asistence,
- Pečovatelská služba,
- Služby rané péče,
- Azylové domy,
- Domy na půl cesty,
- Krizová pomoc,
- Nízkoprahová zařízení pro děti a mládež,
- Sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

6.2 Modelový příklad

Abychom měli hrubou představu o možnostech nástrojů rodinné politiky v České republice, které systém sociální péče nabízí, uvedeme si ilustrativní příklad.

Jako modelovou rodinu jsme si vybrali standární rodinu otce, vykonávajícího dělnickou profesi a matky prodavačky, kteří mají „statistické“ dvě děti. Manžel má průměrnou dělnickou mzdu 20 tisíc hrubého v přepočtu asi 15 tisíc korun čistého příjmu měsíčně. Manželka nyní práci nemá, protože po návratu z rodičovské dovolené obchod s potravinami, kde dříve pracovala, již neexistoval, neboť zkrachoval v důsledku rozvoje velkých obchodních řetězců. Momentálně nemůže práci najít, neboť bydlí v pohraničním regionu bez pracovních příležitostí a kvůli dětem (5 a 10 let) nemůže dojíždět do krajského města, kam je to 2 hodiny cesty s 2 přestupy. Je evidovaná na úřadu práce. Bohužel doba, po kterou měla nárok i na podporu v nezaměstnanosti, jí už dávno skončila. Tudíž nemá nárok na žádný příjem.

Základem pro stanovení nároku na většinu sociálních dávek je *životní minimum rodiny*. To se týká například přídavků na dítě. Životní minimum rodiny se stanoví jako součet částek pro jednotlivé členy rodiny. U naší modelové rodiny je životní minimum ve výši 9 850 Kč (3140 + 2830 + 1740 + 2140 Kč).

Rodina má rovněž nárok na *přídavky na dítě*. Na ty je nárok, pokud v rozhodném období jsou příjmy v rodině (nebo u společně posuzovaných osob) nižší než 2,4 násobek životního minima. V našem případě jde celkem o 1 110 Kč (500 Kč za mladší dítě, a 610 za starší dítě).

Další sociální dávka, o kterou si modelová rodina může požádat je *příspěvek na bydlení*. Rodina bydlí v domku na vesnici v pohraničí. Pro výpočet příspěvku na bydlení jsou rozhodující náklady na bydlení za poslední 3 měsíce (přesněji za předchozí kalendářní čtvrtletí) a příjmy ve stejném období. Dále záleží na počtu osob, které mají v bytě trvalé bydliště a také to jestli se jedná o nájemní bydlení, byt v osobním vlastnictví nebo družstevní byt. A také na velikosti města. V případě vlastnictví domu tedy naše rodina nárok na tuto dávku nemá.

Příjmy naší modelové rodiny jsou velmi nízké, proto jim vzniká nárok na *dávky pomoci ve hmotné nouzi*. Konkrétně by vznikl nárok na příspěvek na živobytí. Ten by při splnění všech podmínek mohl být až ve výši 3 609 Kč.

Ve výsledku by tak testovaná rodina mohla získat tyto sociální dávky:

- Přídávky na dítě ve výši 1 110 Kč měsíčně,
- Příspěvek na živobytí ve výši 3 609 Kč měsíčně.

Po sečtení všech dávek z našeho modelového příkladu by celkový příjem rodiny vzrostl z 15 000 Kč měsíčně na 19 719 Kč. Vzhledem k obyvatelům měst, kteří mají nárok na celou řadu dalších sociálních dávek souvisejících s bydlením v bytech, by tedy rodina se dvěma dětmi žila ve velmi složité finanční situaci. V krajním případě by hrozilo i odebrání dětí a jejich umístění do dětského domova.

Zde je vidět, že i zdánlivě propracovaný systém sociální podpory má svá slabá místa, která mohou některé lidi z venkova přivést prakticky na mizinu. Za zásadní problém považujeme neřešení malých finančních zdrojů u obyvatel, kteří bydlí v rodinných

domech. Přitom tyto domy mohou mít v praxi prakticky nulovou tržní hodnotu a nevyrovňají sebytům ve městech, jejichž obyvatelé mohou čerpat příspěvky na bydlení.

6.3 Doporučení pro Českou republiku

Jak již bylo uvedeno, Česká republika čelí v nejbližších letech demografické krizi. Bohužel stimuly pro mladou generaci, aby zakládala nové rodiny s dětmi, jsou velmi slabé. Proto se nabízí možnost přijetí celé řady opatření, které by mohly tento nepříznivý trend v naší zemi zvrátit. Otázka ovšem je, zda k tomu bude politická vůle. Jako podnět k diskusi a případným změnám doporučujeme:

1. Zvýšit podíl sociálních výdajů určených pro rodinu a dítě ve státním rozpočtu
2. Zavést opět plošný přídavek na dítě a u lidí, kteří jej pobírají, důsledně kontrolovat, zda se o dítě starají (včetně školní docházky)
3. Zvýšit rodičovský příspěvek a opětovně ho zavést pro každé narozené dítě, aby start dítěte do života neprobíhal v mnohdy chudých životních podmínkách
4. Zavedení pružné pracovní doby
5. Možnost pracovat na zkrácený pracovní úvazek
6. Možnost pracovat z domova
7. Rozšířit oblast služeb pro rodiny s dětmi (jesle, mateřská centra, mateřské školy, školní družiny, kluby, zájmové kroužky, vzdělávací aktivity)
8. Zavedení dotací na nákup učebnic, vzdělávacích pomůcek a potřeb
9. Zavedení státem dotovaných školních uniforem a stírat tím sociální rozdíl mezi dětmi ze sociálně odlišných rodin

Jde pouze o nástin nejpálčivějších problémů, které komplikují život mladým párům, které by chtěly zakládat rodiny a ve svém důsledku tak podpořit demografický vývoj v České republice.

ZÁVĚR

Diplomová práce porovnávala demografický vývoj a aspekty sociální a zejména rodinné politiky v rámci zemí Visegrádské čtyřky, tedy České republiky, Polska, Maďarska a Slovenska. Společný historický vývoj, zejména po roce 1945, dává jedinečnou možnost porovnávat různé aspekty způsobu života, a to včetně dopadů sociální a rodinné politiky. I když v určitých obdobích novodobé historie se vývoj v jednotlivých zemích nepatrně lišil a nebyl zcela paralelní, v rámci dlouhodobé historie nešlo o nijak závratné změny.

Všechny země prošly od postkomunistických států dlouhým vývojem až k dnešním, demokratickým zemím. V oblasti ekonomického vývoje se objevují podstatné rozdíly, co se týče rozvoje a růstu ekonomiky.

V oblastech demografického vývoje nacházíme společné rysy pro všechny země V4. Stárnutí populace a dramatický pokles porodnosti ukazují, že stav pro budoucí období je neudržitelný a populační krize bude stejně jako ve většině evropských států pokračovat.

Výsledky ukazují, že do roku 2015 došlo v podstatě velmi podobnému nejen ekonomickému vývoji, ale také v sociální a rodinné politice nalézáme velké množství shodných rysů. S tím bohužel souvisí i velmi nízká porodnost ve všech čtyřech zemích. I když Polsko a do značné míry i Slovensko jsou země s vysokou religiozitou, ukazuje se, že ekonomické nástroje, respektive nepřilíživá sociální politika s relativně nízkou podporou rodin s dětmi vede ve všech čtyřech zemích k neblahým demografickým důsledkům a to bez ohledu na náboženské přesvědčení.

Je zřejmé, že bez pomoci státní politiky v oblastech sociální a rodinné politiky se situace nezmění. Je zapotřebí pomocí systémových opatření podporovat mladou generaci k založení rodiny. Nutností je zvyšovat počet míst v mateřských školách a rozvíjet síť zařízení pro děti mladší tří let ve větší míře znovuzavedením jeslí, popř. alternativních zařízení, popřípadě podporovat rozšíření nabídky služeb péče o děti poskytovaných v oblasti živnostenského podnikání. Rodinnou politikou podporovat mladé rodiny k tomu, aby bez existenčních obav mohli jak pečovat o dítě, tak se věnovat i kariéře.

Jak vyplývá ze závěrečné kapitoly, je nejvyšší čas zavést účinná prenatální ekonomická opatření, aby se tyto čtyři země nemusely v budoucnu potýkat s velmi neblahými sociálními důsledky negativního demografického vývoje, jak to můžeme v současné době pozorovat například v Německu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKOŠOVÁ, Zlatica, 1994: *Sociálna pedagogika - vybrané problémy*. Bratislava: Univerzita Komenského. ISBN 80-223-0817-X .

BRDEK, Miroslav a JÍROVÁ, Hana, 2004. *Sociální politika v zemích EU a ČR*. Praha: Codex Bohemia. ISBN 80-85963-71-X .

BROŽOVÁ, Dagmar, 2003. *Společenské souvislosti trhu práce*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-86429-16-4 .

BURCIN, B., KUČERA, T. : Nová kmenová prognóza populačního vývoje České republiky (2003-2065). *Demografie*, roč. 46, 2004, č. 2, s. 100–111. ISSN 0011-8265

ČERNÁ, Jana, TRINNEROVÁ, Dagmar, VACÍK, Antonín, 2002. *Právo sociálního zabezpečení*. Dobrá Voda u Pelhřimova: Edice Právnické učebnice. ISBN 80-86473-07-4 .

DEKEN, J., J., de: Sociální politika a politika solidarity. *Sociologický časopis*, 1992, roč. 28, č. 3, s. 351-368.

EVERS, Adalbert - GUILLEMARD, Anne-Marie, 2014. *Social policy and citizenship: the changing landscape*. New York: Oxford University Press. ISBN 978-0 -19-975404-5

FIALOVÁ, Helena, 2007. *Malý ekonomický výkladový slovník*. Praha: Vydavatelství A plus. ISBN 978-80-903804-0 -0 .

FRANCOVÁ, Hana a NOVOTNÝ, Aleš, 2008. *Sociální politika v základech*. Praha: Triton. ISBN 978-80-7387-125-3 .

FREIOVÁ, Michaela. *Východiska rodinné politiky*. Praha: Občanský institut, 1998. Studie OI. ISBN 80-86228-00-2.

GOOBY, Peter Taylor, 2004. *The Impact of New Social Risks on Welfare. Prezentace 1. kapitoly knihy: New Social Risks and New Welfare Europe*. Dostupný z : <http://www.sfi.dk/graphics/ESPAnet/papers/Taylorgooby.pdf>.

GREGOROVÁ, Zdeňka a GALVAS, Milan, 2005. *Sociální zabezpečení*. Brno: Masarykova Univerzita. ISBN 80-210-3686-9 .

GREGOROVÁ, Zdeňka, 1998. *Důchodové systémy*. Brno: Masarykova univerzita, edice Acta Universitatis Brunensis, Iuridica. ISBN 80-210-2003-2 .

HARDY, Mária, BRIŇŇÁKOVÁ, Janka, MÁTEL, Andrej, 2013. *Rodinná politika na Slovensku a v Európskej únii*. Zborník z medzinárodnej vedecko-odbornej konferencie. Bratislava: VNZaSP sv. Alžbety. ISBN 978-80-8132-084-2 .

HABURAJOVÁ ILAVSKÁ, Lenka, 2010. *Historické paralely v edukácii sociálneho školstva v rokoch 1918-1939 a začiatkom 21. storočia.*. Praha: Hnutí R. ISBN 978-80-86798-10-3.

JIMENEZ, Jillian A ., MAYERS PASZTOR, Eileen, 2014. *Social Policy and Social Change: Toward the Creation of Social and Economic Justice*. New York“ SAGE Publications. ISBN: 978-1452268330

KREBS, Vojtěch a kolektiv, 2005. *Sociální politika*. Praha: ASPI. ISBN 80-7357-050-5 .

KREBS, Vojtěch., et al., 2010. *Sociální politika*. 5., přepracované a aktualizované vydání. Praha: Wolters Kluwer ČR. ISBN 978-80-7357-585-4

KUBOVÁ, Pavla. *Vývoj ekonomik zemí Visegrádské čtyřky* [online]. Pardubice, 2010 [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: https://dk.upce.cz/bitstream/handle/10195/36773/KubovaP_Vyvoj%20ekonomik_JC_2010.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Bakalářská práce. Fakulta ekonomicko správní.

MATĚJKOVÁ, B., PALONCYOVÁ, J.: *Rodinná politika ve vybraných evropských zemích II*. Výzkumný ústav práce a sociálních věcí [online]. [cit. 6. února 2005].

Dostupný na WWW:<<http://www.vupsv.cz>>

MUNKOVÁ, Gabriela, 2004. *Sociální politika v evropských zemích*. Praha: Karolinum. ISBN 80-246-0780-8 .

Národní koncepce rodinné politiky. Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky [online]. [cit. 6. 2. 2016]. Dostupný na WWW: <http://www.mpsv.cz/cs/>

NEUMANOVÁ, Kamila. *Komparace české a francouzské rodinné politiky v kontextu barcelonských cílů* [online]. Brno, 2010 [cit. 2016-03-01]. Diplomová práce. MUNI FSS. Vedoucí práce Vít Hloušek.

POTŮČEK, Martin, 1999. *Křižovatky české sociální reformy*. Plzeň: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN: 80-85850-70-2 .

POTŮČEK, Martin, 1997. *Teorie a praxe české sociální politiky*. In: Politologická revue, č . 1 , 1997.

POTŮČEK, Martin, 1995. *Sociální politika*. Plzeň: Sociologické nakladatelství SLON. ISBN: 80-85850-01-X .

ROSTGAARD, Tina, 2003. *Family Support Policy in Central and - Eastern Europe - A Decade and a Half of Transition. Early Childhood and Family Policy Series* [online]. Dostupný z : <<http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001337/133733e.pdf>>.

SIROVÁTKA, Tomáš, 1995. *Politika pracovního trhu*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 80-210-1251-X .

STEINICHOVÁ, Ladislava a kol., 2010. *Zákon o zaměstnanosti: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2010. ISBN 978-80-7357-501-4 .

ŠTĚDRŇ, Bohumil, POTŮČEK, Martin, PROROK, Vladimír, 2013. *Politika a politický marketing*. Praha: C . H . Beck. ISBN 978-80-7400-448-3 .

TOMEŠ, Igor a KOLDINSKÁ Kristina, 2003. *Sociální právo evropské unie*. Praha: C . H . Beck. ISBN: 80-7179-831-2 .

TOMEŠ, Igor, Praha, 2006. *Sociální politika: teorie a mezinárodní zkušenost: výběr z přednášek přednesených na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy*. Praha: Edice Sešity pro sociální politiku. ISBN 80-902260-0 -0 .

TRÖSTER, Petr a kol., 2005. *Právo sociálního zabezpečení*. Praha: C . H . Beck. ISBN 80-7179-856-8 .

VACULÍKOVÁ, Lucie. *Rodinná politika v České republice a Švédsku* [online]. Brno, 2006 [cit. 2016-03-01]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/63168/esf_m_b1/scan.pdf.
Diplomová práce. MUNI FES. Vedoucí práce Hana Pragerová.

VEČERNÍK, Jiří, 2005. *Changes and Issues in Czech Social Policy*. Praha: Sociologický ústav AV ČR. In: Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2005, Vol. 41, No. 5 .

VEČEŘA, Miloš, 1993. *Sociální stát: východiska a přístupy*. 1. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství), Sv. 4. ISBN 80-901424-6-X.

Zborník príspevkov z odbornej konferencie, 2004. *Rodinná politika v SR po vstupe do EU*. Bratislava: Slovenská spoločnosť pre rodinu a zodpovedné rodičovstvo, občianske združenie. ISBN: 80-968891-1 -7 .

ZUDOVÁ-LEŠKOVÁ Zdeňka, VORÁČEK, Emil et al., 2014. *Theory and Practice of the Welfare State in Europe in 20th Century*. Prague: The Institute of History, Academy of Sciences of the Czech Republic. ISBN 978-80-7286-216-0

Internetové zdroje:

ČSÚ: Očekávaný vývoj počtu obyvatel do roku 2066 v České republice, text dostupný online:

(http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/ocekavany_vyvoj_poctu_obyvatel_do_roku_2066).

ČSÚ: Průměrný věk žen při narození 1 . dítěte v letech 1950 – 2008, 17. 6 . 2009, text dostupný online:

(http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/prumerny_vek_zen_pri_narozeni_1_ditete_v letech_1950_2008).

ČSÚ: Podíl obyvatel ve věkové skupině 0 -14 a 65 a více let v letech 1950-2008, 17. 6 . 2009, text dostupný online:

(http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/podil_obyvatel_ve_vekove_skupine_0_14_a_65_a_vice_let_v letech_1950_2008).

ČSÚ: Rychlé informace: Růst počtu obyvatel je nižší - Pohyb obyvatelstva - 1 . pololetí 2009, text dostupný online: (<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby091109.doc>).

Dvanáct bodů ke snahám českého předsednictví otevřít debatu o barcelonských cílech, Ministerstvo práce a sociálních věcí, 10. 2 . 2009, text dostupný online:

(<http://www.eu2009.cz/cz/news-and-documents/news/dvanact-bodu-k-snaham-ceskeho-predsednictvi-otevrit-debatu-o-barcelonskych-cilech-8760/>).

Eurobarometr 71, Česká republika, jaro 2009, text online:

(http://ec.europa.eu/ceskarepublika/doc/czech_republic_eb71_national_report_validated.pdf).

Europe Press Releases: Childcare services in the EU, Brusel, 3 . října 2008, text dostupný online:

(<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/08/592&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>).

Europa Press Releases: Podle zprávy EU rodiče čelí nedostatku v oblasti služeb péče o dítě, Brusel, 3 . října 2008, text dostupný online:

(<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1449&format=HTML&aged=0 &language=CS&guiLanguage=en>).

Europoslanci kritizují Česko, prý nutí ženy vzdát se práce, Mladá fronta Dnes, 3 . února 2009, text dostupný online: (http://zpravy.idnes.cz/europoslanci-kritizuji-cesko-pry-nuti-zeny-vzdat-se-prace-paa-/zahranicni.asp?c=A090203_124928_zahranicni_stf).

Eurostat: The Social Situation in the European Union 2008, New Insights into Social Inclusion, May 2009, text dostupný online: (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=501&langId=en>).

Evropská Komise: Sdělení jarnímu zasedání Evropské rady: Společně k růstu a zaměstnanosti, nový začátek lisabonské strategie, Brusel, 2 . 2 . 2005, text dostupný online: (http://ec.europa.eu/growthandjobs/pdf/COM2005_024_cs.pdf).

Evropské Komise: Implementation of the Barcelona objectives concerning childcare facilities for pre-school-age children, Brusel, 3 . 10. 2008, text dostupný online: (<http://ec.europa.eu/social/main.jsp?langId=cs&catId=681&newsId=404&furtherNews=yess>).

Evropská Komise: Zelená kniha „Nová mezigenerační solidarita jako odpověď na demografické změny“, Brusel, 16. 3 . 2005, text dostupný online: (<http://www.demografie.info/user/documents/ZKCSjr.pdf>).

Sociální pedagogika. In: *Granty VŠERS* [online]. VYSOKÁ ŠKOLA EVROPSKÝCH A REGIONÁLNÍCH STUDIÍ o.p.s. [cit. 2016-02-12]. Dostupné z: <http://granty.vserts.cz/dokument/Socialni%20politika.pdf>

Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR: Rodinná politika, 8 . 11. 2007, text dostupný online: (<http://www.mpsv.cz/cs/4785>).

Národní zpráva o rodině – 2004, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2004, text dostupný online: ([http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b .pdf](http://www.mpsv.cz/files/clanky/899/zprava_b.pdf), s .18).

O V4. In: *Www.visegradgroup.eu* [online]. [cit. 2016-04-13]. Dostupné z: <http://www.visegradgroup.eu/v4-110412>

Soubor prorodinných opatření – prorodinný balíček, Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008, text dostupný online:

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/5898/komplet_balik.pdf).

Stanovisko Evropského hospodářského a sociálního výboru k tématu Rodina a demografický vývoj, Úřední věstník Evropské unie, (2007/C 161/19), Brusel, 13. 7. 2007, text dostupný online: (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2007:161:0066:0074:CS:PDF>)

Testa M . R . : Special Eurobarometer - Childbearing Preferences and Family Issues in Europe, Special Eurobarometer, octobre 2006, text dostupný online:

(http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_253_en.pdf).

Tisková zpráva Českého předsednictví: Ministři pro rodinu: Je třeba reflektovat zájem dítěte, kvalitu péče a svobodu rodiny, 5 . 2 . 2009, text dostupný online:

(<http://www.eu2009.cz/cz/n999ews-and-documents/news/ministri-pro-rodinu:-je-treba-reflektovat-zajem-ditete--kvalitu-pece-a-svobodu-rodin-9001/>).

Vláda schválila balíček prorodinných opatření, noviny Ministerstva práce a sociálních věcí ČR, roč. 5 , č . 12, 12. 12. 2008, text dostupný online:

(http://www.mpsv.cz/files/clanky/6030/Pracesocpol_12_08.pdf)

Visegrádská čtyřka vstupuje do třetího desetiletí své

existence. *Denikreferendum.cz* [online]. Referendum, 2011 [cit. 2016-04-12]. Dostupné z: <http://denikreferendum.cz/clanek/8986-visegradska-ctyrka-vstupuje-do-tretiho-desetileti-sve-existence>

Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení na Slovensku. Brusel, 1 . 7 . 2012. Text dostupný online:

(http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Slovakia_cs.pdf)

Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v České republice. Brusel, 1 . 7 . 2012. Text dostupný online:

(http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Czech%20Republic_cs.pdf)

Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Maďarsku. Brusel, 1 . 7 . 2012. Text dostupný online:

(http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Hungary_cs.pdf)

Zaměstnanost, sociální věci a sociální začlenění. Vaše práva v oblasti sociálního zabezpečení v Polsku. Brusel, 1 . 7 . 2012. Text dostupný online:

(http://ec.europa.eu/employment_social/empl_portal/SSRinEU/Your%20social%20security%20rights%20in%20Poland_cs.pdf)

Zpráva Komise Radě, Evropskému parlamentu, Evropskému hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů: Provádění barcelonských cílů týkajících se zařízení péče o děti předškolního věku, Brusel, 3 . 10 . 2008, text dostupný online: (<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52008DC0638:CS:HTML>).

Zpráva o agendě sociální politiky na období let 2006-2010 - návrh usnesení Evropského parlamentu (2004/2191), Brusel, 11. 5 . 2005, text dostupný online:

(<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+REPORT+A6-2005-0142+0+DOC+XML+V0//CS>).

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

ČR	Česká republika
HDP	Hrubý domácí produkt
NATO	Severoatlantická aliance
EU	Evropská unie
V4	Visegrádská čtyřka

SEZNAM OBRÁZKŮ A GRAFŮ

Obr. 1 Vývoj HDP v Polsku	56
Graf 1 Průměr růstu HDP v zemích V4.....	57
Obr. 2 Nezaměstnanost v závislosti na pohlaví v zemích EU.....	58
Obr. 3 Počet obyvatel v ČR k 31. 2. 2014.....	61
Obr. 4 Počet živě narozených dětí.....	62
Obr. 5 Počet obyvatel Slovenska od roku 1993.....	65
Obr. 6 Počet obyvatel Polska od roku 1961.....	66
Obr. 7 Počet obyvatel Maďarska od roku 1910.....	67